

LUONNOS
26.6.2024

Hallituksen esitys eduskunnalle rangaistuksen määräämistä koskevaksi lainsäädännöksi

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi rikoslakia.

Rikoksen tekeminen osana rikollisverkoston toimintaa säädettäisiin koventamisperusteeksi. Rikoslakiin sisällytettäisiin myös rikollisverkostoa koskeva määritelmäsäännös. Viittätoista vuotta nuoremman henkilön käyttäminen välikappaleena tahallisen rikoksen tekemisessä säädettäisiin rangaistavaksi erillisenä rikoksena. Rangaistuksen koventamisperusteeksi säädettäisiin myös henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen tekeminen erityisen nöyryyttävällä tavalla. Ehdotetut säännökset ankaroitaisivat kyseessä olevien tekojen rangaistuksia.

Ehdotetuilla rikoslain muutoksilla toteutetaan hallitusohjelman kirjaukset katujengirikollisuuden liittyvien rikosten rangaistusten koventamisesta, alle rikosvastuikäistä lasta koskevaa väkivalloista tekemistä koskevan opin vahvistamisesta sekä pahoinpitelyyn liittyvien nöyryytystekojen rangaistusten koventamisesta. Lainmuutoksilla pantaisiin samalla myös täytäntöön nuorisosta ja jengirikollisuuden ehkäisemiseksi ja torjumiseksi tehtyyn toimenpideohjelmaan kuuluvia rikoslainsäädäntöä koskevia toimenpiteitä.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan keväällä 2025.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ.....	1
PERUSTELUT	4
1 Asian tausta ja valmistelu	4
1.1 Tausta	4
1.2 Valmistelu	4
2 Nykytila ja sen arviointi.....	4
2.1 Katujengit.....	4
2.2 Alle rikosvastuikäisen yllyttäminen rikolliseen tekoon	6
2.3 Nöyryyttäminen	6
2.4 Lainsäädäntö ja käytäntö.....	7
2.4.1 Rangaistuksen mittaaminen ja järjestäytynyt rikollisuus	7
2.4.1.1 Rangaistuksen määräämisen lähtökohdat.....	7
2.4.1.2 Järjestäytynyttä rikollisuutta koskeva koventamisperuste	8
2.4.2 Yllyttäminen ja välillinen tekeminen	11
2.4.3 Nöyryyttäminen	12
2.5 Nykytilan arviointi	15
2.5.1 Katujengit ja järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskeva sääntely.....	15
2.5.2 Alaikäisen käyttäminen rikoksen tekemiseen	16
2.5.3 Nöyryyttäminen	17
3 Tavoitteet	18
4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset	18
4.1 Keskeiset ehdotukset.....	18
4.1.1 Rikoksen tekeminen osana rikollisverkoston toimintaa koventamisperusteeksi.....	19
4.1.2 Alaikäisen käyttäminen rikoksen tekemiseen rangaistavaksi erikseen	19
4.1.3 Nöyryyttämistekojen säätäminen koventamisperusteeksi.....	19
4.2 Pääasialliset vaikutukset.....	20
4.2.1 Yhteiskunnalliset vaikutukset	20
4.2.2 Vaikutukset julkiseen talouteen	20
4.2.2.1 Rikollisverkostot	20
4.2.2.2 Nöyryyttäminen	23
4.2.2.3 Alaikäisen käyttäminen rikoksen tekemiseen	26
4.2.2.4 Vaikutukset julkiseen talouteen yhteensä	28
4.2.3 Vaikutukset rikollisuuteen	28
4.2.4 Vaikutukset pakkokeinoihin.....	29
5 Muut toteuttamisvaihtoehdot	30
5.1 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset.....	30
5.1.1 Katujengirikollisuus	30
5.1.2 Alaikäisen käyttäminen rikoksen tekemiseen	31
5.1.3 Nöyryyttämisteot.....	31
5.2 Ulkomaiden lainsäädäntö ja muut ulkomailla käytetyt keinot	33
6 Lausuntopalaute.....	39
7 Säännöskohtaiset perustelut	39
7.1 Rikoslaki	39

LUONNOS
26.6.2024

7.1.1 Rikollisverkostoja koskeva koventamisperuste	39
7.1.2 Erityisen nöyryyttävää tekotapaa koskeva koventamisperuste	42
7.1.3 Alle 15-vuotiaan käyttäminen rikoksen tekemiseen	45
8 Voimaantulo	47
9 Suhde talousarvioesitykseen	47
10 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys	47
LAKIEHDOTUS	54
rikoslain muuttamisesta.....	54
rikoslain muuttamisesta.....	56

PERUSTELUT

1 Asian tausta ja valmistelu

1.1 Tausta

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelmassa nuoriso- ja jengirikollisuuden lisääntyminen tunnistetaan vakavaksi ongelmaksi. Oikeusministeriö asetti 1.9.2023 työryhmän (VN/24165/2023) valmistelemaan vuoden 2023 loppuun mennessä toimenpideohjelman nuoriso- ja jengirikollisuuden ehkäisemiseksi ja torjumiseksi. Toimenpideohjelma ja sitä koskeva valtioneuvoston periaatepäätös julkaistiin 25.4.2024 (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2024:13).

Toimenpideohjelmassa nuoriso- ja jengirikollisuuden ehkäisemiseksi ja torjumiseksi vuosille 2024–2027 on 43 toimenpidettä, jotka muodostavat yhdeksän eri kokonaisuutta. Ilmiöön puututaan toimenpideohjelman mukaisesti laaja-alaisesti sekä niin sanotuin kovin että pehmein keinoin. Yhden kokonaisuuden muodostavat tällä esityksellä toteutettavat rangaistusten kiristämiseen liittyvät toimenpiteet. Muut toimenpiteet toteutetaan eri hankkeiden yhteydessä.

Toimenpideohjelman ja pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelman mukaan rangaistuksia katujengirikollisuuteen liittyvistä rikoksista kovennetaan säätämällä rikoksen liittyminen katujen toimintaan erilliseksi rikoksen koventamisperusteeksi. Alle rikosvastuikäisen lapsen rikolliseen tekoon yllyttäminen säädetään koventamisperusteeksi tai kriminalisoidaan omana rikosnimikkeenä. Nöyryytys lisätään törkeän pahoinpitelyn kvalifointiperusteeksi tai rikoksen koventamisperusteeksi. Tällaista olisi esimerkiksi teon kuvaaminen ja materiaalin eteenpäin levittäminen tai muu erityisen nöyryyttävä tekotapa (Hallitusohjelma, s. 182–183, 196).

1.2 Valmistelu

Esitys on valmisteltu maaliskesäkuun 2024 aikana virkatyönä oikeusministeriössä.

2 Nykytila ja sen arviointi

2.1 Katujengit

Suomessa on tehty havaintoja paikallisista rikollisverkostoista, joista muiden ilmaisujen ohella poliisi käyttää nimitystä katujengi. Katujengille ei ole olemassa yksiselitteistä tai laajasti vakiintunutta määritelmää, ja Suomessakin termiä on eri yhteyksissä käytetty luonteeltaan erilaisiin rikosilmiöihin viitattaessa. Julkisissa puheenvuoroissa esimerkiksi nuorten välinen katuväkivalta ja katujengeiksi kutsutut paikalliset rikollisverkostot voivat sekoittua toisiinsa, vaikka kyse on sekä taustatekijöiltään että vakavuudeltaan erilaisista rikollisuuden muodoista. Nuorten rikollisuuteen liittyy olennaisesti rikosten tekeminen ryhmässä. Tällaiset yhteenliittymät ovat kuitenkin yleensä lyhytkestoisia ja rakenteeltaan löyhiä, eikä rikollinen toiminta tyypillisesti ole suunnitelmallista, tavoitteellista ja toistuvaa. Tässä esityksessä tarkoitetuilla katujengeillä sen sijaan on verraten pysyvä rakenne ja niiden rikollinen toiminta on ainakin jossain määrin tavoitteellista, suunnitelmallista ja toistuvaa. Tätä ilmentää esimerkiksi ryhmien harjoittama huumausainerikollisuus.

Katujengeillä on sekä yhtymäkohtia että eroavaisuuksia myös järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Ainakin osaa katujengeistä voidaan arvioida Suomen rikoslain tarkoittamina järjestäytyneinä

rikollisryhminä. Kahdessa lainvoimaa vailla olevassa käräjäoikeuden ratkaisussa onkin katsottu, että katujengi on täyttänyt järjestäytyneen rikollisryhmän tunnusmerkit.

Poliisin käyttämän määritelmän mukaan katujengi on useasta henkilöstä muodostuva pysyväisluonteinen ryhmä, johon kuuluvat henkilöt harjoittavat yhdessä ja toistuvasti rikollista toimintaa, jolla on olennaisia vaikutuksia erityisesti yleisten paikkojen järjestykseen ja turvallisuuteen. Määritelmän lisäksi on tunnistettu katujengeihin liittyviä kuvailevia piirteitä, joita ovat verkostomaisuus, nuori ikärakenne, huumausaine- ja väkivaltarikollisuus, yhteys tiettyyn kaupunginosaan sekä sosiaalisen median ja populaarikulttuurin tai "brändin" keskeinen merkitys. Kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden perusteella esimerkiksi symbolinen väkivalta, kuten oman ryhmän kunnian puolustamiseen liittyvä, on keskeinen katujengeihin liittyvä elementti, joka osaltaan erottaa katujengejä muusta ryhmässä tapahtuvasta rikollisuudesta (European Forum for Urban Security: EU Street Violence – Youth Groups and Violence in Public Spaces 2013).

Kevään 2024 tilannekuvan mukaan Suomen poliisi on tunnistanut noin 10 katujengiksi luokiteltua yhteenliittymää. Näihin yhteenliittymiin on yhdistetty kaikkiaan noin 350 henkilöä, joista noin 150 on poliisin arvion mukaan yhteenliittymissä keskeisiä henkilöitä tai jäseniä ja loput muita ryhmiin liittyviä henkilöitä, kuten rikoskumppaneita tai myötävaikuttajia. Huomionarvoista on, että katujengeihin liittyvät henkilöt ovat pääasiassa 18–30-vuotiaita miehiä, mikä edelleen korostaa erontekoa lasten ja nuorten rikollisuuteen. Ryhmien vaikutuspiirissä arvioidaan kuitenkin olevan myös alaikäisiä henkilöitä, ja alaikäisiin kohdistuukin erityinen rekrytoinnin, vaikuttamisen riski ja rikosten teettämisen riski.

Määrällisesti tarkasteltuna yleisimpiä katujengeihin liittyviä rikoslajeja ovat huumausainerikokset sekä henkeen ja terveyteen kohdistuneet rikokset, jotka yhdessä ovat viime vuosina muodostaneet hieman yli puolet katujengeihin liittyvistä rikoksista. Rikosepäilyjen jakauma samankaltainen kuin järjestäytyneessä rikollisuudessa yleensä, ja katujengeihin liittyvässä rikollisuudessa voidaan havaita yhtäläisyyksiä perinteisempään järjestäytyneeseen rikollisuuteen.

Rikollisuuden haitallisuutta arvioitaessa keskeisiä ovat yhteiskunnalliselta merkitykseltään suuret rikokset, kuten vakavat väkivalta- ja huumausainerikokset. Vuoden 2023 aikana paljastettiinkin useita katujengeihin liittyviä huumausainekokonaisuuksia. Tutkittavana on ollut myös useita kymmeniä vakavia väkivaltarikoksia henkirikoksen yrityksistä törkeisiin ryöstöihin ja pahoinpitelyihin. Osa rikoksista on ollut ryhmien välisiä, ja jengeihin kuuluvilta henkilöiltä on takavarikoitu niin terä- kuin ampuma-aseita. Nämä seikat osoittavat, että ryhmien välisiin vastakkainasetteluihin liittyy riski nopeasti kiihtyvistä väkivallan kierteestä.

Katujengien rakenteet ovat löyhempiä kuin esimerkiksi järjestäytyneen rikollisuuden. Katujengeissä jäsenyyttä ja toimintaa motivoivina välittöminä tekijöinä toimivat elämyksellisyys, ryhmämaine ja merkityksellisyys, mutta myös keino hyötyä rikoksia tekemällä. Katujengeissä tavoitehorisontti ei ole kuitenkaan yhtä selkeä ja toiminnan aikajänne, yksilön näkökulmasta, saattaa olla huomattavan lyhyt. Ammattirikollisista katujengit eroavat selkeästi, sillä ammattirikollinen tekee rikoksia huomattavasti suunnitelmallisemmin ja pidemmällä aikajänteellä kuin katujengeihin osallistuvat. On kuitenkin huomionarvoista, että myös katujengien välillä voi olla eroavaisuuksia.

Katujengit eroavat muusta nuorisirikollisuudesta ja järjestäytyneestä rikollisuudesta. Nuorisirikollisuudesta voi erottaa nuorten ryhmiä, jotka tekevät rikoksia yhdessä useimmiten lyhyehkön ajan. Katujengeissä taas on kyse alueellisista rikollisverkostoista, ja vakavammalla järjes-

täytyneellä rikollisuudella puolestaan on vieläkin organisoidumman rakenteen. Katujengit muodostavat eräänlaisen jatkumon, ja ne sijoittuvat nuorisorikollisuuden ja järjestäytyneiden rikollisryhmien väliin.

2.2 Alle rikosvastuikäisen yllyttäminen rikolliseen tekoon

Alle 15-vuotiaat eivät ole rikosoikeudellisessa vastuussa teoistaan. Rikosoikeudellista vastuukärajaa nuoremman lapsen yllyttäminen rikokseen on toimintaa, jolla yllyttäjä voi pyrkiä välttelemään rikosoikeudellista vastuutaan toista henkilöä hyväksi käyttäen. Yllyttäjä voi myös saada lapsen aikuista helpommin houkuteltua suostumaan rikoksen tekemiseen. Ulkomailla tehtyjen tutkimusten mukaan lapsia on saatu jopa myöntämään sellaisia tekoja, joita he eivät ole itse tehneet. Tutkimusten mukaan lapsia saatetaan rekrytoida rikollisryhmien toimintaan lupamalla erilaisia palkkioita vastineeksi rikoksen toteuttamisesta, ja toimintaan voi liittyä myös painostusta tai suoranaista pakottamista (Brottsförebyggande rådet: Barn och unga i kriminella nätverk. Rapport 2023:13).

Esimerkiksi Ruotsissa nuorten yllyttäminen rikolliseen tekoon ja rekrytoiminen rikollisverkostojen toimintaan on tunnistettu merkittäväksi ilmiöksi. Jatkuva nuoriin kohdistuva rekrytointi erityisesti huumausaineiden kaupan osalta on erään arvion mukaan olennainen jengien toimintaan liittyvä toimintamalli. Huumausainekaupan ohella vanhemmat jengiläiset rekrytoivat nuoria myös muuhun rikolliseen toimintaan, kuten ryöstöihin sekä henkeen ja terveyteen kohdistuviin rikoksiin (Brottsförebyggande rådet: Barn och unga i kriminella nätverk. Rapport 2023:13).

Myös Suomessa on viitteitä siitä, että esimerkiksi katujengeissä toimivat käyttävät katujengien ulkopuolisia nuoria apuna rikoksenteossa. Muutkin ryhmät, jotka ovat rikollisuuteen taipuvaisia, saattavat aktiivisesti rekrytoida joukkoonsa uusia henkilöitä. Poliisin havaintojen mukaan jengien rikolliseen toimintaan kytkeytyy alle 15-vuotiaita joko suoraan, erilaisina myötävaikuttajina ("juoksupoikina") tai välillisesti jengien jäsenten lähipiirin kautta. Rikollista toimintaa harjoittavien ryhmien vaikutuspiirissä arvioidaankin olevan myös alaikäisiä henkilöitä. Alaikäisiin kohdistuu erityinen rekrytoinnin ja vaikuttamisen riski.

Voidaan arvioida, että alle 15-vuotiaiden osalta keskeinen riski on sosiaalistuminen tai "ajautuminen" rikollisiin tekoihin ja jengitoimintaan. Vaikka katujengit eivät suoranaisesti rekrytoisi nuoria, jengeihin kuuluvilla henkilöillä voi olla vaikutusvaltaa ja heihin voi kohdistua ihailua esimerkiksi saman asuinalueen nuorten tahoilta. Erityisessä riskissä ovat jengeihin kuuluvien henkilöiden nuoremmat sisarusukset, jotka altistuvat jengien rikolliselle toiminnalle läheistensä kautta. Onkin huomioitava, että lapsi saattaa itse hakeutua rikollisverkostoihin joko sosiaalisista tai taloudellisista syistä, ja "piireihin" pääseminen voi edellyttää sitä, että lapsi tekee rikoksia jengin tai sen arvovaltaisten jäsenten lukuun. Vaikka kyseinen toiminta voidaan katsoa hyväksikäytöksi, lapsi voi saada toiminnastaan vastineeksi esimerkiksi rahaa ja arvostusta.

2.3 Nöyryyttäminen

Suomessa nuorten väkivaltarikollisuus on ollut paljon esillä viime vuosina, sillä varsinkin alaikäisten, ja erityisesti alle 15-vuotiaiden väkivaltarikosepäilyjen määrä on kasvanut merkittävästi vuoden 2015 jälkeen. Prosentuaalisesti eniten ovat lisääntyneet ryöstörikoksia koskevat rikosepäilyt. On huomionarvoista, että ryöstörikoksia koskevien epäilyjen määrä ei ole lisääntynyt olennaisesti yli 20-vuotiaiden ikäryhmissä. Kyse on pääasiassa alaikäisten ryhmässä tapahtuneesta muutoksesta (Keskusrikospoliisi: Nuorten ryöstörikosten piirteet – Poliisin tietoon tullut ryöstörikollisuus vuosina 2015–2023).

Suomessa on myös tehty havaintoja nuorten väkivalta- ja ryöstörikoksiin liittyvästä uhrin kohdistetusta nöyryytysväkivallasta. Tällaisissa tapauksissa nöyryyttämällä tai nöyryytysväkivallalla tarkoitetaan sellaista toimintaa, jossa uhrille tehdään tai hänet painostetaan tekemään asioita uhkaamalla tai käyttämällä väkivaltaa. Ryöstörikoksiin liittyvää nöyryyttämistä on käsitelty tarkemmin edellä mainitussa keskusrikospoliisin selvityksessä, jossa tarkasteltiin alle 21-vuotiaiden nuorten ryöstörikosten piirteitä. Vaikka selvityksessä ei ole tarkasteltu tätä vanhempia tekijäryhmiä, on kuitenkin syytä olettaa, että nöyryyttämistä voi ilmetä myös muissa ikäryhmissä.

Selvityksen mukaan nöyryytysväkivaltaa sisältäneissä ryöstötapauksissa uhria nöyryytettiin teon yhteydessä esimerkiksi pakottamalla hänet polvistumaan ja sanomaan kameralle alistetussa asemassa erilaisia asioita. Uhri pakotettiin tilanteissa esimerkiksi haukkumaan itseään, ylistämään rikoksentekeijää tai pyytämään anteeksi, ja useissa tapauksissa nöyryyttäminen piti sisällään myös esimerkiksi vaatteiden riisuttamista. Vielä vuonna 2015 ryöstörikoksiin ei juurikaan liittynyt nöyryytysväkivaltaa lukuun ottamatta yksittäisiä velanperintään liittyviä tapauksia. Sen sijaan vuoden 2022 alusta 2023 puoliväliin sijoittuvalla tarkastelujaksolla yhteensä viisi prosenttia tapauksista sisälsi poliisin arvion mukaan nöyryyttämiseksi luettavia piirteitä.

Tarkastelluista ryöstörikoksista, joissa havaittiin nöyryyttämiseen viittaavia piirteitä, 28 prosenttia kohdistui tyttöihin. Tyttöjen osuus oli näin ollen korostunut verrattuna ryöstörikosten uhrien sukupuolijakaumaan kokonaisuudessaan, jossa tyttöjen osuus on noin 10 %. Tekijät olivat usein samaa sukupuolta uhrien kanssa, joten myös rikoksentekeijöiden osalta tyttöjen osuus korostui verrattuna ryöstörikollisuuden sukupuolijakaumaan. Nöyryytysväkivaltaa sisältäneissä teoissa, joissa oli osallisena tyttöjä, oli havaittavissa myös joitakin erityispiirteitä. Teot sisälsivät esimerkiksi mainintoja ulkonäköön liittyvistä nöyryytyskeinoista, kuten kasvojen sotkemisesta.

Nöyryytysväkivaltaan liittyy useissa tapauksissa tilanteiden kuvaamista ja videointia. Ryöstörikoksia käsittelevän selvityksen mukaan yli puolet sellaisista ryöstöistä, joissa teko oli videoitu, sisälsivät nöyryytysväkivaltaa. Ryöstörikosten yhteydessä kuvaamisen kohteena oli useimmiten joko uhrin pahoinpitely, nöyryyttämistilanne tai uhrin saamat vammat.

Nuorten väkivaltarikoksiin liittyvissä rikosilmoituksissa maininnat sosiaalisesta mediasta ja väkivallan kuvaamisesta ovat vuonna 2022 julkaistun poliisin selvityksen perusteella yleistyneet selvästi. Sosiaalisen median yhä merkittävämpi rooli nuorten välisissä konflikteissa korostui myös nuorten rikollisuuden kasvua koskevilla poliisilaitosten laatimissa vastauksissa vuonna 2021. Poliisin selvityksen tilastolliset ja laadulliset tulokset viittaavatkin siihen, että sosiaalisen median rooli nuorten väkivaltarikollisuudessa ja nuorten välisissä konflikteissa on lisääntynyt olennaisesti viime vuosina.

2.4 Lainsäädäntö ja käytäntö

2.4.1 Rangaistuksen mittaaminen ja järjestäytynyt rikollisuus

2.4.1.1 Rangaistuksen määräämisen lähtökohdat

Rikoslain 6 luvun 3 §:ssä säädetään rangaistuksen määräämisen lähtökohdista. Pykälän 1 momentin mukaan rangaistusta määrättäessä on otettava huomioon kaikki lain mukaan rangaistuksen määrään ja lajiin vaikuttavat perusteet sekä rangaistuskäytännön yhtenäisyys. Pykälän 2 momentin mukaan rangaistuksen mittaamisessa vaikuttavia perusteita ovat asianomaisen luvun 4–8 §:ssä mainitut perusteet niiden ohella, joista muualla laissa säädetään.

Rangaistuksen määrääminen perustuu asianomaista rikosta koskevassa säännöksessä säädettyyn rangaistusasteikkoon. Rangaistuskäytännön yhtenäisyyden huomioon ottamisella pyritään takaamaan yhdenvertaisuusperiaatteen toteutuminen rangaistuksen mittaamisessa. Rangaistuskäytännön yhtenäisyyteen pyrittäessä olennaista on verrata kysymyksessä olevaa tekoa muihin samankaltaisiin tekoihin ja ottaa huomioon niissä mitatut rangaistukset (KKO 2015:12, kohta 8 ja siinä viitattut ratkaisut).

Rikoslain 6 luvun 4 §:ssä säädetään rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteesta. Rangaistus on rikoslain 6 luvun 4 §:n mukaan mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttimiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen. Rikoksen vahingollisuutta ja vaarallisuutta arvioidaan tunnusmerkistön mukaisen seurauksen perusteella (HE 44/2002 vp, s. 187). Tekijän syyllisyys puolestaan viittaa sekä teon vaikuttimiin että teon ilmentämään syyllisyyteen (KKO 2008:85, kohta 4).

Rikoslain 6 luvun 5 §:ssä säädetään rangaistuksen koventamisperusteista. Pykälän 1 momentin mukaan rangaistuksen koventamisperusteita ovat: 1) rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus; 2) rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa; 3) rikoksen tekeminen palkkiota vastaan; 4) rikoksen tekeminen rotuun, ihonväriin, syntyperään, kansalliseen tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, sukupuoliin, seksuaaliseen suuntautumiseen tai vammaisuuteen perustuvasta vaikuttimesta taikka niihin rinnastettavasta muusta vaikuttimesta; ja 5) tekijän aikaisempi rikollisuus, jos sen ja uuden rikoksen suhde rikosten samankaltaisuuden johdosta tai muuten osoittaa tekijässä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä. Pykälän 2 momentissa määritellään järjestäytyneen rikollisryhmä. Rikoslaisissa mainittu koventamisperuste soveltuu yleisesti kaikkiin rikoslajeihin ja rikoksiin, jotka on tehty siinä mainituin edellytyksin.

Rikoslain 6 luvussa säädetään myös rangaistuksen lajin valinnasta. Edellä mainitut 6 luvun yleiset mittaamisperiaatteet ja perusteet tulevat otetuiksi huomioon myös lajinvalinnassa sen lisäksi mitä luvun lajivalintaa koskevassa alaosastossa säädetään kutakin rangaistuslajia koskevista erityisistä lajinvalintaperusteista (HE 44/2020 vp, s. 25/I). Koventamisperusteiden soveltaminen saattaa siten yksittäistapauksittain johtaa esimerkiksi ehdollisen vankeusrangaistuksen tuomitsemiseen ehdottomana.

Olosuhdetta, joka jo muodostaa osan rikostunnusmerkistöä, ei enää lähtökohtaisesti toistamiseen tulisi ottaa huomioon rangaistuksen mittaamisessa (niin sanottu kaksinkertaisen kvalifioinnin kielto). Lain esityöt mainitsevat esimerkkinä syrjinnän ja kiihottamisen kansanryhmää vastaan (HE 44/2022 vp, s. 193, HE 317/2010 vp, s. 38/II).

2.4.1.2 Järjestäytyneitä rikollisuutta koskeva koventamisperuste

Rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 kohdan mukaan rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa on rangaistuksen koventamisperuste. Pykälän 2 momentti sisältää määritelmäsäännöksen, jonka mukaan järjestäytyneellä rikollisryhmällä tarkoitetaan vähintään kolmen henkilön muodostamaa tietyn ajan koossa pysyvää rakenteeltaan jäsentynyttä yhteenliittymää, joka toimii yhteistuumin tehdäkseen rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, taikka 11 luvun 10 §:ssä tai 15 luvun 9 §:ssä tarkoitettuja rikoksia.

Koventamisperustetta koskevassa hallituksen esityksessä (HE 263/2014 vp, s. 29–30; ks. myös KKO 2022:27) todetaan, että rikoksen tekemiseen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa (relevanssikriteeri) sisältyy se, että rikos on katsottava ryhmän hyväksymäksi, että se on

tehty ryhmän puolesta, hyväksi tai nimissä ja että se on ryhmän toimintakokonaisuuden mukainen. Rikos tulee siis ensinnäkin voida katsoa hyväksytyksi ryhmän puolesta sen toiminnassa tehdyksi rikokseksi. Tämä ei kuitenkaan edellytä esimerkiksi nimenomaista julkilausumista tai ylipäätään jotakin määrättyä muotoa, vaan sitä koskeva arvio tehdään kokonaisuutena tapauksen olosuhteiden perusteella.

Rikoksen tulee myös olla tehty ryhmän puolesta, hyväksi tai nimissä. Näillä kriteereillä rikos voidaan katsoa tehdyksi ryhmän eikä rikoksenteelijän itsensä lukuun. Rikoksen tekemisessä ryhmän puolesta, hyväksi tai nimissä on vivahde-eroja, mutta kaikissa tapauksissa olennaista on, että rikos voidaan tällöin katsoa tehdyksi ryhmän lukuun.

Rikoksen tulee myös vastata rikollisryhmän rikollista toimintakokonaisuutta ja selvästi palvella tätä toimintakokonaisuutta. Jos rikollisryhmän toimintakokonaisuus koskee huumausainerikoksia, kriteerin piiriin tulevat riittävän vakavat huumausainerikokset. Sen sijaan yksittäinen asuntomurto ei kuulu tämän toimintakokonaisuuden piiriin. Koventamisperusteen soveltamista ei kuitenkaan ole yleisesti rajoitettu yksinomaan 2 momentin määritelmäsäännöksessä kuvattuihin rikoksiin. Se voi soveltua muuhunkin edellä mainitut edellytykset muutoin toteuttavaan rikokseen, joka on selvästi edistänyt rikollisryhmän yhteistä toimintatavoitetta. Jos rikoksella ei ole mitään yhteyttä ryhmän toimintakokonaisuuteen, koventamisperustetta ei voi käyttää.

Rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 momentin mukaisessa määritelmäsäännöksessä asetetaan viisi edellytystä, joiden kaikkien on täyttyvä, jotta kysymys voisi olla järjestäytyneestä rikollisryhmästä. Ensinnäkin ryhmässä on oltava vähintään kolme jäsentä, toiseksi ryhmän tulee pysyä koossa riittävän pitkän ajan, kolmanneksi ryhmän tulee olla rakenteeltaan jäsentynyt yhteenliittymä, neljänneksi edellytetään jäsenten yhteistuumaisuutta ja viidenneksi ryhmän tulee toimia tehdäkseen rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, tai laissa erikseen mainittuja rikoksia (KKO 2018:89, kohta 16).

Ryhmän jäsenistöä koskevan vaatimuksen mukaan järjestäytyneen rikollisryhmän tulee olla vähintään kolmen henkilön muodostama. Tietyn yksittäisen jäsenen jäsenyyden ei kuitenkaan tarvitse olla jatkuvaa. Ryhmän muodostavat vähintään kolme henkilöä voivat eri ajankohtina olla eri henkilöitä. Rikosoikeudellisen vastuun yleisistä edellytyksistä johtuu, että näiden henkilöiden tulee olla rikosoikeudellisen vastuukärajan saavuttaneita (HE 263/2014 vp, s. 31).

Satunnaisesti rikoksen välitöntä tekemistä varten muodostettu ryhmä ei ole tässä tarkoitettu järjestäytynyt rikollisryhmä. Rikollisryhmä muodostetaan pitkällä tai epämääräisellä aikavälillä tehtäviä useampia rikoksia varten. Ainakaan kaikkia rikoksia ei ole suunniteltu jo etukäteen. Rikollisryhmän tällaisesta perusluonteesta seuraa, että se on usein tarkoitettu toimimaan pidemmän aikaa ja toistaiseksi (HE 263/2014 vp, s. 31).

Yhteenliittymän tulee olla myös rakenteeltaan jäsentynyt. Rakenteeltaan jäsentyneen yhteenliittymän ei kuitenkaan tarvitse olla sellainen, että sen jäsenillä on muodollisesti määrätyt erityiset tehtävät. Yhteenliittymän rakenteen ei myöskään tarvitse olla erityisen kehittynyt. Kyse täytyy kuitenkin olla ”yhteenliittymästä”, ja tuon yhteenliittymän tulee olla ”rakenteeltaan jäsentynyt”. Tuon rakenteen jäsentyneisyyden tulee olla sellainen, että se palvelee ryhmän perustarkoitusta eli yhteistuumiin tapahtuvaa säännöksessä tarkoitettujen rikosten tekemistä. Ryhmän rakenteen täytyykin olla sellainen, että ryhmä kykenee esimerkiksi säännöksessä tarkoitettua rikollista toimintaansa koskevaan päätöksentekoon ja ryhtymään päätösten toteuttamiseen (HE 263/2014 vp, s. 31).

Nykyisen määritelmäsäännöksen taustalla olevan hallituksen esityksen perusteluissa ei ole käsitelty tarkemmin sitä, mitä "yhteistuumin" tarkoittaa. Lakivaliokunta (LaVM 35/2014 vp, s. 3) on todennut nykyistä määritelmää edeltävän säännöksen osalta, että sen taustalla olevissa esityksissä yhteistuumaisuutta on lyhyesti kuvattu sillä, että rikollisjärjestönä ei pidetä muodostelmaa, johon kuuluvat henkilöt kyllä tekevät tahoillaan rikoksia, mutta tietämättä toistensa teoista (HE 183/1999 vp, s. 10). Lakivaliokunnan mukaan ei voida edellyttää, että jokainen ryhmän jäsen osallistuisi jokaisen yksittäisen rikoksen suunnitteluun tai toteuttamiseen. Korkein oikeus on katsonut, että jäsenten on edellytettävä olevan tietoisia siitä, että ryhmä toimii yhdessä tehdäkseen säännöksessä tarkoitettuja rikoksia (KKO 2018:89, kohta 23).

Määritelmäsäännöksen mukaan yhteenliittymä toimii yhteistuumin tehdäkseen rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, taikka 11 luvun 10 §:ssä tai 15 luvun 9 §:ssä tarkoitettuja rikoksia. Järjestäytyneen rikollisryhmän toimintatavoitteen kannalta riittävän vakaviksi rikoksiksi on näin määritelty rikokset, joista on säädetty vähintään neljän vuoden vankeusrangaistus, sekä kiihottaminen kansanryhmää vastaan ja oikeudenkäytössä kuuluttavan uhkaaminen. Jos ryhmä tekee yksinomaan erilaisia muita kuin rikoslain 10 luvun 11 §:ssä tai 15 luvun 9 §:ssä tarkoitettuja rikoksia, joista on säädetty alle neljän vuoden enimmäisrangaistusuhka, kysymyksessä ei ole rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 momentin määritelmäsäännöksessä tarkoitettu rikollisryhmä. Määritelmäsäännöksen pohjalta tapahtuvassa sen arvioimisessa, onko kyseessä järjestäytynyt rikollisryhmä, voidaan kiinnittää huomiota muun muassa ryhmän toiminnassa tehtyjen ja tehtäväksi aiottujen rikosten määrään, laatuun ja tekoajankohtiin. Mitä lukuisampia, vakavampia ja tiheimmin tehtyjä tällaiset rikokset ovat, sitä enemmän perusteita on katsoa, että kyseessä on säännöksessä tarkoitettu järjestäytynyt rikollisryhmä (HE 263/2014 vp, s. 32).

Vaikkei nimenomainen koventamisperuste täytyisikään, perusteen ainekset saattavat muuten tulla otettavaksi huomioon rangaistuksen määräämisessä esimerkiksi rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteen nojalla. Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2011:41 ja KKO 2013:90 vastaajien osallistuminen järjestäytyneiden rikollisryhmien toimintaan vaikutti rangaistuksen mittaamiseen, vaikka koventamisperusteen soveltamisedellytykset eivät kokonaisuudessaan täytyneetkään. Ratkaisun KKO 2013:90 kohdan 40 mukaan: ”Vaikka asiassa on jäänyt näyttämättä, että CMC olisi rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 kohdassa tarkoitettu vakavien rikosten tekemistä varten järjestäytynyt ryhmä, A:n ja B:n syyksi luetut rikokset ja niiden vaikuttamista esitetty selvitys viittaavat siihen, että A ja B ovat kerhon jäseninä olleet toteuttamassa kerhon piirissä syntynyttä rikollista pyrkimystä. Huomioon ottaen mitä kerhon hierarkiasta, käskyvaltasuhteista, kerhoon kuuluvien henkilöiden velvollisuuksista ja kurista on esitetty, rikosentekopäätöksen tekemiseen, sen toteuttamiseen ja yrityksestä luopumisen mahdollisuuteen liittyy piirteitä, jotka on perusteltua ottaa tekijöiden syyllisyyttä arvioitaessa sitä lisäävänä huomioon.”

Vuosina 2019–2023 koventamisperustetta on sovellettu 18 erillisessä asiassa, vaikkakin tätä useampiin vastaajiin ja syytekohtiin. Kyse on suhteellisen harvoin sovellettavasta koventamisperusteesta. Vaikkei koventamisperusteen soveltamisedellytykset täytyisikään, järjestäytymisen ainekset voivat johtaa myös muiden koventamisperusteiden soveltamiseen. Järjestäytynyttä rikollisryhmää koskevaa lähellä olevia muita koventamisperusteita ovat 5 kohdan mukainen uusimisperuste ja etenkin 1 kohdan mukainen rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus. Rikollisryhmien toimintaan mahdollisesti soveltuva koventamisperuste on myös rikoksen tekeminen palkkiota vastaan (rikoslain 6 luvun 5 §:n 3 kohta).

Rangaistuksen koventamisperusteiden ohella järjestäytynyt rikollisuus mainitaan useiden rikosten ankaroitamisperusteena, kuten rikoslain 50 luvun 2 §:n mukaisessa törkeässä huumausainerikoksessa. Rikoslain 17 luvun 1 a § sisältää myös oman erilliskriminalisoinnin nimeltä järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen. Kysymys ei ole tässä osallistumisesta rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 momentissa tarkoitetun rikoksen täytäntöönpanoon, sillä se on rangaistavaa kyseistä rikosta koskevan tunnusmerkistön, osallisuutta rikokseen ja rikoksen yritystä koskevien säännösten mukaan. Rikoslain 17 luvun 1 a §:ssä kyse voi olla osallistumisesta tällaista rangaistavaa menettelyä aikaisempaan vaiheeseen eli sellaiseen toimintaan, jossa tavoitteena on säännöksessä mainitun rikoksen tai rikosten tekeminen (HE 263/2014 vp, s. 35).

Rikoslain 17 luvun 1 a §:ää on sovellettu varsin harvoin. Tilastokeskuksen Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset -tilastosta löytyy vuosilta 2018–2022 vain kolme syyksi luettua järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumista. Säännös on jäänyt vähälle soveltamiselle oletettavasti sen vuoksi, että henkilö yleensä toiminnallaan syyllistyy ryhmän toiminnassa tehtyihin rikoksiin tekijänä tai vähintäänkin osallisena niin, että pykälässä tarkoitettua rikosten tekemisen edistämistä ei jää erikseen rangaistavaksi. Myös näyttövaikeudet voivat olla pykälän vähäisen soveltamisen syynä.

2.4.2 Yllyttäminen ja välillinen tekeminen

Yllytyksestä säädetään rikoslain 5 luvun 5 §:ssä, jonka mukaan joka tahallaan taivuttaa toisen tahalliseen rikokseen tai sen rangaistavaan yritykseen, tuomitaan yllytyksestä rikokseen kuten tekijä. Sekä yllyttäjän että tekijän on oltava rikosoikeudellisessa vastuussa teosta. Viimeksi sanottu on tämän esityksen kannalta erityisen merkityksellistä siksi, että alle 15-vuotiaat eivät ole rikosoikeudellisessa vastuussa teoistaan. Tällöin kyse on välillisen tekemisen tilanteista. Välillisestä tekemisestä säädetään rikoslain 5 luvun 4 §:ssä, jonka mukaan tekijänä tuomitaan se, joka on tehnyt tahallisen rikoksen käyttäen välikappaleena toista, jota ei voida rangaista siitä rikoksesta syyntakeettomuuden tai tahallisuuden puuttumisen vuoksi taikka muusta rikosoikeudellisen vastuun edellytyksiin liittyvästä syystä.

Välillisen tekemisen tapauksissa välillinen tekijä tuomitaan kuten tekijä. Konkreettisen tilanteen arvioinnissa sillä, ettei välillinen tekijä sittenkään suorita itse rikosta, saattaa kuitenkin olla merkitystä. Myös yllyttäjää rangaistaan periaatteessa yhtä ankarasti kuin tekijää. Tästä huolimatta erot toiminnan intensiteetissä saattavat vaihdella. Ääripäätä edustaa tilanne, jossa yllytys lähennee jo pakottamista tai jossa kyse on tavanomaisen yllytyksen sijasta painostamisesta tai rikokseen johdattelusta. Näissä tapauksissa yllyttäjän toimintaa ja rikokseen painostamista voidaan pitää perusteena ankaroitaa tuomittavaa rangaistusta, etenkin jos tämä on tapahtunut käyttämällä hyväksi toisen yllyttäjistä riippuvaa tai muutoin alisteista asemaa. Myös milloin yllyttäjät itse osallistuu myös rikoksen varsinaiseen toimeenpanoon, voidaan häntä usein rangaista muita ankarammin rikoksen päätekijänä. Arvostelussa vaikuttaa myös muiden osallisten valmius rikoksen tekemiseen. Niinpä jo rikoksenteleopäätöksensä tehnyttä henkilöä yllyttänyt tuomitaan avunantajana. Myös tällaisissa teoissa on aste-eroja siitä riippuen, kuinka valmis varsinaisen tekijän päätös oli (HE 44/2002 vp, s. 148, 156, 195–196).

Yllyttäjän vastuu on tasoltaan tekijävastuuta. Tälle on esitetty perusteluksi se, että yllyttäjät saa aikaan paitsi rikoksen, myös sen tekijän. Asiaa voi tarkastella myös yllytyksen merkityksen kannalta. Sellainen toiminta, joka on rikoksen tekemisen ratkaiseva perussyys, ansaitsee ankaran moitteen (HE 44/2002 vp, s. 156).

Yllytetyn tai välillisesti tehdyn teon lisäksi yllyttäminen rikokseen voi olla myös muutoin oma rikoksensa. Esimerkiksi rikoslain 21 luvun 6 a §:ssä säädetään törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta ja 31 luvun 2 a §:ssä törkeän ryöstön valmistelusta. Ensiksi mainitusta rikoksesta tuomitaan, jos joku 21 luvun 1–3 §:ssä tarkoitetun henkirikoksen tai 6 §:ssä tarkoitetun törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten 2) sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohtaisen suunnitelman jonkin mainitun rikoksen tekemisestä tai 3) palkkaa, käskee tai muuten yllyttää toista mainitun rikoksen tekemiseen taikka lupautuu tai tarjoutuu tekemään sen. Pykälää tulkitaan mainitun 2 kohdan osalta kuitenkin samankaltaisesti, ja 2 kohdan sopimisen tekotapa voikin olla päällekkäinen 3 kohdan mukaisen yllyttämisen kanssa. Kysymys voi olla esimerkiksi henkirikoksen tekemisestä sopimisesta palkkiota vastaan (HE 141/2012 vp, s. 34–37, 40).

Jos yllyttämiseen sisältyy painostavia tai pakottavia piirteitä, menettely voi täyttää yllytetyn tai välillisesti tehdyn teon ohella samanaikaisesti myös esimerkiksi rikoslain 25 luvun 8 §:n mukaisen pakottamisen tunnusmerkistön. Yllytyksen osalta esimerkiksi korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2017:57 A oli uhkaamalla katkoa B:n sormet pakottanut B:n ryöstämään elintarvikeliikkeen. A tuomittiin yllytyksestä ryöstöön ja B ryöstöstä. Korkeimman oikeuden tuomiosta ilmenevillä perusteilla A:n katsottiin syyllystyneen myös pakottamiseen.

2.4.3 Nöyryyttäminen

Perustuslain 10 §:n mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Kyseiset oikeushyvät eivät kuitenkaan ole täysin erotettavissa toisistaan kaikissa tilanteissa (HE 309/1993 vp, s. 53). Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä kunnian suoja luetaan osaksi ihmisoikeussopimuksen (SopS 19/1990) 8 artiklassa turvattua yksityiselämän suojaa (Axel Springer AG v. Saksa [GC], 39954/08, 7.2.2012; KKO 2021:45, kohta 16). Myös alemman tasoisen sääntelyn ala on osittain päällekkäistä, sillä esimerkiksi yksityisyyttä suojataan osaltaan kunnianloukkaussäännöksillä ja yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisen kriminaalisoinnilla suojataan osaltaan kunniaa (HE 184/1999 vp, s. 5–6).

Kunnia ja yksityiselämän suoja eivät kuitenkaan täysin yhtene oikeushyvinä. Yksityiselämän käsitteen ydin sisältää sen, että ihmisellä tulee olla tietty rauhoitettu ala, johon kuuluvat asiat hän voi pitää omana tietonaan, jos hän haluaa. Kunnian käsite on puolestaan liitetty jokaiselle kuuluvaan arvonantoon ja arvostukseen. Kunnianloukkaussäännöksillä pyritään suojaamaan yksityisiä henkilöitä häpäisemiseltä ja niiltä vahingoilta, joita kunnian loukkaamisesta aiheutuu (Heli Korkka-Knuts – Dan Frände – Markus Wahlberg, s. 459–472 teoksessa Dan Frände – Tatu Hyttinen – Heikki Kallio – Heli Korkka-Knuts – Jussi Matikkala – Jussi Tapani – Matti Tolvanen – Pekka Viljanen – Markus Wahlberg, *Keskeiset rikokset*. 5. uudistettu painos. Edita Publishing 2023). Kunnian suojassa lähtökohtana on toisin sanoen suojata häpäisyltä ja halventamiselta sellaisenaan silloinkin, kun kyse ei ole sinänsä tai puhtaasti yksityiselämän suojan loukkaamisesta (HE 239/1997 vp, s. 9–10).

Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä kunnian suojalle on annettu itsenäistä merkitystä, vaikka se kuuluukin 8 artiklassa turvatun yksityiselämän suojan alaan. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaan loukkauksen tulee ylittää tietty vakavuusaste, jotta yksityiselämän suojan piiriin kuuluvaa henkilökohtaisen kunnian ja maineen suoja voidaan katsoa loukatun (ks. rajanvedosta mm. Polanco Torres ja Movilla Polanco v. Espanja, 34147/06, 21.9.2010; Karakó v. Unkari, 39311/05, 28.4.2009). Kunnia ja yksityiselämä erotetaan myös esimerkiksi kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa (SopS 7–8/1976), jonka 17 artiklan mukaan: 1. Kenenkään yksityiselämään,

LUONNOS
26.6.2024

perheeseen, kotiin tai kirjeenvaihtoon ei saa mielivaltaisesti tai laittomasti puuttua eikä suorittaa hänen kunniaansa ja mainettaan loukkaavia hyökkäyksiä. 2. Jokaisella on oikeus lain suojaan tällaista puuttumista tai tällaisia hyökkäyksiä vastaan.

Nöyryyttäminen voi loukata niin kunnian kuin yksityisyydenkin suoja. Sellaisenaan nöyryyttäminen loukkaa ennen muuta kunnian suoja, kun se tapahtuu esimerkiksi häpäisemisellä tai halventamisella. Kyse on tällöin sellaisesta toisen arvostuksen ja kunnian loukkaamisesta, joka ei välttämättä edellytä tämän yksityisyyden loukkaamista. Kunniaa on mahdollista loukata silloinkin, kun nöyryyttäminen ei tule kenenkään muun kuin uhrin tietoon (HE 19/2013 vp, s. 45).

Nöyryyttäminen voi tulla huomioiduksi useiden eri rikosnimikkeiden kautta ja niiden arvioinnissa. Loukattavien oikeushyvien (rikosoikeudella suojeltavien intressien) kautta tarkasteltuna nöyryyttäminen kohdistuu ennen muuta kunniaan ja yksityisyyteen. Nöyryyttäminen voi siten tulla arvioitavaksi rikoslain 24 luvun 9 §:n mukaisena kunnianloukkauksena. Teosta riippuen myös rikoslain 24 luvun 8 §:n mukainen yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen voi soveltua. Kunnianloukkaus ja törkeä kunnianloukkaus ovat lähtökohtaisesti asianomistajarikoksia (rikoslain 24 luvun 12 §:n 2 momentti). Nöyryyttämistä on mahdollista arvioida myös rikoslain 21 luvun 5 §:n mukaisen pahoinpitelysäännöksen nojalla, mutta tällöin edellytyksenä on, että teko on aiheuttanut vahinkoa toisen terveydelle.

Rikoslain 24 luvun 9 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan kunnianloukkauksesta rangaistaan sitä, joka muuten kuin 1 kohdassa tarkoitettulla tavalla halventaa toista. Lain esitöissä (HE 184/1999 vp, s. 33–34; HE 19/2013 vp, s. 45–46) on todettu, että sanonnalla ”halventaa” on tarkoitettu kuvata kaikkia mahdollisia tekotapoja, joilla loukataan toisen kunniaa. Kunnianloukkaus voidaan toteuttaa, paitsi sanallisesti kuten loukkaavilla mielipiteillä, myös esimerkiksi vihjailevilla ilmeillä, eleillä tai koskettelemisilla. Tällaisen halventamisen täytyy tulla ainakin loukatun tietoon. Halventaminen voidaan uhrin näkökulmasta selittää halvennetuksi tulemisen subjektiiviseksi kokemukseksi. Halventavan teon seurauksena on siis epäkunnioitetuksi tai arvottomaksi itsensä kokeminen tunne (Heli Korkka-Knuts – Dan Frände, Markus Wahlberg, s. 465 teoksessa Dan Frände – Tatu Hyttinen – Heikki Kallio – Heli Korkka-Knuts – Jussi Matikkala – Jussi Tapani – Matti Tolvanen – Pekka Viljanen – Markus Wahlberg, Keskeiset rikokset. 5. uudistettu painos. Edita Publishing 2023).

Rikoslain 24 luvun 8 §:n nojalla yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä on tuomitava se, joka oikeudettomasti 1) joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tai 2) muuten toimittamalla lukuisten ihmisten saataville esittää toisen yksityiselämästä tiedon, vihjauksen tai kuvan siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa. Pykälän 2 momentin mukaan yksityiselämää loukkaavana tiedon levittämisenä ei kuitenkaan pidetä sellaisen yksityiselämää koskevan tiedon, vihjauksen tai kuvan esittämistä politiikassa, elinkeinoelämässä tai julkisessa virassa tai tehtävässä taikka näihin rinnastettavassa tehtävässä toimivasta, joka voi vaikuttaa tämän toiminnan arviointiin mainituissa tehtävissä, jos esittäminen on tarpeen yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelemiseksi. Yksityiselämää loukkaavana tiedon levittämisenä arvioitavaa nöyryyttämistä voi olla esimerkiksi kuvatallenteiden jakaminen henkilön arkaluonteisista vammoista tai terveydentilasta. Myös paljastavien kuvien jakaminen voi loukata uhrin yksityisyyttä ja nöyryyttää tätä. Viimeksi mainittu voi tulla arvioitavaksi myös seksuaalirikoksia koskevan rikoslain 20 luvun säännösten nojalla (HE 13/2022 vp, s. 57).

Erityisesti tilanteissa, joissa levitetään raakaa väkivaltaa kuvaavaa materiaalia eteenpäin, sovellettavaksi voi tulla rikoslain 17 luvun 17 §:n mukainen väkivaltakuvauksen levittäminen. Pykälän mukaan joka pitää kaupan tai vuokrattavana tai levittää tai muulla tavoin tarjoaa tai pitää saatavilla taikka siinä tarkoituksessa valmistaa tai tuo maahan elokuvia tai muita kuvaohjelmia taikka sellaisia sisältäviä tallenteita tai tiedostoja, joissa esitetään raakaa väkivaltaa, on tuomitava väkivaltakuvauksen levittämisestä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Tunnuksmerkistö voi tietyissä tilanteissa soveltua myös nöyryytysväkivallan jakamiseen, kunhan kuvattu väkivalta on tarpeeksi raakaa ja levitys edustaisi ainakin jonkinlaista laajuutta tai jatkuvuutta. Esitöiden mukaan raakoina pidettävät kuvaukset saattavat esittää esimerkiksi sadistista pahoinpitelyä, kiduttamista tai silpomista, jolloin soveltaminen edellyttää väkivallan erityistä raakuutta. Huomionarvoista on lisäksi muun ohella se, että tunnuksmerkistön suojeluobjektina on kuvatus kohteen sijaan pikemmin muu väestö, erityisesti lapset ja nuoret, joita on katsottu tarpeelliseksi suojata väkivaltakuvauksille altistumiselta (HE 6/1997 vp, s. 141–143).

Nöyryyttämällä voi olla yhteys myös muun ohella rikoslain 25 luvun 8 §:n mukaiseen pakottamiseen, mikäli uhri väkivallalla tai uhkauksella pakotetaan sietämään nöyryyttämistä tai tekemään häntä nöyryyttäviä asioita. Pakottamiskriminalisointi on yleissäännös, joka syrjäytyy aina, jos muualla laissa on säädetty ankarampi rangaistus. Esimerkiksi rikoslain 31 luvun 1 §:n mukaiseen ryöstöön sisältyy aina jonkinasteista pakottamista.

Nöyryyttävä tekotapa on puolestaan nimenomaisesti mainittu esimerkiksi rikoslain 20 luvun 2 §:ssä säädetyn törkeän raiskauksen sekä 4 §:ssä säädetyn törkeän seksuaalisen kajoamisen ankaroitamisperusteena. Oikeuskäytännössä erityisen nöyryyttäväksi tekotavaksi on törkeän raiskauksen osalta mainittu muun ohella tekotapaan liittyvä fyysinen nöyryyttäminen, uhrin sitominen kiinni tai muulla tavoin pakottaminen sadomasokistisen toiminnan kohteeksi ja ulkona tai julkisella paikalla tapahtuva raiskaus (esim. KKO 2017:69, kohdat 23–24).

Oikeuskäytännöstä löytyy myös esimerkkejä, joissa nöyryyttävät tekotavat on huomioitu rangaistusta ankaroitavina tekijöinä esimerkiksi määrättäessä rangaistusta rikoslain 21 luvun 6 §:n mukaisesta törkeästä pahoinpitelystä. Koska lainkurrensiin liittyviä kysymyksiä arvioidaan pitkälti tunnuksmerkistöjen suojeluobjektien kautta, nöyryyttäminen tulee tyypillisesti arvioiduksi kunnianloukkauksena sen loukatessa uhrin kunniaa myös silloin, kun halventaminen toteutetaan pahoinpitelyn yhteydessä. Pahoinpitelyä arvioidaan sen sijaan erityisesti uhrin henkilökohtaisen koskemattomuuden ja terveyden kautta, jotka ovat kunniaa erilliset suojelukohteet (HE 94/1993 vp, s. 91, 95–96).

Rangaistuksen määräämisen lähtökohtia on tarkasteltu laajemmin edellä osiossa 2.4.1. Rikoslain 6 luvun 4 §:ssä säädetään rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteesta. Rangaistus on sen mukaan mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttamiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen. Rikoksen vahingollisuutta ja vaarallisuutta arvioidaan tunnuksmerkistön mukaisen seurauksen perusteella (HE 44/2002 vp, s. 187). Tekijän syyllisyys puolestaan viittaa sekä teon vaikuttamiin että teon ilmentämään syyllisyyteen. Myös rikoksen tekotapa vaikuttaa törkeysarvosteluun. Perustetta ei kuitenkaan mainita lainkohdassa erikseen. Tekotapojen erot heijastavat pääsääntöisesti teon vaihtelevaa vahingollisuutta tai vaarallisuutta taikka ne kertovat tekijän syyllisyyden asteesta. Tekotapaa määrävien piirteiden kuten esimerkiksi käytettyjen tekovälineiden, teon keston, tekijän aseman, uhrin avuttomuuden ja haavoittuvuuden sekä tekotavan raakuuden tai julmuuden merkitys määräytyy sen mukaan, mitä ne kertovat teon vahingollisuudesta ja vaaral-

lisuudesta tai tekijän syyllisyydestä (HE 44/2002 vp, s. 189–190). Riippuen sovellettavasta tunnusmerkistöstä ja tekotavasta nöyryyttäminen tai teon nöyryyttävyys voi vaikuttaa rangaistuksen määrään sitä lisäävästi niin teon seurauksen kuin tekijän syyllisyyden kautta.

2.5 Nykytilan arviointi

2.5.1 Katujengit ja järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskeva sääntely

Lainsäädännössä ei nimenomaisesti säädetä katujengeistä eikä rikoslainsäädäntöä koskevassa lainvalmisteluaineistoissa ole otettu nimenomaisesti kantaa katujengin määritelmään. Vaikka eri tyyppisiä rikoksia tekeviä ryhmittymiä on Suomessa ollut pitkään, katujengi on käsitteenä ja myös yhteiskuntatodellisuuteen liittyvänä ilmiönä Suomessa verrattain uusi. Tällä hetkellä rikoslaissa säädetään tällaiseen liittyen lähinnä järjestäytyneistä rikollisryhmistä ja terroristiryhmistä. Tavallisesti rikoslain rangaistussäännökset koskevat yhtä rikoksentekeijää ja se, että rikokseen osallistuu useampi henkilö, otetaan huomioon osallisuutta rikokseen koskevissa säännöksissä. On myös huomattava, että järjestäytyneitä rikollisuutta ja terroristiryhmiä koskevaa sääntelyä ohjaavat pitkälti niiden taustalla olevat kansainväliset ja EU-velvoitteet (LaVM 35/2014 vp, s. 2).

Katujenginä pidetyn ryhmän on katsottu täyttäneen järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmän kahdessa (ei-lainvoimaisessa) tapauksessa (Helsingin käräjäoikeus 31.5.2022 R 22/1303 ja Helsingin käräjäoikeus 14.7.2023 R 23/3186). Rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaista järjestäytyneen rikollisuuden koventamisperustetta voidaankin soveltaa ainakin tiettyihin katujengeiksi katsottuihin ryhmiin ja niiden rikolliseen toimintaan. Samalla on kuitenkin huomioitava katujengien moninaisuus ja niiden kehittyvä luonne, joka sijoittuu useammallakin tapaa nuorisorikollisuuden ja järjestäytyneiden rikollisryhmien väliin. Katujengi-ilmiön on katsottu tietyllä tapaa muodostaneen sillan nuorisorikollisuuden ja järjestäytyneen rikollisuuden välille. Katujengit eivät synny tyhjiössä ilman muun muassa nuorisorikollisuuden vaikutusta, ja on myös mahdollista, että katujengin kehityskaari johtaa järjestäytyneeksi rikollisryhmäksi (Marko Forss, Katujengi rikosoikeudellisesti määriteltynä järjestäytyneenä rikollisryhmänä. Edilex 2023/26, s. 11).

Järjestäytyneen rikollisryhmän käsitteen kannalta keskeinen määre koskee tällaisen yhteenliittymän järjestäytyneisyyttä (PeVL 10/2000 vp, s. 2–3). Tutkimusten mukaan katujengit eroavat järjestäytyneestä rikollisuudesta esimerkiksi siinä, että niiden hierarkiarakenne ja siinä eteneminen ei näyttäydy yhtä strukturoituna. Katujengien organisaatio on muita rikollisryhmittymiä löyhempi ja liukuvampi. Katujengien jäsenten siteet toisiinsa ovat löyhemmät verrattuna rikollisjärjestöjen jäseniin (Henri Rikander – Mika Sutela – Salla Rikander, Alaikäisten rikollisuudesta ja katujengeistä. Edilex 2023/17, s. 10). Tämän vuoksi järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskevat rikoslain säännökset eivät useinkaan sovellu katujengeihin.

Järjestäytyneisiin rikollisryhmiin liittyvän koventamisperusteen oikeuttamista sekä niiden erityistä moitittavuutta on perusteltu sillä, että järjestäytyneellä rikollisryhmällä on suuri ja pitkäaikainen rikosten tekemiseen liittyvä potentiaali. Ryhmän jäsenet tuovat ryhmään erilaisia rikosten tekemistä edistäviä resursseja, rikosten tekeminen usean henkilön voimin on tavallista helpompaa ja yleensä ryhmässä voidaan tehdä enemmän ja vakavampia rikoksia kuin mihin yksittäinen henkilö pystyisi. Ryhmädynamiikan on katsottu lisäävän myös rikoksentekopotentiaalia, joskin ryhmäpaineen takia voi olla myös vaikea pidättäytyä rikoksen tekemisestä, etenkin jos ryhmä tehostaa tätä kurinpidollisin toimin ja rangaistuksin. Järjestäytyneet rikollisuus

edustaa erityistä uhkaa oikeusjärjestyksen suojaamille eduille toiminnan tehokkuuden ja laaja-muotoisuuden vuoksi (HE 263/2014 vp, s. 19–20; HE 44/2002 vp, s. 191). Tällaisia piirteitä voi ilmetä myös nykyistä määritelmäsäännöstä löyhemmän organisaatorakenteen omaavissa rikollisverkostoissa. Vaikka järjestäytyneeseen rikollisuuteen nähden katujengirikollisuuteen ei liity aivan saman asteista erityistä moitittavuutta, myös tällaisen rikollisen toiminnan yhteydessä tehtyjen rikosten tavanomaista ankarammasta moitittavuudesta olisi perusteltua säätää nimenomaisella koventamisperusteella.

Järjestäytyneisyyden asteen lisäksi keskeinen eroavaisuus katujengi-ilmiön ja järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmäsäännöksen välillä on se, että viimeksi mainitun tulee toimia tehdäkseen rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, tai 11 luvun 10 §:ssä tai 15 luvun 9 §:ssä tarkoitettuja rikoksia. Katujengien luonteessa taas painottuu rikosten vakavuuden sijaan vaikutus yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle, mikä luo myös turvattomuuden tunnetta sivullisille. Tämä näkyy myös edellä viitatussa poliisin käyttämässä katujengin hallinnollisessa määritelmässä, jonka mukaan katujengi on useasta henkilöstä muodostuva pysyväisluonteinen ryhmä, johon kuuluvat henkilöt harjoittavat yhdessä ja toistuvasti rikollista toimintaa, jolla on olennaisia vaikutuksia erityisesti yleisten paikkojen järjestykseen ja turvallisuuteen (ks. kyseisestä katujengin määritelmästä European Crime Prevention Network (EUCPN), Street gang prevention. EUCPN Toolbox Series 2022).

Vaikka katujengin toiminta ei ulottuisikaan rikoksiin, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, myös tätä lievempien rikosten tekemistä varten tapahtuva verkostoitunut toiminta edellyttäisi sitä, että sellaisen osana tehdyistä rikoksista tuomitaan korotettu rangaistus edellä mainituista syistä. Yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämisellä on keskeisiä vaikutuksia esimerkiksi henkilökohtaisen koskemattomuuden, omaisuuden ja muiden perusoikeuksilla turvattujen oikeushyvien suojaan sekä siihen, että ihmiset voivat pelkäämättä ja toisten estämättä käyttää heille kuuluvia perusoikeuksia kuten oleskella ja liikkua yleisillä paikoilla (HE 20/2002 vp, s. 31). Rikollisverkosto, jonka toimintaan kuuluu olennaisesti sellaisten rikosten tekeminen, jotka ovat omiaan vaarantamaan yleisten paikkojen järjestystä ja turvallisuutta, ilmentää erityistä vaarapotentialia mainituille suojeluobjekteille. Se ilmentää myös erityistä ja pitkäjänteistä rikoksen tekemisen tahtoa.

Edellä todetuista syistä lainsäädäntöä olisi syytä muuttaa niin, että osana katujengeinä pidettävien rikollisverkostojen toimintaa tehdyistä rikoksista määrättäisiin korotettu rangaistus. Tällainen korotettu rangaistusmoite olisi ulotettava koskemaan myös sellaisten rikollisverkostojen toimintaa, joka koskee lievempiä kuin neljän vuoden vankeusmaksimilla rangaistavia rikoksia.

2.5.2 Alaikäisen käyttäminen rikoksen tekemiseen

Alle 15-vuotiaan lapsen käyttäminen välikappaleena rikoksen tekemisessä voi olla erityisen vahingollista ja vaarallista sekä rikosentekomahdollisuuksien että lapselle aiheutuvan vahingon kannalta. Nuoret lapset ovat ikänsä vuoksi jo yleisesti alttiimpia erilaisille vaikuttamiskeinoille, kuten manipuloinnille, yllyttämiselle ja painostamiselle. Nuorten houkuttelu rikolliseen toimintaan voi lisäksi nopeuttaa siirtymistä vähäisemmästä nuorisorikollisuudesta vakavampiin rikollisuuden muotoihin, jolloin myös pehmeiden keinojen vaikutusmahdollisuudet heikentyvät. Samalla esimerkiksi rikoskierteestä ulospääseminen voi hankaloitua. Esimerkiksi Ruotsissa tehtyjen havaintojen perusteella poistuminen jengien vaikutuspiiristä ja rikosten tekemisestä ylipäänsä ei ole myöskään aina edes mahdollista tai ainakaan helppoa (Brottsförebyggande rådet: Barn och unga i kriminella nätverk. Rapport 2023:13). Puuttamalla alle rikosvastuikäisten yllyttämiseen voidaan siten ennaltaehkäistä niin rekrytoitaville lapsille aiheutuvia haittoja kuin

heidän potentiaalisesti tekemiään rikollisia tekoja. Rekrytoiminen rikolliseen toimintaan ilmentää usein myös itsessään suunnitelmallista menettelyä, jolloin puuttumista voidaan perustella niin syyllisyys- kuin preventioperustein.

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Lapsiin kohdistuu erityinen suojan tarve, mistä on kirjauksia useissa Suomea velvoittavissa perus- ja ihmisoikeusasiakirjoissa, kuten YK:n yleissopimuksessa lapsen oikeuksista (SopS 60/1991). Esimerkiksi kyseisen sopimuksen 36 artikla edellyttää, että sopimusvaltiot suojelevat lasta kaikilta muilta hänen hyvinvointiaan jollain tavoin uhkaavilta hyväksikäytön muodoilta.

Laisa tai esitöissä ei erikseen oteta kantaa siihen, mikä vaikutus alle 15-vuotiaan lapsen käyttämisellä välikappaleena rikoksen tekemiseen on rangaistuksen määräämisessä. Sinänsä esimerkiksi rikoslain 6 luvun 4 §:n mukainen rangaistuksen mittaamisen yleisperiaate tarkoittaa, että yllytyksen erityispiirteet voidaan huomioida esimerkiksi rikoksen vahingollisuuteen tai vaarallisuuteen ja suunnitelmallisuuteen liittyvässä moitearviointissa. Nykyinen lainsäädäntö ei kuitenkaan erottele rangaistuksen määräämisen kannalta, onko välillisen tekemisen kohde alle 15-vuotias vai tätä vanhempi. Kyse on kuitenkin sellaisen lapsen hyväksikäytöstä, jonka ei katsota vielä voivan olla teostaan rikosoikeudellisessa vastuussa, ja hänen kehitystään vaarantavasta toiminnasta. Onkin syytä huolehtia siitä, että tällaiset teot tulevat rikoslainsäädännön nojalla riittävästi huomioon otetuiksi (Toimenpideohjelma nuoriso- ja jengirikollisuuden ehkäisemiseksi ja torjumiseksi vuosille 2024–2027. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2024:13, s. 75). Myös laillisuusperiaatteen kannalta olisi parempi, että kyseisenkaltainen hyväksikäyttö tulee lain tasolla määritellyksi.

Yllytyksen kohteen alaikäisyys voi tulla huomioituksi tiettyjen tunnusmerkistöjen, kuten rikoslain 50 luvun 2 §:n mukaisen törkeän huumausainerikoksen, arvioinnissa. Pykälän 1 momentin 5 kohdan mukaisena ankaroitamisperusteena on se, että huumausainerikoksessa levitetään huumausainetta alaikäisille tai muuten häikäilemättömällä tavalla. Huumausainerikosten moitearvostelussa voidaan näin ollen huomioida se, levitetäänkö huumausaineita ala- vai täysi-ikäiselle esimerkiksi eteenpäin välitettäväksi. Edellä mainituin perustein alle rikosvastuikäisen käyttäminen rikosten tekemiseen on kuitenkin lähtökohtaisesti tavanomaista moitittavampaa kaikissa rikoslajeissa. Tätä lähtökohtaa tulisi korostaa nimenomaisella ja soveltamisalaltaan yleisellä säännöksellä.

Lainsäädännössä olisi edellä todetuin perustein syytä korostaa erikseen ja nimenomaisesti, että yllyttäminen lähtökohtaisesti mihin tahansa rikolliseen tekoon on tavanomaista moitittavampaa, kun yllytettävä henkilö on rikosvastuikärajaa nuorempi lapsi.

2.5.3 Nöyryyttäminen

Perusmuotoinen kunnianloukkaus mahdollistaa ainoastaan sakkorangaistukseen tuomitsemisen. Rikoslain 24 luvun 10 §:n mukaisesta törkeästä kunnianloukkauksesta voidaan tuomita enintään kahden vuoden vankeusrangaistukseen. Pykälän mukaan, jos 9 §:n 1 momentissa tarkoitettussa kunnianloukkauksessa aiheutetaan suurta kärsimystä tai erityisen suurta vahinkoa ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikosentekijä on tuomittava törkeästä kunnianloukkauksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Törkeän kunnianloukkauksen tunnusmerkistön sanamuoto ei sisällä teon toteuttamistapoja tai kontekstia. Tällöin myös sen soveltamis- ja moitearviointi ovat sidoksissa ennen muuta teon seurauksiin, kuten aiheutettuun kärsimyksen ja vahinkoon (HE 19/2013 vp, s. 44, 49).

Viime vuosina erityisesti väkivalta- ja ryöstörikosten yhteydessä tapahtuva nöyryyttäminen eli niin kutsuttu nöyryytysväkivalta on lisääntynyt. Nöyryyttämisen liityntä väkivaltaan tai sen uhkaan tekee siitä moitittavampaa verrattuna vastaavanlaiseen nöyryytystekoon ilman väkivaltaa. Väkivaltaan perustuva tai sen yhteydessä tapahtuva nöyryyttäminen voi olla erityisen haitallista uhrille ja aiheuttaa huomattavaa henkistä kärsimystä. Erityisesti lapsen ja nuoren kohtaamat rikoskokemukset voivat olla haavoittavia ja saattavat vaikuttaa pitkälle elämässä. Rikoskokemukset voivat johtaa myös pitkäaikaiseen psyykkiseen traumaan. Nöyryyttävät tekotavat ovat erityisen haitallisia tässä suhteessa.

Rikoslainsäädäntöä olisi syytä tarkentaa niin, että se ohjaisi arvioimaan henkeen, terveyteen ja vapauteen kohdistuvien rikosten yhteydessä tapahtuvaa nöyryyttämistä tyypillisesti perusmuotoista kunnianloukkausta vahingollisempaan ja moitittavampana tekona. Nöyryyttävän tekotavan kirjaaminen lain tasolle asettaisi sen siten nimenomaisesti moitearvostelua ankaroittavaksi seikaksi, mikä edistäisi myös laillisuusperiaatteen vaatimusten täyttymistä.

Edellä todetuista syistä lainsäädäntöä olisi syytä muuttaa niin, että henkeen, terveyteen ja vapauteen kohdistuvien rikoksiin liittyvää erityisen nöyryyttävää tekotapaa pidettäisiin nimenomaisena perusteena tuomita ankarampi rangaistus.

3 Tavoitteet

Ehdotettujen lainmuutosten tavoitteena on vahvistaa katujengirikollisuuteen, alle rikosvastuikäisten lasten hyväksikäyttämiseen rikoksen tekemisessä ja nöyryytysväkivaltaan liittyvää rikoslainsäädäntöä. Rikoslakia selkiytettäisiin säätämällä näihin ilmiöihin liittyvät nimenomaiset säännökset. Ehdotetuissa säännöksissä huomioitaisiin paremmin yhteiskunnallinen ja teknologinen kehitys, joiden myötä mainittuihin ilmiöihin liittyy yhä vahingollisempia tekoja. Ehdotetuilla muutoksilla pyritään myös siihen, että rikoksista tuomittavat rangaistukset nykyistä paremmin yleisesti vastaavat rikosten paheksuttavuutta ja vakavuutta. Lainmuutoksilla vahvistettaisiin useiden oikeushyvien rikosoikeudellista suojaa. Tällaisia oikeushyviä ovat erityisesti henki, terveys, yleinen järjestys ja turvallisuus, yksityiselämä sekä kunnia.

Uusilla rangaistavuuden selkeämmin ilmaisevilla ja ankarampaan rangaistuskäytäntöön johtavilla lainsäädäntömuutoksilla tavoitellaan uusien rikosten tekemistä estävää vaikutusta sekä siitä seuraavaa suojeltavien oikeushyvien tehokkaampaa suojaa. Tämä koskee niin rangaistusten yleisestäävyyttä (yleinen rikoksia ennalta estävä vaikutus) kuin myös jo tuomittuun rikosentekijään kohdistuvia uusien rikosten tekemistä estäviä vaikutuksia (erityisestäävyyys). Yleistävyydessä on ennen kaikkea kysymys siitä, missä määrin kansalaiset kokevat järjestelmän toimivan tehokkaasti ja oikeudenmukaisesti.

4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset

4.1 Keskeiset ehdotukset

Esityksessä ehdotetaan muutokset rikoslakiin, joilla toteutetaan hallitusohjelman kirjaukset katujengirikollisuuteen liittyvien rikosten rangaistusten koventamisesta, alle rikosvastuikäistä lasta koskevaa välillistä tekemistä koskevan opin vahvistamisesta sekä pahoinpitelyyn liittyvien nöyryytystekojen rangaistusten koventamisesta (Hallitusohjelma s. 182–183, 196).

4.1.1 Rikoksen tekeminen osana rikollisverkoston toimintaa koventamisperusteeksi

Katujengirikollisuuteen liittyvien rikosten rangaistusten ankaroittamiseksi rikoslain 6 luvun 5 §:ssä säädettyihin rangaistuksen koventamisperusteisiin lisättäisiin rikoksen tekeminen osana rikollisverkoston toimintaa. Säännökseen lisättäisiin myös rikollisverkoston määritelmä. Rikollisverkostolla tarkoitettaisiin vähintään kolmen henkilön muodostamaa tietyn ajan koossa pysyvää yhteenliittymää, jonka toimintaan kuuluu olennaisesti sellaisten rikosten tekeminen, jotka ovat omiaan vaarantamaan yleisten paikkojen järjestystä ja turvallisuutta.

Koventamisperuste voisi soveltua lähtökohtaisesti mistä tahansa rikosnimikkeestä tuomitsemisen yhteydessä, kun rikos on tehty osana edellä tarkoitettua rikollisverkoston toimintaa. Tällaisista rikoksista tuomittaisiin niiden erityisen moitittavuuden vuoksi nykyistä ankarampia rangaistuksia.

Ehdotetun koventamisperusteen täyttävät teot muistuttavat monelta osin nykyisen järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa koskevan koventamisperusteen täyttäviä. Tämän vuoksi rikollisverkoston toiminnassa tehtyjä rikoksia koskeva rangaistusten koventaminen on perustelluinta toteuttaa säättämällä se koventamisperusteeksi hallitusohjelman mukaisesti. Järjestäytyneeseen rikollisryhmään liittyviin tekoihin nähden rikollisverkostoon liittyvät teot olisivat rangaistusarvoltaan lähtökohtaisesti jonkin verran vähäisempiä. Rikollisverkostoja koskeva koventamisperuste täytyisi myös matalammin edellytyksin.

4.1.2 Alaikäisen käyttäminen rikoksen tekemiseen rangaistavaksi erikseen

Rikoslain 17 lukuun lisättäisiin uusi 1 b §, joka koskisi rikosvastuukärajaa nuoremman henkilön käyttämistä rikoksen tekemiseen. Ehdotetussa rikostunnusmerkistössä olisi kysymys sellaisesta rikoslain 5 luvun 4 §:ssä säädetystä välillisestä tekemisestä, jossa välikappaleena käytetty henkilö on viittätoista vuotta nuorempi lapsi. Ehdotetun säännöksen soveltaminen edellyttäisi aina sitä, että välillisen tekemisen varsinaisena kohteena oleva rikos tai sen rangaistava yritys tehdään. Näin ollen tästä rikoksesta ja ehdotetun säännöksen nojalla rangaistavasta teosta tuomittaisiin yhteinen rangaistus rikoslain 7 luvun säännöksiä soveltaen. Rangaistussäännös korottaisi siten rikosvastuukärajaa nuoremman käyttämistä koskevien rikosten rangaistuksia muuhun välilliseen tekemiseen nähden.

Säännöksellä vahvistettaisiin välillisen tekemisen oppia selkiyttämällä lainsäädäntöä ja parantamalla siten puuttumista rikoslainsäädännön keinoin siihen ongelmaan, että rikosvastuukärajaa nuorempia lapsia voidaan käyttää hyväksi rikosten tekemisen helpottamiseksi ja vastuun välttämiseksi. Lisäksi uuden säännöksen myötä rikoslainsäädännössä otettaisiin nykyistä paremmin huomioon teosta aiheutuva vahinko ja vaara välikappaleena käytetyn lapsen kehitykselle.

4.1.3 Nöyryyttämistekojen säätäminen koventamisperusteeksi

Rikoslain 6 luvun 5 §:ssä säädettyihin rangaistuksen koventamisperusteisiin lisättäisiin henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen tekeminen erityisen nöyryyttävällä tavalla. Uusi koventamisperuste koskisi tekoja, joissa on kyse niin sanotusta nöyryytysväkivallasta. Koventamisperuste koskisi keskeisten henkilöön kohdistuvien rikosten yhteydessä tehtyjä vakavampia nöyryydytstekoja, käsittäen muun muassa sanallisia, fyysisiä ja kuvaamista koskevia tekoja sekä tällaisten tekojen yhdistelmiä. Olettama olisi, että tällaiset teot yleensä aiheuttavat

loukatulle erityistä kärsimystä ja vahinkoa. Koventamisperusteen nojalla voitaisiin siten ankarointaa rangaistusta sellaistenkin tekojen nojalla, jotka eivät ole rangaistavia erikseen törkeänä kunnianloukkauksena. Muutos koventaisi näin keskeisten henkilöön kohdistuvien rikosten yhteydessä tehdyistä nöyryyttämisteoista säädettyjä rangaistuksia. Lisäksi muutos selkiyttäisi tällaisten tekojen osalta rikoslainsäädäntöä.

Koventamisperusteen soveltamisala kattaisi lähtökohtaisesti minkä tahansa henkeen, terveyteen tai vapautteen kohdistuviin rikoksiin liittyvät erityisen nöyryyttävät tekotavat, eikä siten rajoituisi vain määrättyihin rikoslaisissa säädettyihin rangaistussäännöksiin. Soveltamisala olisi siten kattava.

4.2 Pääasialliset vaikutukset

4.2.1 Yhteiskunnalliset vaikutukset

Ehdotetulla lainsäädännöllä puututtaisiin tehokkaammin rikoslain keinoin viime vuosina yleistyneihin katujengejä, alaikäisten hyväksikäyttämistä rikosten tekemiseen sekä nöyryyttämistä koskeviin haitallisiin yhteiskunnallisiin ilmiöihin. Esitys täydentäisi siten rikosoikeudellisin keinoin niitä muita toimenpiteitä, joita toteutetaan nuoriso- ja jengirikollisuuden ehkäisemiseksi ja torjumiseksi tehdyn toimenpideohjelman mukaisesti (OMML 2024:13).

Ehdotetulla lainsäädännöllä edistettäisiin henkeä, terveyttä, vapautta, yksityiselämää, kunniaa ja omistusoikeutta koskevaa oikeudellista suojaa sekä yleistä järjestystä ja turvallisuutta estämällä niihin kohdistuvien rikosten tekemistä ja säätämällä niistä ankarammat rangaistukset. Säännöksillä edistettäisiin rangaistusten oikeasuhtaisuutta ottamalla paremmin huomioon mainittujen ilmiöiden vakavuus. Esitys lisäisi siten rikosoikeusjärjestelmän oikeudenmukaisuutta ja hyväksyttävyyttä.

Myös tällaisten rikosten uhrien asemaa vahvistettaisiin. Esityksellä pyritään myös ehkäisemään erityisesti nuorten ajautumista rikoskierteeseen.

Ehdotetun alle rikosvastuikäisen lapsen käyttämistä koskevan rangaistussäännöksen myötä rikosprosessiviranomaisilla olisi käytettävissä kyseisten rikosten tutkinnassa nykyistä jossain määrin laajemmat pakkokeinot, mikä edistäisi kiinnijäämisriskiä ja rikosvastuun toteutumista ja siten osaltaan ehkäisisi näitä rikoksia.

Korostamalla mainittuja haitallisia ilmiöitä nimenomaisilla säännöksillä rikoslaisissa, säännökset selkiyttäisivät lainsäädäntöä ja edistäisivät siten lainsäädännön ennakoitavuutta ja ymmärrettävyyttä niin viranomaisten kuin kansalaistenkin keskuudessa. Samalla esitys kiinnittäisi myös osaltaan yleistä huomiota mainittujen ilmiöiden vakavuuteen ja tärkeyteen puuttua niihin aktiivisin toimenpitein.

4.2.2 Vaikutukset julkiseen talouteen

4.2.2.1 Rikollisverkostot

Taloudelliset vaikutukset viranomaisten toimintaan:

Ehdotettu säännös ei loisi uutta rikostyyppiä eikä laajentaisi rangaistavuuden alaa. Koventamisperuste kuitenkin tarkoittaisi, että useassa rikosprosessissa tulisi selvitetäväksi se, onko rikos

LUONNOS
26.6.2024

tehty osana rikollisverkoston toimintaa. Tämä aiheuttaisi jonkin verran lisätyötä rikosprosessiin osallistuville viranomaisille. Katujengien toimintaan on todettu liittyvän erityisesti pahoinpitely-, ryöstö-, omaisuus- ja huumausainerikoksia.

Kevään 2024 tilannekuvan mukaan Suomen poliisi on tunnistanut noin 10 katujengiksi luokiteltua yhteenliittymää. Näihin yhteenliittymiin on yhdistetty kaikkiaan noin 350 henkilöä, joista noin 150 on poliisin arvion mukaan yhteenliittymissä keskeisiä henkilöitä tai jäseniä ja loput muita ryhmiin liittyviä henkilöitä, kuten rikoskumppaneita tai myötävaikuttajia.

Tämän hetkisten tietojen perusteella rikosten määrän arvioinnin lähtökohdaksi voidaan ottaa, että viranomaisten tietoon tulevia rikosepäilyjä tulisi kunkin verkoston keskeisen henkilön tai jäsenen osalta noin kaksi ja ryhmiin liittyvien henkilöiden osalta noin puolitoista rikosepäilyä vuodessa. Katujengin toimintaan liittyviä rikoksia päätyisi näin ollen rikosprosessiin vuosittain $150 * 2 + 350 * 1,5$ eli yhteensä 825. Näistä epäilyistä rikoksista osa tehtäisiin samassa yhteydessä, jolloin niiden rikollisverkostokytösten selvittäminen myös tapahtuisi jotakuinkin samalla työmäärällä. Tältä pohjalta voidaan arvioida, että vuosittain karkeasti noin kolmanneksessa rikollisverkostoihin yhdistettyjen henkilöiden rikosasioita eli noin 300:ssa rikosprosessissa olisi selvitettävä, onko rikos tehty osana rikollisverkoston toimintaa.

On vaikeaa arvioida koventamisperusteen edellytysten selvittämiseen liittyvää lisätyömäärää, joka voi olla tapauskohtaista. Poliisin osalta voidaan arvioida, että yhden rikollisverkoston toimintaan osallistumisen selvittäminen vaatisi työtä keskimäärin 50 työtuntia, jolloin edellä mainitun arvion mukaan työtunteja tulisi vuosittain 15 000. Tämä tarkoittaisi n. 9 henkilötyövuotta (henkilötyövuodet lasketaan jakamalla henkilötyötunnit/1640). Kun jo nykyisin rikosprosessissa selvitetään usein esitutkinnasta lähtien yksittäisen rikoksen yhteydessä rikoskokonaisuutta ja muun muassa onko teko tehty osana järjestäytyntä rikollisuutta, voidaan alustavasti arvioida, ettei lisätyön määrä olisi näin suuri. Poliisin osalta koventamisperusteen aiheuttamien kustannusvaikutuksien voidaan siten arvioida tämän hetkisten tietojen mukaan olevan enintään noin 2–4 henkilötyövuotta * 82 000 euroa (henkilöstökulut ja henkilösidonaiset muut kulut) eli 164 000 – 328 000 euroa.

Syyttäjien osalta koventamisperusteen aiheuttamien kustannusvaikutuksien arvioidaan olevan vastaavin huomioon enintään 0,71 henkilötyövuotta (runkosyyttäjän palkkakustannus vuodessa S12-vaativuustasolla on noin 86 000 euroa) eli 61 000 euroa. Tuomioistuinten, julkisten oikeusavustajien ja oikeusaputoimistojen osalta kustannusvaikutusten ei oleteta olevan merkittäviä.

Vaikutus vankilukuun:

Rikollisverkostoihin yhdistetyt keskeiset henkilöt ovat pääasiassa 18–30-vuotiaita. Vaikka ryhmien vaikutuspiirissä arvioidaan olevan alaikäisiä lapsia, on alaikäisten osuus ryhmiin kiinteästi liittyvissä henkilöissä verraten pieni.

Voidaan lähteä olettamasta, että rikollisverkostojen tekemät vankeusuhkaiset rikokset koskevat pääasiassa pahoinpitelyjä, ryöstöjä ja huumausainerikoksia. Myös muista rikollisverkostojen toiminnassa tehdyistä rikoksista saatetaan tuomita ehdotonta vankeutta, mutta näiden yhteisvaikutusta vankeusrangaistusten pituuteen olisi vaikeaa lähteä arvioimaan eikä sen arvioida olevan erityisen suurta. Tämän vuoksi muita rikoksia ei alla olevassa arvioissa huomioida.

Kun henkilö on tuomittava samalla kertaa kahdesta tai useammasta rikoksesta vankeusrangaistukseen, sovelletaan rikoslain 7 luvun säännöksiä, joiden nojalla lähtökohtana on vakavin rikos.

LUONNOS
26.6.2024

Niin sanotun kaksinkertaisen kvalifioinnin kiellon vuoksi koventamisperustetta ei sovelleta, jos samalla perusteella teko arvioidaan törkeäksi. Estettä ei kuitenkaan ole soveltaa koventamisperustetta määrättäessä rangaistusta rikoksen törkeästä tekemuodosta, jos samaa seikka ei sovelleta kvalifiointiperusteena.

Lisäksi voidaan olettaa, että koventamisperuste pidentäisi vankeusrangaistusta 25–30 %. Vähintään 2 vuoden vankeusrangaistukset olisivat yleensä ehdottomia. Sakkorangaistukset eivät muuttuisi todennäköisesti ehdottomiksi vankeuksiksi, joten niiden koventamisen vaikutusta ei oteta tässä huomioon.

Lisäksi voidaan olettaa, ettei useissa rikosprosesseissa, joissa koventamisperusteen soveltuminen on arvioitavana, päädyttäisi langettavaan tuomioon. Kun edellä todetusti rikollisverkoston toimintaan liittyviä rikosasioita arvioidaan tulevan vuosittain yhteensä 825, voidaan laskea arvioitu koventamisperusteen vaikutus siten, että sen soveltaminen vaikuttaisi 300 vankeusuhkaisen rikoksen yhteydessä vuosittain seuraavasti: 60 pahoinpitelyssä, 40 törkeässä pahoinpitelyssä, 60 ryöstössä, 40 törkeässä ryöstössä, 50 huumausainerikoksessa ja 50 törkeässä huumausainerikoksessa. Mainituista rikoksista annettiin vuonna 2022 vankeustuomioita seuraavasti:

v. 2022 rikos	Vankeutta (lkm)	vankeus (kk)	ehdoton (lkm)	ehdoton (kk)	ehdoton %
pahoinpitely	2 101	3,7	421	4	20
törkeä pahoinpitely	419	20,3	222	24,4	53
ryöstö	421	10,8	169	12,9	40
törkeä ryöstö	167	32,8	146	34,7	87
huumausainerikos	1 768	4,2	490	4,2	28
törkeä huumausainerikos	671	35,3	424	46,6	63

Rangaistuslaji ei yleensä muuttuisi ehdollisesta vankeudesta ehdottomaksi perusmuotoisten pahoinpitely-, ryöstö- ja huumausainerikosten osalta.

Koventamisperusteen vaikutukset vankilukuun voidaan edellä todettu huomioon ottaen arvioida seuraavalla tavalla.

Pahoinpitely: 60:stä vankeusrangaistuksesta 20 % eli 12 tuomittaisiin ehdottomana. Näiden keskipituus pitenisi 4 kuukaudesta 25-30 % eli 1-1,2 kuukautta. Ehdottomia vankeuskuukausia tuomittaisiin näin ollen lisää $12 * 1-1,2 \text{ kk} = 12-14 \text{ kk}$.

Törkeä pahoinpitely: 40:stä vankeusrangaistuksesta 53 % eli 21,2 tuomittaisiin ehdottomana. Näiden keskipituus pitenisi 24,4 kuukaudesta 25-30 % eli 6,1-7,2 kuukautta. Ehdottomia vankeuskuukausia tuomittaisiin näin ollen lisää $21,2 * 6,1-7,2 \text{ kk} = 129-153 \text{ kk}$. Kun muilta osin keskimääräinen vankeusrangaistus pitenisi 25,1-26 kuukauteen ($20,3 \text{ kk} * 25-30 \% = 5,1-6 \text{ kk}$),

LUONNOS
26.6.2024

rangaistuslajin voidaan olettaa yleensä muuttuvan ehdottomaksi vankeudeksi. Ehdottomia vankeuskuukausia tuomittaisiin näin ollen lisää vielä $18,8 * 25,1-26 \text{ kk} = 472-488 \text{ kk}$. Yhteensä lisävankeuskuukausia tulisi tämän rikoksen osalta siten 601-641 kk.

Ryöstö: 60:stä vankeusrangaistuksesta 40 % eli 24 tuomittaisiin ehdottomana. Näiden keskipituus pitenis 12,9 kuukaudesta 25-30 % eli 3,2-3,9 kuukautta. Ehdottomia vankeuskuukausia tuomittaisiin näin ollen lisää $24 * 3,2-3,9 \text{ kk} = 77-94 \text{ kk}$.

Törkeä ryöstö: 32,8 kk * 25-30 % = 8,2-10 kk. Keskimääräinen vankeusrangaistus pitenis 43 kuukauteen, rangaistuslajin voidaan olettaa yleensä olevan ehdoton vankeus. Ehdottomia vankeuskuukausia tuomittaisiin näin ollen lisää $40 * 8,2-10 \text{ kk} = 328-400 \text{ kk}$.

Huumausainerikos: 50:stä vankeusrangaistuksesta 28 % eli 14 tuomittaisiin ehdottomana. Näiden keskipituus pitenis 4,2 kuukaudesta 25-30 %:lla eli 1-1,3 kuukautta. Ehdottomia vankeuskuukausia tuomittaisiin näin ollen lisää $14 * 1-1,3 \text{ kk} = 14-18 \text{ kk}$.

Törkeä huumausainerikos: 35,3 kk * 25-30 % = 8,8-11 kk. Keskimääräinen vankeusrangaistus pitenis 46 kuukauteen, rangaistuslajin voidaan olettaa yleensä olevan ehdoton vankeus. Ehdottomia vankeuskuukausia tuomittaisiin näin ollen lisää $30 * 8,8-11 \text{ kk} = 264-330 \text{ kk}$.

Yhteensä ehdottomia vankeuskuukausia tuomittaisiin tämän arvion pohjalta vuosittain lisää $(12-14 + 601-641 + 77-94 + 328-400 + 14-18 + 264-330 =) 1296-1497$ kuukautta, joista vankilassa suoritettaisiin n. 60 % eli 778-898 kk eli 65 - 75 vankeusvuotta.

Edellä arvioidun vankeusvuosien kasvun toteutumista voi käytännössä vähentää se, että osassa rikoksia koventamisperusteen soveltamisen edellyttämää yhteyttä rikollisverkostoon ei voida osoittaa. Tähän vaikuttaa muun muassa se, että osa tuomioista koskisi henkilöitä, jotka eivät kuulu rikollisverkostojen keskeisiin henkilöihin. Jos tämä määrä olisi puolet, jäisi vankeusvuosien kasvuksi 33 - 38 vuotta. Lisäksi vankeusvuosien kasvun arvioinnissa on syytä ottaa huomioon se, että rikollisverkoston toiminnassa tehdyistä rikoksista saatetaan tuomita jo nykyisin jonkin verran ankarampia rangaistuksia muun muassa rikoslain 6 luvun 4 §:n nojalla. Kun erillistä koventamisperustetta ei nykyisin ole säädetty, ei rikollisverkostoyhteys todennäköisesti kuitenkaan vaikuta rangaistusten pituuteen laajuudessa, jossa se tapahtuisi ehdotetun säännöksen tultua voimaan. Tämän perusteella arvioidusta vankivuosien kasvusta voidaan vähentää vielä 20 % $(33-38 \text{ vuotta} * 0,2 = 6,6-7,6 \text{ vuotta})$.

Kokoavasti voidaan esittää arvio, että ehdotettu koventamisperuste lisäisi vankeudessa suoritettavia vuosia vuosittain 26-30.

4.2.2.2 Nöyryyttäminen

Taloudelliset vaikutukset viranomaisten toimintaan:

Ehdotettu säännös ei loisi uutta rikostyyppiä eikä laajentaisi rangaistavuuden alaa. Säännöksen ei siten oleteta vaikuttavan ainakaan merkittävästi rikosprosessista vastaavien viranomaisten työmäärään.

Vaikutus vankilukuun:

Henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen yhteydessä tapahtuvan nöyryyttämisen johdosta tuomitaan rangaistus tai määrätään ankarampi rangaistus jo nykyisin rikoslain säännösten nojalla. Soveltuvia säännöksiä ovat etenkin 6 luvun 4 § (rangaistuksen mittaamisen yleisperiaate), 24 luvun 9 § (kunnianloukkaus) ja 10 § (törkeä kunnianloukkaus). Nöyryyttäminen voi vaikuttaa myös esimerkiksi arvioitaessa teon julmuutta törkeää pahoinpitelyä, törkeää ryöstöä tai murhaa koskevien säännösten nojalla.

Tarkkaa tietoa ei ole, kuinka suuressa osassa henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvia rikoksia tapahtuu sellaista nöyryyttämistä, joka tulisi ehdotetun säännöksen mukaan arvioitavaksi jatkossa koventamisperusteena. Arvioinnin lähtökohdaksi voidaan ottaa edellä osiossa 2.3 viitattu ryöstörikoksia koskeva selvitys, jonka mukaan vuoden 2022 alusta 2023 puoliväliin sijoitettavalla tarkastelujaksolla yhteensä viisi prosenttia tapauksista sisälsi poliisin arvion mukaan nöyryyttämiseksi luettavia piirteitä. Osa näistä teoista tulee rangaistuksissa huomioiduiksi jo nykyisin edellä viitattujen säännösten nojalla. Tältä pohjalta voidaan lähteä arviosta, että 2 %:ssa henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvissa rikoksissa esiintyy sellaista nöyryyttämistä, joiden osalta ehdotettu säännös soveltuisi rangaistusta ankaroittavasti, eikä teko tulisi rangaistuksessa huomioon otetuksi nykyisten säännösten nojalla.

Vankeusvuosien kasvun arvioinnin kannalta olennaisina voidaan pitää seuraavia pahoinpitely-, ryöstö-, pakottamis- ja henkirikoksia, joita koskevat vuoden 2022 tilastot ovat alla.

Pahoinpitely

- Oikeudessa tuomitut (lkm) (Rangaistusten [tapausten] lukumäärä): 4938
- Määräaikaiseen vankeuteen tuomitut (lkm): 2101
- Määräaikaiseen vankeuteen tuomitut (kk): 3,7
- Ehdottomaan vankeuteen tuomitut (lkm): 421
- Ehdottomaan vankeuteen tuomitut (kk): 4,0
- Ehdoton %: 20
- Yhteensä: $421 * 2 \% \text{ tapausta} * 4,0 \text{ kk} = 34 \text{ kk}$

Törkeä pahoinpitely

- Oikeudessa tuomitut (lkm) (Rangaistusten [tapausten] lukumäärä): 429
- Määräaikaiseen vankeuteen tuomitut (lkm): 419
- Määräaikaiseen vankeuteen tuomitut (kk): 20,3
- Ehdottomaan vankeuteen tuomitut (lkm): 222
- Ehdottomaan vankeuteen tuomitut (kk): 24,4

LUONNOS

26.6.2024

- Ehdoton %: 53
- Yhteensä: $222 * 2 \% \text{ tapausta} * 24,4 \text{ kk} = 108 \text{ kk}$

Ryöstö

- Oikeudessa tuomitut (lkm) (Rangaistusten [tapausten] lukumäärä): 425
- Määräaikaiseen vankeuteen tuomitut (lkm): 421
- Määräaikaiseen vankeuteen tuomitut (kk): 10,8
- Ehdottomaan vankeuteen tuomitut (lkm): 169
- Ehdottomaan vankeuteen tuomitut (kk): 12,9
- Ehdoton %: 40
- Yhteensä: $169 * 2 \% \text{ tapausta} * 12,9 \text{ kk} = 44 \text{ kk}$

Törkeä ryöstö

- Oikeudessa tuomitut (lkm) (Rangaistusten [tapausten] lukumäärä): 169
- Määräaikaiseen vankeuteen tuomitut (lkm): 167
- Määräaikaiseen vankeuteen tuomitut (kk): 32,8
- Ehdottomaan vankeuteen tuomitut (lkm): 146
- Ehdottomaan vankeuteen tuomitut (kk): 34,7
- Ehdoton %: 87
- Yhteensä: $146 * 2 \% \text{ tapausta} * 34,7 \text{ kk} = 101 \text{ kk}$

Pakottaminen

- Oikeudessa tuomitut (lkm) (Rangaistusten [tapausten] lukumäärä): 12
- Määräaikaiseen vankeuteen tuomitut (lkm): 4
- Määräaikaiseen vankeuteen tuomitut (kk): 3,5

LUONNOS
26.6.2024

- Ehdottomaan vankeuteen tuomitut (lkm): 2
- Ehdottomaan vankeuteen tuomitut (kk): 2,0
- Ehdoton %: 50
- Yhteensä: $2 * 2 \% \text{ tapausta} * 2 \text{ kk} = 0,08 \text{ kk}$ (ei merkitystä)

Tappo

- Oikeudessa tuomitut (lkm) (Rangaistusten [tapausten] lukumäärä): 32
- Määräaikaiseen vankeuteen tuomitut (lkm): 27
- Määräaikaiseen vankeuteen tuomitut (kk): 117,0
- Ehdottomaan vankeuteen tuomitut (lkm): 26
- Ehdottomaan vankeuteen tuomitut (kk): 116,4
- Ehdoton %: 96
- Yhteensä: $26 * 2 \% \text{ tapausta} * 116,4 \text{ kk} = 61 \text{ kk}$

Yhteensä rikoksista, joiden yhteydessä tehdään ehdotetun koventamisperusteen mukainen nöyryyttämisteko, voidaan edellä todetun mukaisesti arvioida tuomittavan vuosittain ehdottomana 348 vankeuskuukautta. Kun suuren osan nöyryyttämisväkivaltaan syyllistyneistä rikoksentekeijöistä arvioidaan olevan 15–17-vuotiaita, mikä käytännössä vähentää ehdottomien vankeuskuukausien tuomitsemista, voidaan arvioida, että ehdottomia vankeuskuukausia olisi huomattavasti edellä todettua vähemmän. Jos ehdottomia vankeuskuukausia arvioidaan olevan 150, voidaan näiden osalta karkeasti arvioida, että ehdotettu koventamisperuste pidentäisi ehdottomia vankeuskuukausia 25 %:lla eli $(150 * 0,25) 37,5$ kuukaudella eli 3,1 vankeusvuodella. Näistä voidaan arvioida suoritettavan vankeudessa 60 %. Tämän mukaisesti voidaan esittää arvio, että ehdotettu koventamisperuste lisäisi vankeudessa suoritettavia vuosia vuosittain 1,9.

4.2.2.3 Alaikäisen käyttäminen rikoksen tekemiseen

Taloudelliset vaikutukset viranomaisten toimintaan:

Ehdotettu säännös ei loisi uutta rikostyyppiä eikä laajentaisi rangaistavuuden alaa. Kun alle 15-vuotiaan epäillään syyllistyneen rikolliseen tekoon, toimitetaan esitutkintalain 3 luvun 5 §:n nojalla esitutkinta tarvittaessa sen selvittämiseksi, onko 15 vuotta täyttänyt ollut osallisena teossa. Säännöksen ei siten oleteta vaikuttavan ainakaan merkittävästi rikosprosessista vastaavien viranomaisten työmäärään. Siltä osin kuin teko liittyy katujengien toimintaan, on vaikutukset rikosprosessista vastaavien viranomaisten työmäärään arvioitu edellä.

Vaikutus vankilukuun:

Tietoa ei ole siitä, kuinka usein rikoslain 5 luvun 4 §:ssä säädetystä välillisestä tekemisestä tuomitaan vuosittain tai kuinka usein tällaisessa välikkappaleena käytetään viittätoista vuotta nuorempaa lasta. Viitteitä on siitä, että tällaisia tekoja esiintyy. Voidaan olettaa, että tällaiset teot koskevat vain harvoin vakavimpia henkilöön tai omaisuuteen kohdistuvia rikoksia. Poikkeuksena tästä voidaan olettaa olevan törkeät ryöstöt. Arvioitaessa vaikutuksia vankilukuun, voidaan siten lähteä olettamasta, että ehdotetun säännöksen mukaisia tekoja, joista voidaan tuomita ehdotonta vankeutta, tuomittaisiin vuosittain 50-100, ja ne koskisivat varkauksia, ryöstöjä, törkeitä ryöstöjä ja huumausainerikoksia. Lisäksi voidaan lähteä olettamasta, että näiden rikosten prosenttiosuudet kyseisissä teoissa olisivat seuraavat: varkaudet 25 %, ryöstöt 25 %, törkeät ryöstöt 15 %, huumausainerikokset 25 % ja törkeät huumausainerikokset 10 % (yht. 100 %).

Rangaistuksen ankaruuteen uuden säännöksen voidaan olettaa vaikuttavan siten, että rikoslain 7 luvun säännöksiä soveltamalla säännös pidentäisi vankeusrangaistuksia keskimäärin 30 %. Vähintään 2 vuoden vankeusrangaistukset olisivat yleensä ehdottomia. Sakkorangaistukset eivät muuttuisi todennäköisesti ehdottomiksi vankeuksiksi, joten niiden koventamisen vaikutusta ei oteta huomioon. Vuoden 2022 tilastojen perusteella voidaan tehdä seuraavat laskennalliset arviot.

Varkaudesta tuomitaan ehdottomaan vankeuteen 24 % oikeudessa tuomituista (530/2191), keskimäärin 2,3 kuukaudeksi. Jos ehdotetun säännöksen nojalla rangaistavia välillisenä tekemisenä rangaistavia varkauksia olisi vuodessa 12,5-25 ja näistä tuomittaisiin 24 %:ssa eli 3-6 tapauksessa ehdottomaan vankeusrangaistukseen, jonka pituus kasvaisi $2,3 * 30 \% = 0,7$ kuukaudella, lisäksi säännös vankeuden osalta vankeuskuukausia vuosittain 2-4.

Ryöstöistä tuomitaan ehdottomaan vankeuteen 40 % oikeudessa tuomituista (169/425), keskimäärin 12,9 kuukaudeksi. Jos ehdotetun säännöksen nojalla rangaistavia välillisenä tekemisenä rangaistavia ryöstöjä olisi vuodessa 12,5-25 ja näistä tuomittaisiin 40 %:ssa eli 5-10 tapauksessa ehdottomaan vankeusrangaistukseen, jonka pituus kasvaisi $12,9 * 30 \% = 3,9$ kuukaudella, lisäksi säännös ryöstöjen osalta vankeuskuukausia vuosittain 19,5-39.

Törkeistä ryöstöistä tuomitaan ehdottomaan vankeuteen 86 % (146/169) oikeudessa tuomituista, keskimäärin 34,7 kuukaudeksi. Jos ehdotetun säännöksen nojalla rangaistavia välillisenä tekemisenä rangaistavia törkeitä ryöstöjä olisi vuodessa 7,5-15 ja näistä tuomittaisiin 86 %:ssa eli 6,5-13 tapauksessa ehdottomaan vankeusrangaistukseen, jonka pituus kasvaisi $34,7 * 30 \% = 10,4$ kuukaudella, lisäksi säännös törkeiden ryöstöjen osalta vankeuskuukausia vuosittain 68-135.

Huumausainerikoksesta tuomitaan ehdottomaan vankeuteen 15 % (490/3184) oikeudessa tuomituista, keskimäärin 4,2 kuukaudeksi. Jos ehdotetun säännöksen nojalla rangaistavia välillisenä tekemisenä rangaistavia huumausainerikoksia olisi vuodessa 12,5-25 ja näistä tuomittaisiin 15 %:ssa eli 1,9-3,8 tapauksessa ehdottomaan vankeusrangaistukseen, jonka pituus kasvaisi $4,2 * 30 \% = 1,3$ kuukaudella, lisäksi säännös huumausainerikosten osalta vankeuskuukausia vuosittain 2,5-4,9.

Törkeistä huumausainerikoksesta tuomitaan ehdottomaan vankeuteen 63 % (424/673) oikeudessa tuomituista, keskimäärin 46,6 kuukaudeksi. Jos ehdotetun säännöksen nojalla rangaistavia välillisenä tekemisenä rangaistavia törkeitä huumausainerikoksia olisi vuodessa 5-10 ja näistä tuomittaisiin 63 %:ssa eli 3,2-6,3 tapauksessa ehdottomaan vankeusrangaistukseen, jonka pituus kasvaisi $46,6 * 30 \% = 14$ kuukaudella, lisäksi säännös törkeiden huumausainerikosten osalta vankeuskuukausia vuosittain 45-89.

Yhteensä tulisi näin ollen lisää 137-272 vankeuskuukautta eli 11,4-23 vankivuotta. Näistä voidaan arvioida suoritettavan vankeudessa 60 %. Tämän mukaisesti voidaan esittää arvio, että ehdotettu rangaistussäännös lisää vankeudessa suoritettavia vuosia vuosittain 6,8-13,8.

4.2.2.4 Vaikutukset julkiseen talouteen yhteensä

Taloudelliset vaikutukset viranomaisten toimintaan:

Ehdotettujen lainmuutosten vuoksi rikosprosessiin osallistuvien viranomaisten kasvavan työ määrän arvioidaan aiheutuvan kustannusvaikutuksia yhteensä enintään 164 000 - 328 000 euroa + 61 000 euroa.

Taloudelliset vaikutukset vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoon:

Edellä todettujen arvioiden mukaisesti ehdotettujen lainmuutosten johdosta vankeudessa suoritettavia vuosia tulisi vuosittain lisää yhteensä 26-30 + 1,9 + 6,8-13,8 eli 34,7-45,7. Rikosseuraamuslaitoksen laskelmien mukaan yhden vankivuoden kustannus on olemassa olevissa vankiloissa keskimäärin 82 000 euroa. Tähän kustannukseen sisältyvät muun muassa tilavuokrat ja henkilöstökulut. Esityksestä aiheutuvat vuosittaiset vankipaikkakustannukset Rikosseuraamuslaitoksessa (25.40.01) lisääntyisivät siten lähtökohtaisesti asteittain voimaantulon jälkeen vuosittain 2 845 000- 3 747 000 eurolla (34,7-45,7 vankivuotta * 82 000 euroa).

Taloudelliset vaikutukset yhteensä:

Ehdotettujen lainmuutosten arvioidaan aiheuttavan vuosittain lisäkustannuksia yhteensä 3 070 400 – 4 136 000 euroa.

Rikosprosessin kustannusvaikutukset alkaisivat lainsäädännön voimaantulosta.

Rikosprosessin vaatiman ajan vuoksi vaikutukset vankeuden täytäntöönpanon kustannusvaikutukset alkaisivat loppuvuodesta 2025 ja tulisivat täysimääräisiksi tätä seuraavina vuosina.

4.2.3 Vaikutukset rikollisuuteen

Esityksen rikollisuusvaikutusten arviointi on vaikeaa ja siihen liittyy merkittävää epävarmuutta. Rangaistustason vaikutusta rikollisuuden ennaltaehkäisyyn voidaan kuvata rangaistusjouston käsitteellä. Sillä tarkoitetaan, kuinka monta prosenttia rikoskäyttäytyminen muuttuu, jos rangaistukset ankaroituvat yhdellä prosentilla (ns. marginaalipreventio). Jos jousto olisi esimerkiksi -1, merkitsisi 33,3 prosentin korotus rangaistuksiin rikosten vähenemistä 33,3 prosentilla.

Käytännössä rikoskäyttäytyminen on kuitenkin selvästi joustamattomampaa. Rikoskäyttäytymisen muutokset ovat suhteessa selvästi pienempiä kuin rangaistusten muutokset. Rikosten rangaistusjouston suuruudesta on tutkimuskirjallisuudessa esitetty lukuisia arvioita. Eräissä katsoauksissa on arvioitu, että jousto voisi olla suuruusluokaltaan -0,2...-0,4, mutta yksittäisissä tutkimuksissa on havaittu suurempiakin arvoja aina -0,7:ään asti. Toisaalta monissa tutkimuksissa päädytään selvästi pienempiin tuloksiin -0,1...-0,2. Pienimmät havaitut joustot ovat -0,05:n suuruusluokkaa. Tutkimustiedon perusteella voidaan tehdä se johtopäätös, että tutkimusnäyttö on riittämätöntä tarkan arvon määrittämiseksi (tutkimuksista ks. esim. Chalfin, A., &

McCrary, J. (2017). Criminal deterrence: A review of the literature. *Journal of Economic Literature*, 55(1), 5–48. Erityisesti sivulla 23–33; Al Weswasi, E., Sivertsson, F., Bäckman, O., & Nilsson, A. (2022). Does sentence length affect the risk for criminal recidivism? A quasi-experimental study of three policy reforms in Sweden. *Journal of Experimental Criminology*; Barbarino, A., & Mastrobuoni, G. (2014). The incapacitation effect of incarceration: Evidence from several Italian collective pardons. *American Economic Journal: Economic Policy*, 6(1), 1–37.

Voidaan olettaa, että rikollisverkostoja koskeva koventamisperuste pidentäisi vankeusrangaistusta 25–30 %. Tämän pohjalta voidaan esittää laskennallinen arvio, että koventamisperuste vähentää kohdejoukon vankeuteen johtavia rikoksia joitakin prosentteja. Jos rangaistusjousto olisi –0,05, olisi vähennys 1,25–1,5%. Jos jousto olisi –0,7, olisi vähennys 17,5–21 %.

Ehdotettu nöyryyttämistä koskeva koventamisperuste pidentäisi vankeusrangaistusta arviolta 25 %. Tämän pohjalta voidaan vastaavasti esittää laskennallinen arvio, että jos rangaistusjousto olisi –0,05, olisi vähennys 1,25%. Jos jousto olisi –0,7, olisi vähennys 17,5 %.

Ehdotettu alaikäisen käyttämistä koskeva säännös pidentäisi vankeusrangaistusta arviolta 30 %. Tämän pohjalta voidaan vastaavasti esittää laskennallinen arvio, että jos rangaistusjousto olisi –0,05, olisi vähennys 1,5%. Jos jousto olisi –0,7, olisi vähennys 21 %.

Rikollisuuden vähentyminen vähentäisi myös esityksen kustannusvaikutuksia. Tällaisten vaikutusten arviointi on kuitenkin hyvin epävarmaa ottaen huomioon myös rikoksista tuomittavissa olevat useat rangaistuslajit, mahdolliset vaikutukset valvonnassa ja rangaistusjoustoarviointiin liittyvät epävarmuustekijät. Tämän rikollisuusvaikutusten arviointiin liittyvän merkittävän epävarmuuden vuoksi niitä ei oteta huomioon edellä olevissa julkista taloutta koskevissa vaikutusarvioissa.

4.2.4 Vaikutukset pakkokeinoihin

Rikosten esitutkinnessa käytettävistä pakkokeinoista säädetään pakkokeinolaissa (806/2011). Monen pakkokeinon käyttö on muiden edellytysten ohella kytketty rikoksesta säädettyyn enimmäisrangaistukseen. Kun ehdotettu säännös alaikäisen käyttämisestä rikoksen tekemiseen mahdollistaisi kahden vuoden vankeusrangaistuksen, lisääntyisi jossain määrin myös pakkokeinojen käyttöala sellaisten tekojen osalta, jotka nykyisin mahdollistavat ainoastaan tätä lievemmit rangaistukset välillisen tekemisen kautta.

Rangaistusasteikon nouseminen kahteen vuoteen vankeutta merkitsisi sitä, että rikoksen tutkinassa ja käsittelyssä tulisivat uusina keinoina käyttöön pakkokeinolain 2 luvun 5 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettu pidättäminen, 11 §:n 1 momentissa tarkoitettu vangitseminen, 12 §:n 1 momentissa tarkoitettu tuomitun vangitseminen, 10 luvun 7 §:n 1 momentissa tarkoitettu televalvonta laitteen tai osoitteen haltijan suostumuksella, 12 §:n 3 momentissa tarkoitettu suunnitelmallinen tarkkailu, 14 §:n 4 momentissa tarkoitettu peitelty tiedonhankinta tietoverkossa, 27 §:n 3 momentissa tarkoitettu peitetoiminta tietoverkossa ja 34 §:n 1 momentissa tarkoitettu valeosto. Lisäksi, jos rikos on tehty tai suunnitteilla telesoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen, tulisivat uusina keinoina käyttöön pakkokeinolain 10 luvun 6 §:n 2 momentin ja poliisilain 5 luvun 8 §:n 2 momentin tarkoittama televalvonta.

Voidaan arvioida, että kahden vuoden enimmäisrangaistukseen liittyvistä lainsäädäntömuutoksista ei aiheutuisi merkittäviä lisäyksiä pakkokeinojen käyttöön tai niitä koskevien asioiden kä-

sittelyyn rikosprosessin eri tasoilla. Alaikäisen käyttämistä rikoksen tekemiseen koskevan rikoksen rangaistavuus edellyttäisi, että teot toteutuisivat muiden rikosten yhteydessä. Nämä muut rikokset olisivat usein sellaisia, joiden rangaistusasteikko kattaa jo nykyisin vähintään kahden vuoden vankeusrangaistuksen. On lisäksi huomattava, että pakkokeinojen käyttämistä harkittaessa on otettava huomioon muitakin seikkoja kuin rangaistusasteikon pituus tai tuomittu rangaistuksen kesto. Näitä huomioon otettavia seikkoja ovat esimerkiksi pakkokeinolain 1 luvussa olevat pakkokeinojen käyttöä rajoittavat periaatteet. Esitutkintavaihetta koskien on huomattava, että rangaistusasteikkojen muutokset eivät vielä tee rikoksista vaikeammin selvitettäviä tai todistelun turvaamista edellyttäviä, millä muun muassa on merkitystä pakkokeinojen käytön tarpeellisuutta harkittaessa myös silloin, kun rikoksen rangaistusasteikko oikeuttaa siihen.

5 Muut toteuttamisvaihtoehdot

5.1 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset

5.1.1 Katujengirikollisuus

Esityksen valmistelussa on harkittu rikollisverkostojen koskevan koventamisperusteen rajoittamista koskemaan sellaisia yhteenliittymiä, jotka tekevät vähäistä vakavampia rikoksia, esimerkiksi sellaisia, joista on säädetty rangaistukseksi vankeutta. Tätä toteuttamisvaihtoehtoa olisi mahdollista puoltaa rikosoikeudellisen suhteellisuusperiaatteen nojalla ja sen etuna voidaan nähdä myös se, että resursseja kohdennettaisiin vakavampiin tekoihin. Myös järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskeva koventamisperuste on rajattu vain tiettyjä vakavampia rikoksia tekeviin ryhmiin (rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 momentti).

Rikollisverkostot kuitenkin eroavat luonteeltaan ja toimintatavoiltaan järjestäytyneistä rikollisryhmistä (ks. edellä osio 2.2). Verrattain vähäistenkin rikosten, kuten lievempien omaisuusrikosten, voidaan nähdä kuuluvan rikollisverkostojen tyypilliseen toimintaan. Jo tällaisten vähäisempien rikosten vahingollisuutta ja vaarallisuutta lisää se, että niitä tehdään olennaisena osana verkostomaista toimintaa. Tekojen moitittavuuden kannalta olennaisena seikkana on myös se, että rikokset ovat omiaan vaarantamaan yleisten paikkojen järjestystä ja turvallisuutta. Tällainen vaikutus voi olla vähäisemminkin rikoksilla, kun niitä tehdään rikollisverkoston toiminnassa. Nämä seikat puoltavat sitä, ettei koventamisperusteen piiriin kuuluvia rikoksia rajata tiukasti sen perusteella, kuinka vakavien rikosten tekeminen kyseessä olevan rikollisverkoston toimintaan kuuluu. Vastaavasti myöskään pyrkimys rajata koventamisperuste jo lähtökohtaisesti tiettyihin rikosnimikkeisiin ei vaikuta perustellulta. Koventamisperusteen olisi aiheutta kattava riittävästi myös tilanteet, joissa rikollisverkosto käyttää rikosten tekemiseen rikosvastuukäräjänuorempaa lasta. Tässä esityksessä esitetään tällaisten tekojen rangaistusten ankaroitamista, vaikka kysymys olisi lapsen käyttämisestä vain sakonuhkaiseen rikokseen.

Vähäisten sakonkuhaisten rikosten osalta koventamisperuste ei myöskään juurikaan vaikuttaisi rangaistuksen täytäntöönpanokustannuksiin.

Edellä todettu huomioon ottaen esityksessä ehdotettua vaihtoehtoa voidaan pitää perustellumpana tapana toteuttaa katujengirikollisuuteen liittyvien rikosten rangaistusten koventamista koskeva hallitusohjelmakirjaus.

5.1.2 Alaikäisen käyttäminen rikoksen tekemiseen

Esityksen valmistelussa on harkittu toteuttamisvaihtoehtona, että rikosvastuukärajaa nuoremman käyttäminen rikoksen tekemiseen säädettäisiin yleiseksi koventamisperusteeksi rikoslain 6 luvun 5 §:ssä. Tätä vaihtoehtoa voitaisiin perustella sillä, että tarkoitus on korottaa rangaistuksia lähtökohtaisesti minkä tahansa rikoksen osalta, jonka tekemisessä tekijä on käyttänyt välikappaleena tämän ikäistä lasta.

Esityksessä ehdotettua vaihtoehtoa puoltaa kuitenkin se, että teon itsenäinen moitittavuus tulisi paremmin huomioituksi säätämällä siitä erillinen rangaistussäännös. Tämä myös selkiyttää ja vahvistaa paremmin välillisen tekemisen oppia kyseessä olevien tekojen osalta. Myös ehdotettu rangaistussäännös soveltuisi lähtökohtaisesti minkä tahansa rikoksen yhteydessä. Ehdotettu erillinen rangaistussäännös myös sisältäisi itsenäisen vankeusuhkaisen rangaistusasteikon, mikä mahdollistaisi sen, että alaikäisen käyttämisestä voitaisiin monessa tilanteessa tuomita ankarampi rangaistus kuin siitä rikoksesta, jonka tekemisessä lasta on käytetty. Tällainen voi olla perusteltua, kun alaikäisen käyttäminen on näistä teoista moitittavampi, kuten jäljempänä säännöskohtaisissa perusteluissa tuodaan esiin.

5.1.3 Nöyryyttämisteot

Rikoslain 6 luvun 5 §:ssä säädetyt rangaistuksen koventamisperusteet koskevat lähtökohtaisesti kaikkia rikoksia. Koska esityksessä ehdotettu erityisen nöyryyttävää tekotapaa koskeva koventamisperuste koskisi vain tiettyjä rikostyyppisiä, henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvia rikoksia, se poikkeaisi jonkin verran tästä lähtökohdasta. Kun koventamisperusteen arvioidaan voivan käytännössäkin koskea lähinnä henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvia rikoksia, ei poikkeamista kuitenkaan ole pidettävä erityisen merkittävänä. Esityksen valmistelussa on tästä huolimatta nähty harkittavana toteuttamisvaihtoehtona myös sellaisen erillissäännöksen säätämistä, joka koskisi vain tiettyjä rikoksia koskevia rangaistuksen koventamisperusteita. Tällaisen rikoslain yleisen osan muutoksen tekeminen olisi kuitenkin tämän esityksen tavoitteita laajempi uudistus, eikä tätä vaihtoehtoa ole sen vuoksi katsottu tarkoituksenmukaiseksi arvioida enempää esityksen valmistelussa.

Esityksen valmistelussa on myös harkittu toteuttamisvaihtoehtona erityisen nöyryyttävän tekotavan säätämistä törkeänä tekemuotona. Tekovan säätäminen vain pahoinpitelyn ankaroittamisperusteeksi (kvalifiointiperusteeksi) ei olisi riittävä ratkaisu. Tällainen vaihtoehto vaatisi jo rikoslain sisäisen oikeasuhtaisuuden sekä yhdenvertaisuuden vuoksi sitä, että vastaava seikka säädettäisiin myös muiden henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvien rikosten ankaroittamisperusteeksi. Tällaisia muita rikoksia olisivat ainakin ryöstö, tappo, vammantuottamus, vapaudenriisto ja ihmiskauppa. Kun kysymykseen tulisi myös sellaisia muita rikoksia, kuten pakottaminen, joista ei ole säädetty törkeää tekemuotoa, vaatisi tämä sääntelyvaihtoehto myös uusien törkeiden tekemuotojen säätämistä. Muutettavaksi ja säädettäväksi tulisi näin lukuisia rikoslain säännöksiä. Näin monipolviseen sääntelyyn vain yhden tyyppisen teon rangaistusten ankaroittamiseksi ei tulisi ryhtyä, jos on muita säädösteknisesti yksinkertaisempia ja rikoslain systematiikkaan paremmin sopivia vaihtoehtoja. Tällainen sääntelyvaihtoehto myös jättäisi väistämättä joitain rikoksia soveltamisalan ulkopuolelle, koska kaikista henkeen, terveyteen tai vapauteen osittainkin kohdistuvista rikoksista ei voitaisi säätää törkeää tekemuotoa pelkästään sen vuoksi, että erityisen nöyryyttävä tekotapa voitaisiin määritellä ankaroittamisperusteeksi. Esityksessä ehdotettu sääntelyratkaisu olisi sitä vastoin tässäkin suhteessa kattava, koska ehdotettua koventamisperustetta voitaisiin soveltaa lähtökohtaisesti minkä tahansa henkeen, terveyteen tai vapauteen osittainkin kohdistuvan rikoksen yhteydessä tehtyyn nöyryyttämistekoon.

Erityisen nöyryyttävän tekotavan säätämisessä pahoinpitelyn ja muiden viitattujen rikosten ankaroitamisperusteeksi olisi myös oikeasuhtaisuuteen liittyviä ongelmia. Tämä johtuu siitä, että varsinkin keskeisissä kysymykseen tulevissa rikoksissa törkeän tekemuodon rangaistusasteikko on hyvin ankara. Törkeän pahoinpitelyn rangaistusasteikko on vankeutta yhdestä kymmeneen vuotta ja törkeän ryöstön kahdesta kymmeneen vuotta. Molemmat asteikot ovat rikoslaissa ankarimmasta päästä ja jälkimmäinen asteikko myös edellyttää sen vähimmäisrangaistuksen vuoksi vankeusrangaistuksen tuomitsemista lähtökohtaisesti ehdottomana (rikoslain 6 luvun 9 §). Vaikka nöyryytysväkivalta voi monella tavalla olla hyvin vahingollista, näin ankaran asteikon soveltaminen voisi olla useimmissa tapauksissa ilmeisen suhteetonta. Esimerkiksi uhkauksella toteutetun vähäarvoiseenkin omaisuuteen kohdistuvan ryöstön yhteydessä tehdyn sanelun halventamisen kuvaaminen olisi lähtökohtaisesti tuomittava törkeänä ryöstönä ja vankeusrangaistus ehdottomana. Tällaiset teot eivät kuitenkaan vastaisi vakavuudeltaan sellaisia tekoja, jotka nykyisin kuuluvat törkeää ryöstöä koskevan säännöksen soveltamisalaan, tai joihin muuten soveltuisi näin ankara rangaistusasteikko. Esityksessä ehdotetun sääntelyvaihtoehdon mukaan tällaiset ja vastaavat teot tuomittaisiin sen sijaan yleensä koventamisperustetta soveltaen, mitä voidaan pitää tuntuvana ja soveltamisalaan kuuluvien tekojen moitittavuuteen nähden oikeasuhtaisena.

Edelleen ongelmana viimeksi mainitussa vaihtoehdoisessa toteuttamistavassa olisi se, etteivät nöyryyttämisteot riittävästi kohdistu niihin oikeushyviin, joita pahoinpitelyllä, ryöstöllä, tappolla ja vapaudenriistolla ja muilla edellä viitatuilla rangaistussäännöksillä pääasiassa suojataan. Tämän vuoksi nöyryyttämisteot eivät ongelmitta sovellu tällaisten rikosten ankaroitamisperusteeksi. Tässä mielessä nämä rikokset eroavat esimerkiksi monista seksuaalirikoksista, joilla suojataan yksityiselämää ja joita voidaan jo lähtökohtaisesti pitää varsin nöyryyttävinä, minkä vuoksi erityisen nöyryyttävä tekotapa soveltuu hyvin tällaisten rikosten ankaroitamisperusteeksi. Toinen asia on, että väkivallan yhteydessä tapahtuva nöyryyttäminen saattaa olla sen luonteista, että se voi vaikuttaa teon julmuutta koskevassa arvioinnissa, jolloin rikos voi olla nöyryyttämisen vuoksi tuomittavissa törkeänä pahoinpitelynä, törkeänä ryöstönä tai murhana. Tämä seikka todetaan selvyyden vuoksi myös tämän esityksen säännöskohtaisissa perusteluissa.

Voidaan myös ottaa huomioon, että tämä vaihtoehtoinen toteuttamistapa lisäisi vankeudessa suoritettavia kuukausia ja siten vankeuden täytäntöönpanokustannuksia huomattavasti enemmän kuin esityksessä ehdotettu vaihtoehto.

Esityksen valmistelussa on myös harkittu toteuttamisvaihtoehtona törkeän kunnianloukkauksen tunnusmerkistön tarkistamista siten, että törkeä tekemuoto voisi täytyä suuren kärsimyksen tai erityisen suuren vahingon aiheuttamisen lisäksi myös silloin, jos 9 §:n 1 momentissa tarkoitettu kunnianloukkaus tehtäisiin henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen yhteydessä erityisen nöyryyttävällä tavalla. Kyse olisi kuitenkin poikkeuksellisesta ratkaisusta törkeän kunnianloukkauksen vakiintuneiden lähtökohtien ja johdonmukaisen soveltamisen kannalta. Törkeän kunnianloukkauksen soveltamis- ja moitearviointi ovat sidoksissa ennen muuta teon seurauksiin, kuten aiheutettuun kärsimykseen ja vahinkoon, teon kontekstin ja tekoapojen sijaan (HE 19/2013 vp, s. 44, 49). Mainittu vaihtoehto merkitsisi uudentyypisen ankaroitamisperusteen säätämistä, joka poikkeaisi keskeisesti vakiintuneesta seurauskeskeisestä arvioinnista.

Edellä todettu huomioon ottaen esityksessä ehdotettua vaihtoehtoa voidaan pitää parhaana tapana toteuttaa nöyryyttämistekoja koskeva hallitusohjelmakirjaus.

5.2 Ulkomaiden lainsäädäntö ja muut ulkomailla käytetyt keinot

Norja

Katujengit

Norjan rikoslaki (straffeloven) ei sisällä erillistä katujengin määritelmää. Rikoslaki sisältää termit "järjestäytynyt rikollisryhmä" ja "kielletty rikollinen liittouma". Järjestäytynyt rikollisryhmä määritellään Norjan rikoslain 79 §:n c-kohdassa ja 198 §:n 2 momentissa. Määritelmän mukaan järjestäytyneellä rikollisryhmällä tarkoitetaan kolmen tai useamman henkilön välistä yhteistyötä, jonka päätarkoituksena on tehdä teko, josta voidaan rangaista vähintään kolmen vuoden vankeusrangaistuksella tai jonka lähtökohtana on, että vähäistä suurempi osa toiminnasta perustuu sellaisten tekojen tekemiseen.

Norjan rikoslain 199 §:n mukaan on rangaistavaa osallistua, rekrytoida jäseniä tai muulla tavoin edistää rikollisen liittouman toimintaa, joka on kielletty Norjan rikosprosessilain (straffeprosessloven) 222 e §:n perusteella. Rikosprosessilain 222 e §:n mukaan tuomioistuin voi kieltää liittouman, kun sen jäsenet ovat toistuvasti syyllistyneet lainvastaisuuksiin, jotka koskevat jonkun hengen, terveyden tai vapauden loukkaamista, rikkomukset ovat omiaan aiheuttamaan pelkoa väestössä tai lähialueella uusista samankaltaisista rikkomuksista liittouman jäsenten taholta, ja kieltö on tarpeen vakavan rikollisuuden estämiseksi.

Norjan rikoslain 77 §:n e-kohdassa rangaistusta koventavana tekijänä mainitaan se, jos rikos on osa suunniteltua tai järjestäytyneitä toimintaa. Norjan rikoslain 79 §:n c-kohdan mukaan, jos rikos on tehty osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa, rikoksesta säädetty ankarin rangaistus voi nousta kaksinkertaiseksi, ei kuitenkaan enemmällä kuin kuudella vuodella vankeutta eikä yli 21 vuoden. Teon aikana alle 18-vuotiaiden tekijöiden enimmäisrangaistus on tällöin enimmillään 15 vuotta vankeutta.

Norjan rikoslain 198 §:n 1 momentin mukaan, joka sopii toisen kanssa sellaisen teon tekemisestä, josta voidaan rangaista vähintään kolmen vuoden vankeusrangaistuksella ja joka tehdäisiin osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa, tuomitaan vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi, ellei teosta muualla laissa ole säädetty ankarampaa rangaistusta.

Yllytys

Norjan rikoslain 15 §:n mukaan myötävaikuttaminen rikokseen on rangaistavaa. Osallisuuskäsite kattaa muun muassa yllyttämisen. Rikoslain 15 §:n mukaan osallisuusvastuu on itsenäistä, joten yllyttäjä voidaan tuomita, vaikka päätekijää ei voitaisi pitää rikosoikeudellisesti vastuullisena. Henkilöt, jotka yllyttävät rikosoikeudellisen vastuuikärajan alittavia lapsia tekemään rikollisia tekoja, voidaan siten tuomita myötävaikuttamisesta lapsen tekemään tekoon, vaikka lasta ei voitaisi rangaista.

Rikoslain 77 §:n g-kohdan mukaan rangaistuksen määräämisessä on otettava huomioon ankaroitavana seikkana se, että rikos on tehty rikosentekijän hyväksikäyttäessä tai johdatellessa nuoria henkilöitä. Valmisteluasiakirjoissa todetaan myös, että osallistuminen lasten rikollisyyteen on myös lapsen itsensä hyväksikäyttöä. Tällä tavoin lapsi katsotaan uhriksi (mutta ei asianomistajaksi) osallistumistoiminnassa [Ot.prp. nr.106 (2001–2002). Om lov om endringer i straffeprosessloven og politiloven m.m. (lovtiltak mot barne- og ungdomskriminalitet), kohta 7.4].

Nöyryyttäminen

Väkivallan nöyryyttävää luonnetta ei ole erikseen mainittu sen paremmin väkivaltarikosten rangaistussäännöksissä kuin yleisissä rangaistussäännöksissä. Nöyryyttämistä ei myöskään ole erikseen mainittu rikoslain 77 §:ssä rangaistuksen määräämistä ankaroitavana olosuhteena. Säännös ei kuitenkaan tyhjentävästi luettele kaikkia rangaistusta ankaroitavia olosuhteita, jotka voidaan ottaa huomioon. Esimerkiksi toisen oikeusasteen (lagmannsrettsdommen) tuomiossa LA-2023-59599 otettiin ankaruutta lisäävänä seikkana huomioon se, että yksi tekijöistä oli kuvannut väkivallanteot, mikä osaltaan mahdollisti uhrin kohtaaman nöyryytyksen levittämisen sosiaalisen median kautta. Myös rikoslain 267 a § koskee loukkaavien kuvien jakamista. Säännös koskee muun muassa henkilöä, joka oikeudettomasti tekee toisen saataville kuvan, filmin tai äänitallenteen loukkaavasta tai selvästi yksityisestä seikasta, esimerkiksi [...] jonkun, joka altistuu väkivallalle tai muille nöyryytyksille.

Ruotsi

Katujengit

Ruotsin rikoslain (brottsbalk) ei ole katujengin määritelmää. Käynnissä on kuitenkin selvitys, jossa tarkastellaan mahdollisuuksia rajoittaa yhdistymisvapautta rikollisten järjestöjen kohdalla. Tarkoituksena on tarkastella muun ohella sitä, miten Ruotsi voisi kriminalisoida osallistumisen rikollisjärjestöön (Dir. 2023:83. Kommittédirektiv. Några frågor om grundläggande fri- och rättigheter. Beslut vid regeringssammanträde den 12 juni 2023).

Sen sijaan tiettyjen rikosten ankaroitamisperusteena on se, jos rikos on tehty systemaattisesti tai järjestäytyneessä muodossa (har ingått i en brottslighet som utövat i organiserad form eller systematiskt). Lisäksi tietyt rangaistuksen koventamisperusteet voivat soveltua jengirikollisuuteen. Esimerkiksi Ruotsin rikoslain 29 luvun 2 §:n 6 kohdan mukaisena koventamisperusteena on se, jos rikos on ollut osa järjestäytyneessä muodossa tai systemaattisesti tehtyä rikollisuutta tai jos rikosta on edeltänyt erityinen suunnittelu.

Kyseisen luvun 2 a §:n mukainen koventamisperuste on suunnattu erityisesti jengikonflikteja vastaan. Sen mukaan rangaistuksen määräämisessä on otettava erityisen raskauttavina asianhaaroina huomioon, rikoksen lajista riippumatta, jos rikos on merkinnyt vakavaa hyökkäystä jonkun henkeä, terveyttä tai henkilökohtaista turvallisuutta vastaan ja 1) siihen on liittynyt ampuma-aseen, räjähteen tai muun vastaavan aineen käyttö, ja se on tehty yleisellä paikalla tai muussa paikassa, jossa ihmiset yleensä kokoontuvat tai ovat kokoontuneet, tai 2) sen taustana on ollut tai se on ollut omiaan aiheuttamaan konfliktin henkilöryhmien välillä, jossa käytetään ampuma-aseita, räjähteitä tai muita vastaavia aineita.

Yllytys

Ruotsin rikoslain 16 luvun 5 a §:n 1 momentin mukaan se, joka rikoksen tai rikollisen toiminnan vuoksi palkkaa, maksaa, ohjeistaa tai luovuttaa omaisuutta alle kahdeksantoistavuotiaalle ja näin ollen, tai muulla vastaavalla tavalla, osallistaa hänet rikokseen tai rikolliseen toimintaan, tuomitaan alaikäisen osallistamisesta rikollisuuteen enintään neljän vuoden vankeuteen. Tämä koskee myös tilannetta, jossa tekijällä ei ole ollut tahallisuutta, mutta hän on ollut huolimaton sen suhteen, että toinen henkilö ei ollut täyttänyt kahdeksaatoista vuotta. Pykälän 2 momentin mukaan, jos alaikäisen osallistaminen rikollisuuteen on tekijän ja toisen henkilön vähäisen ikä-

LUONNOS
26.6.2024

tai kehityseron vuoksi taikka muuten selvästi vähemmän vakavaa, rangaistukseen ei tuomita. Lasta voidaan pitää niin tekijänä kuin uhrina riippuen tapauksen olosuhteista.

Nöyryyttäminen

Ruotsin rikoslain mukaan nöyryyttäminen voi vaikuttaa tiettyjen rikosten ankaroitamisperusteiden täyttymiseen ja rangaistuksen määräämiseen liittyvään harkintaan (esim. Ruotsin rikoslain 29 luku).

Tanska

Katujengit

Tanskan rikoslaki (straffeloven) ei sisällä erillistä katujengin määritelmää. Tietyt rikoslain kohdat kuitenkin liittyvät "jengirikoksiin" ja voivat siten välillisesti määritellä "jengirikoksen" tai "katujengin". Esimerkiksi Tanskan rikoslain 81 a §:n 1 momentin mukaan tietyistä säännöksessä määritellyistä rikoksista määrättäviä rangaistuksia voidaan korottaa, mikäli rikos perustui tai oli todennäköisesti aiheuttamassa konfliktia kilpailevien ryhmien jäsenten välille, ja jos tällaisessa konfliktissa käytettiin joko ampuma-aseita tai muita aseita tai räjähteitä, jotka ovat omiaan aiheuttamaan vakavaa vahinkoa niiden erityisen vaarallisen luonteen vuoksi. Pykälän 2 momentin mukaan määrättäessä rangaistusta muiden Tanskan rikoslain pykälien rikkomisesta, on otettava ankaroitavana seikkana huomioon se, jos rikos perustui tai oli todennäköisesti aiheuttamassa 1 momentin mukaista konfliktia.

Lainvalmisteluaineiston mukaan tällainen ryhmä voi olla virallinen ryhmä, jolla on vakiintuneet roolit, rakenne, osoite ja nimi. Säännös koskee kuitenkin myös löyhempiä ryhmiä, jos ryhmällä on yhteinen tavoite tai päämäärä ja tunnettu reagointitapa tietyissä tilanteissa. Esimerkkinä mainitaan se, jos ryhmän henkilöt yleensä hälytetään tai ohjeistetaan esimerkiksi puhelin- tai tekstiviestiketjujen avulla tiettyjen väkivaltaisten tai uhkaavien tapahtumien yhteydessä.

Lisäksi 79 a §:n 1 momentissa säädetään, että jos henkilölle määrätään vankeusrangaistus tai muu säilöönottomoimi rangaistukseksi rikoksesta, joka kuuluu 81 a §:ssä mainittuihin rikoksiin, tuomioon voidaan sisällyttää sijaintikielto 2 momentin mukaisesti. Sama koskee tilannetta, jossa henkilölle määrätään vankeusrangaistus tai muu säilöönottomoimi rangaistukseksi rikoksesta, joka kuuluu rikoslakiin, huumausaineita koskevaan lakiin tai aseita ja räjähteitä koskevaan lakiin, ja kyseinen henkilö kuuluu ryhmään, joka on yhdessä järjestänyt vakavaa ja laajamittaista rikollista toimintaa, ja rikos liittyy tuomitun henkilön kyseiseen ryhmään kuulumiseen.

Useat pykälät Tanskan rikoslainsäädännössä viittaavat myös järjestäytyneeseen rikollisuuteen, mutta ne eivät välttämättä kata "jengirikoksia". Rangaistuksen koventamisperusteita koskevan rikoslain 81 §:n 2 kohdan mukaan yleisenä rangaistusta korottavana seikkana otetaan huomioon se, että useat ovat tehneet rikoksen yhdessä. Pykälän 3 kohdan mukaisena koventamisperusteena on se, että teko on erityisen suunnitelmallinen tai osa laajaa rikollisuutta.

Yllytys

Tanskan rikoslain 23 §:n 1 momentin mukaan rikosvastuu ulottuu kaikkiin, jotka ovat osallisia teossa yllytyksen tai avunannon muodossa. Rikoslain 21 §:n 1 momentin mukaan teot, joilla pyritään yllyttämään tai avustamaan rikoksen tekemistä, ovat rangaistavia yrityksiä, jos rikosta ei ole saatettu päätökseen. Rikokseen yllyttäminen on rangaistavaa riippumatta yllytetyn iästä.

LUONNOS 26.6.2024

Tanskan rikoslain 81 §:n (ix) ja (x) kohtien mukaan rangaistuksen määräämisessä on yleensä pidettävä raskauttavana asianhaarana sitä, että tekijä saa toisen henkilön osalliseksi tekoon esimerkiksi hyväksikäyttämällä tämän herkkää ikää, ja että tekijä on osallinen rikokseen, jonka alle 15-vuotias lapsi on tehnyt. Vastaavasti Tanskan rikoslain 82 §:n 1 momentin (vi) kohdan mukaan on yleensä pidettävä lieventävänä asianhaarana sitä, että teko tehtiin pakon, petoksen tai tekijän herkän iän hyväksikäytön tai merkittävien taloudellisten tai henkilökohtaisten ongelmien, ymmärtämättömyyden, häतिकöinnin tai riippuvuussuhteen seurauksena.

Nöyryyttäminen

Esimerkiksi pahoinpitelyn osana tapahtuvaa nöyryyttämistä ei ole erikseen kriminalisoitu Tanskan rikoslaissa. Tanskan rikoslain 80 §:n mukaan rangaistusta määrättäessä on kuitenkin otettava huomioon rikoksen vakavuus. Rikoksen vakavuutta arvioidessa on otettava huomioon muun muassa rikoksen aiheuttama loukkaus. Tanskan rikoslain 81 § luettelee olosuhteet, jotka yleensä on otettava rangaistuksen määräämisessä huomioon raskauttavina tekijöinä. Nöyryyttäviä elementtejä ei erikseen mainita 81 §:ssä, mutta nöyryytys voi tulla huomioiduksi rangaistuksen määräämisessä esimerkiksi loukkauksen arvioinnin yhteydessä.

Islanti

Katujengit

Islannin lainsäädännössä ei ole määritelty katujengiä. Islannin rikoslain (Almenn hegningarlög) 175 a §:n 2 momentissa on kuitenkin järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmä. Pykälän mukaan järjestäytyneellä rikollisjärjestöllä tarkoitetaan vähintään kolmen henkilön yhteenliittymää, jonka pääasiallinen tavoite on tehdä suoraan tai epäsuorasti voittoa tavoitellen järjestäytyneesti rikollisia tekoja, joista säädetään vähintään neljän vuoden vankeusrangaistus, tai jos kyseisten tekojen tekeminen on merkittävä osa sen toimintaa.

Kyseisen pykälän 1 momentin mukaan se, joka suunnittelee toisen henkilön kanssa sellaisen teon tekemistä, josta säädetään vähintään neljän vuoden vankeusrangaistus ja jonka toteuttaminen on osa järjestäytyneen rikollisjärjestön toimintaa, voidaan tuomita vankeuteen enintään neljäksi vuodeksi, ellei hänen teostaan säädetä ankarampaa rangaistusta muualla lainsäädännössä.

Islannin rikoslain 70 §:ssä on lisäksi lueteltu tekijöitä, jotka vaikuttavat rangaistuksen määräämiseen sitä ankaroitavasti. Tällaisena mainitaan muun muassa se, jos useampi kuin yksi henkilö osallistui rikoksen tekemiseen.

Yllytys

Islannin lastensuojelulain (80/2002) 99 artiklan mukaan jokainen, joka altistaa lapsen henkisellet tai fyysiselle rangaistukselle, uhkauksille tai pelottelulle tai osoittaa muuta nöyryyttävää käytöstä lasta kohtaan, tuomitaan sakkoon tai enintään kolmen vuoden vankeusrangaistukseen. Jokainen, joka kannustaa lasta tekemään rikoksia, käyttämään alkoholia tai huumeita tai osallistumaan muuhun käytökseen, joka vakavasti vaarantaa lapsen terveyden ja kypsyiden tai muiden henkilöiden hengen ja terveyden, tuomitaan sakkoon tai enintään neljän vuoden vankeusrangaistukseen. Jokainen, joka altistaa lapsen aggressiiviselle, loukkaavalle tai sopimattomalle käytökselle tai vahingoittaa tai loukkaa häntä, tuomitaan sakkoon tai enintään kahden vuoden vankeusrangaistukseen. Artiklan 3 mukaan lapsella tarkoitetaan alle 18-vuotiasta.

Nöyryyttäminen

Islannin lainsäädännössä ei ole erillistä säännöstä, joka käsitelisi nöyryytystä osana pahoinpitelyä tai muita väkivaltarikoksia. Islannin rikoslain 70 §:ssä on kuitenkin lueteltu tekijöitä, jotka vaikuttavat rangaistuksen määräämiseen sitä ankaroitavasti. Nöyryytys voi tulla huomioituksi esimerkiksi teon motiivin ja haitallisuuden arvostelun kautta.

Saksa

Katujengit

Saksan rikoslaki (Strafgesetzbuch) ei sisällä erillistä katujengin määritelmää. Rikoksen tekeminen ryhmän jäsenenä voi kuitenkin olla ankaroitamisperuste tietyissä rikoslajeissa. Esimerkiksi rikoslain 244 a §:n mukaan, joka tekee varkauden 244 §:n 1 momentin 1 tai 3 kohdan tapauksissa jengin jäsenenä, jonka tarkoituksena on ryöstöjen tai varkauksien jatkuva tekeminen, ja tekee sen yhdessä toisen jengin jäsenen kanssa, tuomitaan ankaroitettuun rangaistukseen. Jengillä tarkoitetaan tässä vähintään kolmen henkilön yhteenliittymää, jotka ovat liittyneet yhteen aikomuksenaan tehdä useita itsenäisiä, vielä epävarmoja rikoksia, joita koskee kyseisen lainkohdan määrittelemä rikostyyppi, tulevaisuudessa tietyn ajanjakson aikana.

Katujengit voivat kuulua myös käsitteiden "rikollinen organisaatio" (rikoslain 129 §) tai "terroristijärjestö" (rikoslain 129 a §) alaan. "Organisaatio" määritellään järjestäytyneeksi yli kahden henkilön yhteenliittymäksi, jonka on perustettu toimimaan pidemmän aikaa, riippumatta siitä, onko sillä muodollisesti määriteltyjä rooleja jäsenilleen, jatkuvaa jäsenyyttä tai kehittyntä rakennetta ja jonka tarkoituksena on yhteisen edun tavoittelu (129 §:n 2 momentti).

Myös rikollisen organisaation muodostaminen tai siihen osallistuminen, jonka tavoitteet tai toiminta kohdistuvat rikoksiin, joista rangaistus on vähintään kahden vuoden vankeusrangaistus, muodostaa itsenäisen rikoksen rikoslain 129 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaisesti. Jos organisaation tavoitteet tai toiminta kohdistuvat tiettyihin vakaviin rikoksiin, kuten esimerkiksi murhaan tai vakaviin vapaudenriistoihin, se luokitellaan terroristijärjestön muodostamiseksi (rikoslain 129 a §).

Yllytys

Yllytyksestä säädetään Saksan rikoslain 26 §:ssä. Sen mukaan se, joka tahallisesti saa toisen tekemään lainvastaisen teon, saa saman rangaistuksen kuin tekijä. Välittömän teon tekijän ikä on yleensä merkityksetön. Rikoslain 25 §:n mukaan se, joka tekee rikoksen toisen (esimerkiksi rikosvastuun alittavan) henkilön kautta, saa rangaistuksen tekijänä.

Saksan lainsäädännön mukaan lapsen yllyttäminen rikoksen tekemiseen voi olla niin ankaroitava asianhaara kuin erillinen rikos. Esimerkiksi huumausainerikoslainsäädännössä on rikoksia, jotka koskevat erikseen alle 18-vuotiaan henkilön yllyttämistä muun muassa huumausaineiden välitykseen, kun yllyttäjä on yli 21-vuotias (Betäubungsmittelgesetz 30 a §:n 2 momentin 1 kohta).

Lapsen osallisuus rikoksen tekoon voidaan ottaa lisäksi huomioon rangaistuksen määräämisessä. Rikoslain 46 §:n 2 momentin mukaan tuomioistuimien punnitsee ne olosuhteet, jotka puhuvat rikosentekijän puolesta ja ne, jotka puhuvat häntä vastaan rangaistusta määrättäessä. Harkinnassa voidaan ottaa huomioon rikoksen tekotapa ja rikoksen seuraukset, mikäli rikosentekijä

LUONNOS
26.6.2024

on niistä vastuussa. Rikoslain 46 §:n 3 momentin mukaan ei voida kuitenkaan ottaa huomioon olosuhteita, jotka ovat jo rikoksen tunnusmerkistönä (kuten edellä mainitut esimerkit huumausainerikoslainsäädännöstä).

Nöyryyttäminen

Toisen henkilön nöyryyttäminen voi olla rangaistavaa Saksan rikoslain 185, 186 ja 187 §:ien mukaisesti. Kyseiset pykälät muistuttavat pitkälti Suomen rikoslain tuntemaa kunnianloukkausta. Lisäksi sellaisten seksuaalisten tekojen tekeminen, jotka ovat erityisen nöyryyttäviä uhriksi joutuneelle, katsotaan erityisen vakavaksi seksuaalirikokseksi rikoslain 177 §:n 6 momentin 2 kohdan mukaisesti.

Ranska

Katujengin käsitettä ei ole määritelty Ranskan rikoslaissa. Rikoslaki erottaa kuitenkin käsitteet "association de malfaiteurs" (rikollinen yhteenliittymä) ja "bande organisée" (organisoitu ryhmä).

Ranskan rikoslaissa on osio alaikäisten vaarantamisesta. Osio sisältää kolme rikosta, jotka koskevat alaikäisen yllyttämistä rikolliseen tekoon. Näiden rikosten osalta yllytyksen on oltava välitöntä ja tahallista, ja yllytys on kohdistettava alaikäiseen. Alaikäisen yllyttäminen on rikos tilanteissa, joissa yllytetään huumausaineiden lainvastaiseen käyttämiseen (rikoslain 227-18 artikla), kuljettamaan, pitämään hallussa, tarjoamaan tai siirtämään huumausaineita (rikoslain 227-18-1 artikla) tai tekemään rikos tai rikkomus (rikoslain 227-21 artikla). Kyseisissä tapauksissa rangaistusta kovennetaan, jos yllytetty on alle 15-vuotias.

Ranskan rikoslain 222-33-3 artiklan mukaan pahoinpitelyn kuvaaminen on rikos, ellei kuvaaminen johdu ammatillisesta toiminnasta, jonka tarkoituksena on tiedottaa yleisöä tai kun kuvaaminen on tehty todistusaineistoksi oikeudessa.

Romania

Romanian lainsäädäntö ei sisällä erillistä määritelmää katujengille, jonka myötä se voitaisiin erottaa järjestäytyneestä rikollisuudesta.

Romanian rikoslain mukaan yllytyksestä tuomitaan lähtökohtaisesti rangaistukseen kuten tekijä. Romanian rikoslain 77 artiklan mukaiset rangaistuksen koventamisperusteet sisältävät kuitenkin kohdan d, jonka mukaan rangaistusta koventaa se, jos rikos tehtiin täysi-ikäisen toimesta, jos häntä avusti alaikäinen henkilö.

Romanian rikoslain mukaan 77 artiklan b kohdan mukaan uhriin kohdistuva nöyryytys on yleinen rangaistuksen koventamisperuste. Sitä voidaan soveltaa, jos rikos tehtiin julmasti tai uhri altistettiin halventavalle kohtelulle.

Yhteenveto

Yhdessäkään verrokkivaltiossa ei ole nimenomaista lainsäädäntöä katujengeistä. Tällainen toiminta voi tulla arvioituksi lähinnä järjestäytyntä rikollisuutta, ryhmärikollisuutta tai muunlaista osallisuutta koskevan sääntelyn nojalla.

Sääntelyratkaisut alaikäisen yllyttämisen ja erityisesti väkivaltarikollisuuden yhteydessä tapahtuvan nöyryyttämisen suhteen ovat moninaisia. Yllyttämistä arvioidaan niin erillisenä rikoksena (Ruotsi ja Islanti) kuin rangaistuksen koventamisperusteena (Norja ja Tanska).

Rangaistuksen määräämisessä nöyryyttäminen tulee tyypillisesti huomioiduksi teon motiivien ja haitallisuuden yleisen arvioinnin kautta, mutta esimerkiksi Romaniassa se on yleinen rangaistuksen koventamisperuste. Nimenomaiset säännökset nöyryyttämisestä liittyvät lähinnä kunnianloukkausta ja yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä muistuttaviin kriminalisointeihin (Saksa, Norja ja Ranska).

6 Lausuntopalaute

xxxxx

7 Säännöskohtaiset perustelut

7.1 Rikoslaki

7.1.1 Rikollisverkostoja koskeva koventamisperuste

6 luku **Rangaistuksen määräämisestä**

5 §. Koventamisperusteet. Pykälän 1 momenttiin lisättäisiin uusi 6 kohta, jonka mukaan rangaistuksen koventamisperusteena olisi rikoksen tekeminen osana rikollisverkoston toimintaa. Pykälän 3 momentissa olisi rikollisverkoston määritelmä. Uuden koventamisperusteen tarkoituksena olisi, että niin sanottujen rikollisten katujengien ja vastaavan tyyppisten henkilöjoukkojen toiminnassa tehdyistä rikoksista tuomittaisiin nykyistä ankarampia rangaistuksia.

Rikollisverkostoa koskeva koventamisperuste ja määritelmä vastaisivat osittain järjestäytyneitä rikollisryhmää koskevaa koventamisperustetta ja määritelmää (rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentin 2 kohta ja 2 momentti; HE 263/2014 vp s. 29–32). Molemmat koventamisperusteet koskisivat rikoksen tekemistä osana määrätynlaisen henkilöjoukon toimintaa. Lisäksi molemmat henkilöjoukot määriteltäisiin vähintään kolmen henkilön muodostamiksi tietyn ajan koossa pysyviksi yhteenliittymiksi. Näiltä osin koventamisperusteilla ja määritelmillä olisi vastaava merkityssisältö ja niiden tulkinnassa voitaisiin hyödyntää samoja oikeuslähteitä.

Tekorikosoikeuden periaatteen mukaisesti (HE 44/2002 vp s. 188–189) koventamisperuste ei koskisi vain jäsenyyttä rikollisverkostossa, vaan siinä säädettäisiin rangaistuksen koventamisesta rikollisverkoston toimintaan liittyvän rikoksen suuremman moitittavuuden vuoksi. Ehdotetussa koventamisperusteessa on siten kysymys niistä edellytyksistä, joiden vallitessa tietty rikos on rikollisverkoston näkökulmasta sillä tavoin merkityksellinen, että se voidaan katsoa tehdyn osana rikollisverkoston toimintaa. Momentissa tarkoitettuun rikoksen tekemiseen osana rikollisverkoston toimintaa (relevanssikriteeri) sisältyy se, että rikos on katsottava verkoston hyväksymäksi, että se on tehty verkoston puolesta, hyväksi tai nimissä ja että se on verkoston toimintakokonaisuuden mukainen. Näitä kriteerejä selostetaan tarkemmin hallituksen esityksessä HE 263/2014 vp (s. 29). Rikollisverkoston jäsenyys ei olisi sen paremmin välttämätön kuin riittäväkään edellytys sille, että rikos on tehty osana rikollisverkoston toimintaa.

LUONNOS
26.6.2024

Osittaisen päällekkäisyytensä vuoksi rikollisverkostoa ja järjestäytyntä rikollisryhmää koskevat koventamisperusteet saattavat joissain tapauksissa molemmat soveltua. Koska järjestäytyntä rikollisryhmää koskeva koventamisperuste koskee lähtökohtaisesti vakavampia tekoja, sovellettaisiin sitä ensisijaisesti. Tapauksissa, joissa ehdotetun rikollisverkostoa koskevan koventamisperusteen kaikki soveltamisedellytykset eivät aivan täyty, voisi teon moitittavuutta lisäävät seikat tulla huomioon otettavaksi rangaistuksen määräämisessä, kuten rikoslain 6 luvun 4 §:ssä säädetyn rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteen nojalla (ks. HE 263/2014 vp s. 32, KKO 2011:41 ja KKO 2013:90).

Pykälän 3 momentissa määriteltäisiin käsite rikollisverkosto. Määritelmän mukaan rikollisverkostolla tarkoitetaan vähintään kolmen henkilön muodostamaa tietyn ajan koossa pysyvää yhteenliittymää, jonka toimintaan kuuluu olennaisesti sellaisten rikosten tekeminen, jotka ovat omiaan vaarantamaan yleisten paikkojen järjestystä ja turvallisuutta. Rikollisverkostolla on siten peruspiirteet, jotka koskevat 1) verkoston jäsenistöä, 2) verkoston rakennetta, 3) verkoston ajallista kestoa ja 4) verkoston toimintaa ja tarkoitusta.

Jäsenistö

Rikollisverkostossa on kysymys vähintään kolmen henkilön muodostamasta yhteenliittymästä (HE 263/2014 vp s. 31).

Rakenne

Koska rikollisverkostolla ei edellytettäisi olevan jäsentynyttä rakennetta, määritelmässä tarkoitettulla termillä ”yhteenliittymä” tarkoitettaisiin jossain määrin löyhempää henkilökuntaa kuin mitä termillä ”rakenteeltaan jäsentynyt yhteenliittymä” tarkoitetaan järjestäytyntä rikollisryhmää koskevassa 2 momentissa (HE 263/2014 vp s. 31). Rikollisverkoston määritelmän täyttyminen ei siten edellyttäisi, että kyseessä olevalla henkilökunnalla olisi tietyt tehtävät tai verkostolla olisi johtaja tai käskyvaltasuhteita.

Rikollisverkoston ominaispiirteisiin kuuluisi siihen kuuluvien henkilöiden jonkinasteinen käsitys yhteen kuulumisesta ja ryhmäidentiteetistä. Näitä ilmentävät verkoston yhteinen toiminta ja tarkoitus. Yhteenkuuluvuutta ja ryhmäidentiteettiä voivat ilmentää ulkoisesti tunnistettavina piirteinä myös symboliset seikat kuten yhteenliittymän nimi, tunnukset ja tiettyyn asuinalueeseen liittyminen. Yhteenliittymä voi olla löyhempi kuin järjestäytyntä ryhmä siinä mielessä, että sen muodostuminen ja jäsenyyden täytyminen voivat olla jossain määrin epämääräisemmät. Yhteenliittymä voi myös koostua pienempien tiiviimpien ryhmittymien joukoista. Yhteenliittymässä on keskeistä siihen kuuluvien henkilöiden säännöllinen yhteydenpito ja yleensä myös säännöllinen fyysinen yhdessäolo. Rikollisverkoston määritelmän mukaisesti rakenteen täytyminenkin olla sellainen, että se mahdollistaa siihen kuuluvien henkilöiden jatkuvan yhteistoiminnan. Kyse ei siten ole pelkästään ryhmästä yksilöitä, jotka hyödyntävät toisiaan tietyn yksittäisen rikoksen tai rikosten tekemisessä.

Ajallinen kesto

Rikollisverkoston määritelmään kuuluu, että se on tietyn ajan koossa pysyvä. Tämä vastaa myös järjestäytyntä rikollisryhmän määritelmää (HE 263/2014 vp s. 31). Rikollisverkostoa ei välttämättä muodosteta pääasiassa rikosten tekemistä varten, mutta keskeistä on, että jatkuvaisluonteinen rikosten tekeminen kuuluu verkoston toimintaan sen olennaisena osana. Tämä osoittaa

keskeisesti sitä moitittavuutta, joka on koventamisperusteen säätämisen perusteena. Satunnaisesti rikoksen välitöntä tekemistä varten muodostettu ryhmä ei siten ole tässä tarkoitettu rikollisverkosto. Rikollisverkoston tällaisesta perusluonteesta seuraa, että se on usein tarkoitettu toimimaan pidemmän aikaa ja toistaiseksi. Erityistä minimiaikaa ei voida asettaa. Rikollisverkostolle asetettavat sisällölliset kriteerit ovat sellaisia, että käytännössä niistä varmistuminen edellyttää yleensä verkoston toimineen jo ainakin jonkin aikaa. Viikoissa mitattava toiminnan kesto ei ole yleensä riittävä, kun taas vähintään vuoden kestänyt toiminta puolestaan selvästi on, ja niiden väliin asettuvan toiminnan keston merkitys tulisi harkita tapauskohtaisesti. Rikoslain 5 luvussa tarkoitettulle osallisuudelle tyypillistä on tietyn yksilöidyn tai tiettyjen yksilöityjen rikosten suorittaminen usean henkilön myötävaikutuksella, kun taas rikollisverkoston perusluonteeseen kuuluu se, että rikoskokonaisuutta ei ole suunniteltu tarkemmin etukäteen, vaan rikoksia suunnitellaan ja tehdään verkoston toiminta-aikana.

Verkoston toiminta ja tarkoitus

Rikollisverkoston toimintaan kuuluu sellaisten rikosten tekeminen, jotka ovat omiaan vaarantamaan yleisten paikkojen järjestystä ja turvallisuutta. Tällaisten rikosten tekemisen tulisi olla olennainen osa verkoston toimintakokonaisuutta. Rikosten tekemisen tulisi siten myös olla toistuvaa. Rikollisverkostolla voi olla myös jokin muu tarkoitus ja muunkinlaista toimintaa, mutta rikollisuuden tulee olla sen toiminnassa keskeistä. Rikollisverkostona ei siten pidettäisi ryhmää tai verkostoa, jonka toiminnassa rikosten tekeminen on vain satunnaista.

Rikosten tekemisen kuulumista verkoston toimintaan voi osoittaa aiempi rikollisuus sen toiminnassa (HE 263/2014 vp s. 32). Kyseessä ei välttämättä tarvitse olla jatkuvasti saman tyyppinen rikollisuus, mutta säännöksen sanamuodon mukaisesti edellytyksenä olisi, että rikollisuus on luonteeltaan sellaista, joka on omiaan vaarantamaan yleisten paikkojen järjestystä ja turvallisuutta. Pelkästään verkoston jäsenten mahdolliset aiemmat tällaiset rikostuomiot eivät vielä osoita, että verkoston toimintaan kuuluu olennaisesti rikosten tekeminen. Tätä ei myöskään osoita yksin mahdollinen jäsenten rikosmyönteinen asenne. Arvioinnissa voitaisiin kuitenkin ottaa huomioon mahdollisia rikollisuuden tavoitteellisuutta osoittavia verkoston ryhmäidentiteettiä ja tarkoitukseen liittyviä seikkoja.

Rikos katsottaisiin tehdyksi osana verkoston toimintaa, kun rikos on katsottava verkoston hyväksymäksi, se on tehty verkoston puolesta, hyväksi tai nimissä ja se on verkoston toimintakokonaisuuden mukainen (HE 263/2014 vp, s. 29). Käytännössä lienee tyypillistä, että rikollisverkostoon kuuluvat henkilöt tekevät rikoksia toisiaan jollain tavalla hyödyntäen.

Määritelmä ei nimenomaisesti rajaisi pois mitään rikosta sen tyyppin tai vakavuuden perustella. Edellytyksenä ei myöskään olisi, että rikoksella tavoitellaan taloudellista hyötyä verkostolle tai sen yksittäiselle jäsenelle. Koska edellytyksenä olisi, että rikokset ovat omiaan vaarantamaan yleisten paikkojen järjestystä ja turvallisuutta, tulisi kysymykseen käytännössä lähinnä sellaiset rikokset, joita voidaan tehdä yleisillä paikoilla ja joista aiheutuu tällaista vaaraa. Tyypillisimpiä rikollisverkoston toimintaan kuuluvia rikoksia olisivat siten huumausainerikokset, ryöstöt, omaisuusrikokset, henkeen tai terveyteen kohdistuvat rikokset, liikennerikokset ja aserikokset.

Säännöksessä termiä ”yleinen paikka” olisi aihetta tulkita ottamalla huomioon järjestyslain (612/2003) 2 §. Pykälän mukaan yleisellä paikalla tarkoitetaan tietä, katuja, jalkakäytävää, toria, puistoa, uimarantaa, urheilukenttää, vesialuetta, hautausmaata tai muuta vastaavaa aluetta, joka on yleisön käytettävissä sekä rakennusta, joukkoliikenteen kulkuneuvoa ja muuta vastaavaa

paikkaa, kuten virastoa, toimistoa, liikenneasemaa, kauppakeskusta, liikehuoneistoa tai ravintolaa, joka on yleisön käytettävissä joko jonkin tilaisuuden aikana tai muutoin.

Yleisten paikkojen järjestystä ja turvallisuutta on omiaan vaarantamaan erityisesti sellainen rikollinen toiminta, joka tehdään näkyvästi. Kun yksittäistapauksessa arvioidaan toiminnan luonnetta tältä kannalta, suuntaa-antavana lähtökohtana voidaan pitää järjestyslain 3 §:n 1 momenttia, jossa kielletään yleisen järjestyksen häiritseminen ja turvallisuuden vaarantaminen muun muassa seuraavilla tavoilla: metelöimällä ja muulla vastaavalla tavalla, toistuvilla uhkaavilla eleillä, hyökkäävillä liikkeillä, suullisesti esitetyillä uhkailuilla ja muulla vastaavalla, pelkoa herättävällä uhkaavalla käyttäytymisellä. Mainitusta järjestyslain kiellosta poiketen ehdotettu määritelmäsäännös ei kuitenkaan edellytä, että yleistä järjestystä olisi häiritty tai turvallisuutta vaarannettu konkreettisesti. Riittävää sen sijaan olisi niin sanottu abstrakti vaara eli se, että kyseessä oleva rikollinen toiminta on sellaista, joka tyypillisesti vaarantaa yleisten paikkojen järjestystä ja turvallisuutta.

Koventamisperusteen soveltamiseksi rikoksen tulee myös vastata rikollisverkoston rikollista toimintakokonaisuutta ja selvästi palvella tätä toimintakokonaisuutta. Jos rikollisverkoston toimintakokonaisuus koskee huumausainerikoksia, kriteerin piiriin tulevat vastaavanlaiset huumausainerikokset. Sen sijaan yksittäinen asuntomurto ei kuulu tämän toimintakokonaisuuden piiriin. Koventamisperusteen soveltamista ei kuitenkaan olisi yleisesti rajoitettu yksinomaan 3 momentin määritelmäsäännöksessä kuvattuihin rikoksiin. Se voi soveltua muuhunkin edellä mainitut edellytykset muutoin toteuttavaan rikokseen, joka on selvästi edistännyt rikollisverkoston yhteistä toimintatavoitetta. Jos rikoksella ei ole mitään yhteyttä verkoston toimintakokonaisuuteen, koventamisperustetta ei voisi soveltaa.

7.1.2 Erityisen nöyryyttävää tekotapaa koskeva koventamisperuste

Rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momenttiin lisättäisiin myös uusi *7 kohta*, jonka mukaan rangaistuksen koventamisperusteena olisi henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen tekeminen erityisen nöyryyttävällä tavalla. Tarkoitus on ankaroittaa erityisesti nuorten keskuudessa yleistyneiden niin sanottua nöyryytysväkivaltaa käsittävien tekojen rangaistuksia. Nöyryyttämistekoja, jotka tehdään väkivallan yhteydessä, voidaan pitää lähtökohtaisesti vahingollisempina ja moitittavampina.

Ehdotettu koventamisperuste voisi soveltua, kun henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikokseen liittyy erityisen nöyryyttävä tekotapa. Säännöksessä tällä sanamuodolla ei suoraan viitata tiettyihin rikoslaisissa säädettyihin rangaistussäännöksiin vaan oikeushyviin, joita rangaistussäännöksillä suojataan. Koventamisperuste voisi soveltua näin ollen nöyryyttämistekoihin, jotka tehdään minkä tahansa sellaisen rikosten yhteydessä, jota koskevalla rangaistussäännöksellä suojataan ainakin osittain jotain kyseisistä oikeushyvistä. Koventamisperuste koskisi siten ensinnäkin rikoslain 21 luvussa säädettyjä henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia, erityisesti pahoinpitelyrikoksia (5 ja 6 §) ja henkirikoksia (erityisesti 1, 2, 8 ja 9 §). Joissain olosuhteissa koventamisperuste voisi soveltua myös muiden 21 luvussa säädettyjen rikosten, kuten vammantuottamuksen (10 ja 11 §), yhteydessä tehtyihin nöyryyttämistekoihin. Koventamisperuste koskisi tyypillisesti myös rikoslain 31 luvussa säädettyjä ryöstörikoksia (1 ja 2 §). Lisäksi se koskisi useita rikoslain 25 luvussa säädettyjä vapauteen kohdistuvia rikoksia, tyypillisesti pakottamista (8 §), mutta myös vapaudenriistoa (1 ja 2 §), panttivangin ottamista (4 §) sekä ihmiskaupparikoksia (3 ja 3 a §).

Erityisen nöyryyttävät tekotavat

Nöyryyttämisessä on kysymys toisen henkilön kunniaan tai yksityiselämään kohdistuvista teoista. Yleensä tällaisissa teoissa on kysymys rikoslain 24 luvun 9 §:ssä säädetystä kunnianloukkauksesta, joka voi täytyä kahdella tekotavalla, valheellisen tiedon tai vihjauksen esittämisellä tai muunlaisella halventamisella. Käytännössä halventamista koskeva tekotapa lienee useammin nöyryyttävä. Kunnianloukkauksrikoksen tunnusmerkistössä sanalla "halventaa" on tarkoitettu kuvata kaikkia mahdollisia tekotapoja, joilla loukataan toisen kunniaa. Kunnianloukkaus voidaan toteuttaa paitsi sanallisesti myös esimerkiksi vihjailevilla ilmeillä, eleillä tai koskettelemisillä. Halventamisen täytyy tulla ainakin loukatun tietoon (HE 19/2013 vp s. 45). Kohdetaan nöyryyttävää valheellisen tiedon tai vihjauksen esittämistä voi olla esimerkiksi muiden henkilöiden kuullen teon kohteesta esitetty valheellinen väite tai vihjaus, joka aiheuttaa tähän kohdistuvaa paheksuntaa tai inhoa.

Koventamisperusteen täytyminen edellyttäisi, että nöyryyttäminen on luonteeltaan erityisen vakavaa, mitä kuvattaisiin säännöksessä sanamuodolla ”erityisen nöyryyttävällä tavalla”. Tätä lievemman asteisia nöyryyttämistekoja voitaisiin yleensä arvioida perusmuotoisina kunnianloukkauksina (HE 19/2013 vp s. 45). Nöyryyttämisen vakavuutta arvioitaisiin nöyryyttämisteon luonteen lisäksi myös teon muiden olosuhteiden perusteella. Tässä olisi syytä ottaa huomioon muun muassa kyseessä olevan rikoksen luonne ja vakavuus. Esimerkiksi lievän pahoinpitelyn yhteydessä tehtynä nöyryyttämisen edellyttäisiin lähtökohtaisesti olevan selvästi vakavampaa kuin perusmuotoisen tai törkeän pahoinpitelyn yhteydessä, koska väkivallan aste vaikuttaa yleensä myös siihen, kuinka nöyryyttävänä tiettyä halventamistekoa voidaan pitää. Kuitenkin esimerkiksi ryöstön yhteydessä merkitystä voi olla enemmän ryöstön tekotavalla kuin kohteena olevan omaisuuden arvolla. Nöyryytysteon vakavuuteen voi vaikuttaa olennaisesti esimerkiksi uhkauksella toteutettuun ryöstöön osallistuneiden henkilöiden tai sivustakatsojien määrä, ja ryöstetyn omaisuuden arvolla voi tähän nähden olla verrattain vähäinen merkitys.

Kuvaamista eli kuvan valmistamista voidaan tietyissä tilanteissa pitää kuvaamisen kohteena olevaa henkilöä halventavana (Reklos ja Davourlis v. Kreikka, 1234/05, 15.1.2009, kohdat 37, 40). Erityisesti väkivallan yhteydessä muunkin kuin vakavanasteisen nöyryyttämisen kuvaaminen voi lisätä olennaisesti teon vahingollisuutta, mikä olisi syytä ottaa huomioon koventamisperusteen soveltamista arvioitaessa. Kuvan kohteeksi joutuvalle voi aiheuttaa kärsimystä jo sen riskin tiedostaminen, että häneen kohdistuva nöyryytysväkivalta tulee muiden, mahdollisesti lukuisten ihmisten havaitsemaksi. Perusmuotoisena pahoinpitelynä pidettävän väkivallan kuvaaminen sellaisenaan, ilman muuta nöyryyttävää tekoa, voi niin ikään olla kohdetta halventavaa, mutta pelkästään tällaisen ei yleensä voida katsoa olevan erityisen nöyryyttävää ehdotetussa koventamisperusteessa tarkoitetulla tavalla.

Jos rikoksen kuvaamiselle on hyväksyttävä syy, esimerkiksi todistusaineiston kerääminen rikosilmoitusta varten, ei sitä olisi aiheutta pitää kuvattavan rikoksen kohdetta nöyryyttävänä. Myöskään kunnianloukkaussäännöksen 3 ja 4 momentissa oleviin rangaistavuuden rajoituksiin ei ehdoteta poikkeusta.

Muita nöyryytysteon vakavuutta lisääviä seikkoja olisivat esimerkiksi rikoksen kohteen tekijään nähden heikompi tai erityisen haavoittuva asema, tekoa seuraavien henkilöiden suuri määrä sekä rikosentekijän ja teon kohteen lähisuhde.

Edellä todetun mukaisesti ainakin seuraavan tyyppisiä tekoja voitaisiin olosuhteista riippuen pitää rikoksen erityisen nöyryyttävinä tekotapoina:

LUONNOS
26.6.2024

- perusmuotoisen pahoinpitelyn, ryöstön tai pakottamisen yhteydessä tehty perusmuotoisena kunnianloukkauksena rangaistava nöyryyttämisteko ja näiden tekojen kuvaaminen
- törkeän pahoinpitelyn, törkeän ryöstön tai henkirikoksen kuvaaminen
- pahoinpitelyn, ryöstön tai pakottamisen kuvaaminen suorana lähetyksenä internetin kautta suurelle tai määräämättömälle joukolle ihmisiä (niin sanottu striimaus)
- riisuminen tai pakottaminen riisuutumaan vähintään alusvaatteisille
- virtsan saattaminen uhrin päälle tai pakottaminen sitä juomaan
- vakavammat nöyryyttävien tekojen yhdistelmät
- uskottavalla tavalla esitetty valheellinen väite tai vihjaus yleisön edessä, että teon kohde on syyllistynyt lapsen kohdistuvaan seksuaalirikokseen tai muuhun sellaiseen tekoon, aiheuttaen häntä kohtaan voimakasta paheksuntaa tai inhoa

Perusmuotoisena kunnianloukkauksena arvioitavaksi voisivat siten jäädä henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen yhteydessäkin yksittäisinä tekoina esimerkiksi perusmuotoisen pahoinpitelyn kuvaaminen (ilman kuvan levittämistä), sanallinen loukkaus, edellä mainittua vähäisempi tai epäuskottava valheellisen tiedon esittäminen ja painostaminen pyytämään anteeksi tai sanomaan jotain teon kohdetta tai tämän läheistä henkilöä muuten loukkaavaa. Tällaistenkin tekojen toistuminen tilanteessa tai jatkuminen pitkään voisi puoltaa ehdotetun koventamisperusteen soveltumista.

Kun tällaista rikosta esittävän kuvan levittäminen tapahtuu vasta selvästi kyseisen rikoksen tapahtumisen jälkeen, tekoa ei pidätettäisi ehdotetun koventamisperusteen täyttävänä. Tällaista tekoa arvioitaisiin nykyiseen tapaan yleensä erikseen kunnianloukkauksena tai yksityiselämää loukkaavana tiedon levittämisenä. Kuvassa esiintyvän tilanteen vakavuudesta riippuen levittäminen saattaa täyttää näiden rikosten törkeän tekemuodon nykyisillä ankaroitamisperusteilla. Esimerkiksi törkeää pahoinpitelyä tai riisuttamista esittävän kuvan tai videon levittäminen voi olosuhteista riippuen aiheuttaa siinä esiintyvälle rikoksen asianomistajalle suurta kärsimystä tai erityisen suurta vahinkoa.

Ehdotettu koventamisperuste koskisi tekoja, jotka kohdistuvat henkilön kunniaan tai yksityiselämään. Koska myös kunnianloukkausta ja törkeää kunnianloukkausta koskevilla rangaistussäännöksillä suojataan henkilön kunniaa, voivat nekin yleensä tulla sovellettavaksi muuhun oikeushyvään, esimerkiksi henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaa tekoa koskevan rangaistussäännöksen soveltamisen ohella silloinkin, kun rikoksentehtäjä on sama henkilö ja rikokset tehdään saman tapahtumainkulun aikana. Tyypillisenä esimerkkinä useamman rangaistussäännöksen soveltamistilanteesta olisi pahoinpitely, ryöstö tai uhkauksella pakottaminen, jonka yhteydessä tekijä myös kertaluonteisesti halventaa uhriaan sanallisesti tai muulla tavalla. Tällöin rikoksentehtäjä voidaan yleensä tuomita pahoinpitelyn, ryöstön tai pakottamisen ohella myös perusmuotoisesta kunnianloukkauksesta.

Jos nöyryyttämisteko täyttää myös ehdotetun koventamisperusteen, sovellettaisiin sitä yleensä perusmuotoisen kunnianloukkauksen asemasta koventamisperusteen johtaessa ankarampaan

rangaistukseen. Ehdotettu koventamisperuste täytyisi yleensä myös tapauksissa, joissa nöyryyttämisteko täyttää törkeän kunnianloukkauksen tunnusmerkistön. Kaksinkertaisen kvalifioinnin kiellon johdosta yleensä vain yhtä näistä säännöksistä voitaisiin soveltaa. Tällaisissakin tapauksissa sovellettaisiin lähtökohtaisesti sitä säännöstä, joka johtaisi ankarampaan rangaistukseen.

Erityisen nöyryyttävä tekotapa voi vaikuttaa pahoinpitelyyn, ryöstön ja tapon yhteydessä myös teon erityisen julmuuden arvioinnissa siten, että nöyryytyksen johdosta olisi tuomittava kyseisen rikoksen törkeästä tekemuodosta. Silloin kun näissä tapauksissa nöyryyttäminen tulisi tuomittavassa rangaistuksessa huomioiduksi sillä, että tekoon sovelletaan törkeää tekemuotoa, olisi yleensä lähdettävä siitä, ettei saman seikan vuoksi tekijää tule lisäksi tuomita kunnianloukkauksesta tai törkeästä kunnianloukkauksesta. Jos rikoksentehtyjä kuitenkin myöhemmin levittää mahdollista tällaista tekoa esittävää kuvamateriaalia, olisi tällainen teko yleensä rangaistavissa erikseen kunnianloukkauksena tai törkeänä kunnianloukkauksena.

Seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen tai koskemattomuuteen kohdistuva erityisen nöyryyttävä tekotapa jonkin muun rikoksen yhteydessä voi täyttää myös seksuaalirikoksen tunnusmerkistön, esimerkiksi raiskauksen, seksuaalisen kajoamisen ja seksuaalisen kuvan luvattoman levittämisen. Lisäksi törkeän raiskauksen, törkeän seksuaalisen kajoamisen, törkeän lapsenraiskauksen ja törkeän seksuaalisen kajoamisen lapsen ankaroitamisperusteina on erityisen nöyryyttävä tekotapa. Tällaisissa tapauksissa sovellettaisiin yleensä koventamisperusteen sijaan seksuaalirikosta koskevaa säännöstä, jos tekoon ei kuulu muunlaista nöyryyttämistä. Seksuaalirikosten ja henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten suhdetta selostetaan hallituksen esityksessä HE 13/2022 vp.

7.1.3 Alle 15-vuotiaan käyttäminen rikoksen tekemiseen

17 luku **Rikoksista yleistä järjestystä vastaan**

1 b §. *Alaikäisen käyttäminen rikoksen tekemiseen.* Lukuun lisättäisiin uusi rangaistussäännös, joka koskee rikosvastuukärajaa nuorempaan henkilön käyttämistä välikappaleena tahallisen rikoksen tekemiseen. Rikoslain 3 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan rikosvastuun ikäraja on viisi vuotta. Rikoslain 5 luvun 4 §:ssä tarkoitettuun välilliseen tekemiseen syyllistyvää rangaistaisiin ehdotetun säännöksen nojalla, kun hän on käyttänyt välikappaleena tämän ikäistä eli viittä vuotta nuorempaa lasta. Tämän lisäksi hän olisi tekijävastuussa välillisen tekemisen kohteena olevasta rikoksesta (päärikos).

Tarkoitus on näin ankaroitaa sellaisten tekojen rangaistuksia, joissa tekijä käyttää rikoksen tekemisessä hyväkseen rikosvastuukärajaa nuorempaa henkilöä. Perusteena ankaroitamiselle on erityisesti se vahinko tai vaara, joka liittyy tämän ikäisen henkilön saamiseen rikolliseen tekoon (ks. tarkemmin edellä osio 4.1). Tämän vuoksi ehdotetun rangaistussäännöksen tunnusmerkistön täyttävä rikos ei yleensä olisi lainkonkurrenssissa päärikoksen kanssa. Koska ehdotetun säännöksen soveltaminen edellyttäisi aina sitä, että päärikos tai sen rangaistava yritys tehdään, tuomittaisiin tästä rikoksesta ja ehdotetun säännöksen nojalla yhteinen rangaistus rikoslain 7 luvun säännöksiä soveltaen.

Viittä vuotta nuorempaan henkilön käyttämisellä välikappaleena tarkoitettaisiin ehdotetussa säännöksessä samaa kuin välillistä tekemistä koskevassa rikoslain 5 luvun 4 §:ssä, johon

säännöksessä nimenomaisesti viitattaisiin (HE 44/2002 vp, s. 153–154). Päärikos voisi olla lähtökohtaisesti mikä tahansa rikos. Jos välikappaleena käytetty henkilö on viisitoista vuotta täyttänyt ja rangaistusvastuusta vapaa muusta syystä, ehdotettu säännös ei soveltuisi.

Rikoksen rangaistusasteikko olisi sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta. Asteikko vastaisi sitä lisävahinkoa, joka teosta voi aiheutua lapselle ja tämän kehitykselle. Mitattaessa ehdotetun säännöksen nojalla rangaistusta, olisi syytä ottaa huomioon ensinnäkin päärikoksesta säädetty enimmäisrangaistus. Lähtökohtaisesti voidaan katsoa, että mitä vakavamman rikoksen tekemisessä lasta käytetään, sitä moitittavampaa on myös lapsen käyttämisestä koskeva teko. Yleensä päärikoksen enimmäisrangaistusta ei kuitenkaan olisi syytä ylittää. Siten esimerkiksi viittätoista vuotta nuoremman lapsen käyttämisestä näpistyksen tekemisessä ei yleensä tulisi ehdotetun säännöksen nojalla tuomita ankarampaan rangaistukseen kuin sakkoon, joka on myös näpistyksen enimmäisrangaistus. Samalla olisi kuitenkin syytä ottaa yksittäistapauksessa huomioon myös teon muut olosuhteet, kuten lapsen käyttämisestä aiheutunut vahinko tai vaara, jotka voivat puoltaa päärikoksen enimmäisrangaistusta ankarammankin rangaistuksen määräämistä. Esimerkiksi saman lapsen käyttäminen toistuvasti useisiin näpistykseen voi merkittävästi vahingoittaa tämän normaalia kehitystä ja edesauttaa ajautumista rikoskierteeseen, mikä voisi puoltaa sitä, että ehdotetun säännöksen nojalla tuomittaisiin tällaisessa tapauksessa vankeusrangaistukseen.

Jos päärikos taas on esimerkiksi törkeä ryöstö tai tappo tai muu rangaistusasteikoltaan huomattavasti ankarammin rangaistava rikos, voitaisiin myös ehdotetun säännöksen nojalla monissa tapauksissa tuomita vankeutta.

Merkitystä olisi syytä antaa myös sille, millaisia keinoja välillinen tekijä on käyttänyt saadakseen lapsen ryhtymään rikolliseen tekoon. Painostamista voidaan lähtökohtaisesti pitää jonkin verran moitittavampana kuin esimerkiksi palkinnolla houkuttelua, mutta näiden tekotapojen erolle ei tulisi antaa teon moitittavuuden kannalta suurta merkitystä, koska kysymyksessä on vielä kehitysvaiheessa oleva lapsi. Vastaavasti sille, että kyseessä oleva lapsi olisi oma-aloitteisesti myötävaikuttanut päätökseensä ryhtyä rikokseen, ei tulisi antaa suurta merkitystä arvostelua lieventävänä seikkana.

Vakavimpina tekotapoina ovat yleensä väkivallalla tai uhkauksella pakottaminen. On huomattava, että tällaista menettelyä käsittävät teot voivat olla erikseen rangaistavia erityisesti rikoslain 21 luvun tai 25 luvun säännösten nojalla, jotka voivat olla sovellettavissa tällaisissa tilanteissa lainkonkurrenssin estämättä (ks. myös KKO 2017:57).

Muita moitittavuuteen vaikuttavia seikkoja voisivat yksittäistapauksessa olla muun muassa lapsen ja tekijän ikä, osapuolten välinen suhde ja lapseen liittyvät muut olosuhteet. Jos välikappaleena käytetty lapsi on useaa vuotta vastuuikärajaa nuorempi, tätä olisi yleensä aihetta pitää teon moitittavuutta lisäävänä seikkana. Myös rikostunnusmerkistön täyttäviä tekoja toistuvasti tehneen lapsen käyttäminen uusien vastaavanlaisten rikosten tekemiseen voi olla erityisen vahingollista lapsen kehityksen ja rikoskierteestä ulospääsyn kannalta. Moitittavuutta voi taas lieventää se, että tekijä ja välikappaleena käytetty lapsi ovat olleet molemmat lähellä rikosoikeudellista vastuuikärajaa (esimerkiksi 15- ja 14-vuotiaat) eikä välikappaleena käytetty lapsi ole ollut tekijään nähden alisteisessa asemassa. Tällöin myös mahdollinen toimenpiteistä luopuminen ehdotetun säännöksen soveltamisen osalta voisi tulla kysymykseen.

Välikappaleena käytetyltä lapselta voi puuttua iän lisäksi myös jokin muu rikosoikeudellisen vastuun edellytys. Lapsi saattaa olla esimerkiksi ymmärtämättä tai tiedostamatta tekonsa tosiasiallista luonnetta ja sitä, että se täyttää rikostunnusmerkistön. Tällainen seikka ei sellaisenaan olisi esteenä säännöksen soveltamiselle, mutta sillä voi olla joissain tilanteissa merkitystä teosta lapselle aiheutuvan vahingon ja siten teon moitearvostelun kannalta.

8 Voimaantulo

Ehdotetaan, että laki tulee voimaan keväällä 2025.

9 Suhde talousarvioesitykseen

Lainmuutosten jaksossa 4.2.2 arvioidut kustannusvaikutukset koskevat pääasiassa ehdottoman vankeusrangaistuksen täytäntöönpanokustannuksia. Rikosprosessin kestosta johtuen ehdottoman vankeusrangaistuksen täytäntöönpanovaikutukset voisivat toteutua merkittävässä määrin vuonna 2026, jos lainsäädäntömuutokset tulisivat voimaan vuoden 2025 loppukeväällä. Vuonna 2027 vaikutukset olisivat arvion mukaan jo suurempia ja vuodesta 2028 lähtien täysimääräisiä.

Rikosprosessiin liittyvät viranomaisten työmäärän kasvusta johtuvat kustannusvaikutukset myöskin realisoituisivat vasta sitä mukaa kuin rikosta koskevat asiat etenisivät rikosprosessissa. Jos lainsäädäntömuutokset tulisivat voimaan keväällä 2025, vähäisiä kustannusvaikutuksia, joita varten ei vielä oletettavasti tarvittaisi määrärahoja sen vuoden talous- ja menoarvioon, voisi aiheutua jo sinä vuonna. Suurin piirtein täysimittaiset rikosprosessiin liittyvät kustannusvaikutukset voisivat koskea jo vuotta 2026.

10 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

Yleiset lähtökohdat

Perustuslaista rangaistussäännöksille seuraavat rajoitukset liittyvät ennen kaikkea perusoikeuksiin. Ne asettavat valtiosääntöiset rajat paitsi sille, mitä tekoja voidaan säätää rangaistavaksi, myös sille millaisia rangaistuksia rikoksiin voidaan liittää. Rangaistussäännösten tulee täyttää perusoikeuksien rajoittamista koskevat yleiset edellytykset ja kulloisestakin perusoikeussäännöksestä mahdollisesti johtuvat erityiset edellytykset. Vaikka rangaistavaksi säädettävä teko itsessään ei koskisikaan toimia, joihin perustuslaki nimenomaisesti oikeuttaa, merkitsee sakko-rangaistus joka tapauksessa kajoamista tuomitun omaisuuteen ja vankeusrangaistus henkilökohtaiseen vapauteen. Kaiken kaikkiaan perustuslakivaliokunnan perusoikeuksien rajoittamisedellytyksiin palautuva käytäntö koskee rikoslainsäädäntöä yleisesti (ks. esim. PeVL 48/2017 vp s. 7–8, PeVL 15/2010 vp s. 4, PeVL 17/2006 vp s.2/II, PeVL 20/2002 vp s. 6/I, PeVL 23/1997 vp s. 2/–3/I.)

Ehdotetuissa rikoslain muutoksissa olisi asiallisesti ennen muuta kyse rangaistusten ankaroitamisesta ja sääntelyn selkiyttämisestä. Perustusvaliokunnan mukaan perustuslaista ei ole johdettavissa tiukkoja rajoja rangaistusten ankaroitamiselle (PeVL 9/2016 vp, s. 6). Rangaistusten ja niiden ankaruuden osalta merkityksellinen on ennen kaikkea oikeasuhtaisuutta koskeva vaatimus. Tämä suhteellisuusvaatimus edellyttää sen arvioimista, onko vastaava tavoite saavutettavissa muulla perusoikeuteen vähemmän puuttuvalla tavalla kuin rangaistussäännöksellä. Kyseinen arviointi on toteutettu toimenpideohjelmassa nuoriso- ja jengirikollisuuden ehkäisemiseksi ja torjumiseksi vuosille 2024–2027 (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2024:13). Myös rangaistuksen ankaruus on yhteydessä suhteellisuusvaatimukseen (ks. esim.

LUONNOS
26.6.2024

PeVL 20/2002 vp s. 6/I, PeVL 23/1997 vp s. 2/II). Rangaistusseuraamuksen ankaruuden tulee olla oikeassa suhteessa teon moitittavuuteen ja rangaistusjärjestelmän kokonaisuudessaan tulee täyttää suhteellisuuden vaatimukset (PeVL 9/2016 vp s. 2, PeVL 56/2014 vp s. 2–3, PeVL 16/2013 vp s. 2/I, PeVL 23/1997 vp s. 2/II).

Suhteellisuusvaatimuksen edellyttämä moitittavuutta ja rangaistusjärjestelmän kokonaisuutta koskeva tarkastelu merkitsee muun muassa eri oikeushyvien välistä vertailua. Mitä tärkeämmästä suojattavasta edusta on kyse ja mitä enemmän teko tai laiminlyönti sitä loukkaa, sitä ankarampi rangaistusuhka on perusteltu. Perusteen, jolla perusoikeutta rajoitetaan, tulee lisäksi olla perusoikeusjärjestelmän kokonaisuuden kannalta hyväksyttävä. Rikosoikeudellisessa sääntelyssä hyväksyttävänä rajoitusperusteena voi olla esimerkiksi pyrkimys suojata jonkin muun kuin rajoituksen kohteena oleva perusoikeuden toteutumista tai saavuttaa jokin muu sellainen päämäärä, joka on perusoikeusjärjestelmän kokonaisuuden kannalta objektiivisin perustein arvioituna normatiivisessa mielessä hyväksyttävä (PeVL 9/2016 vp ja PeVL 61/2014 vp s. 3/I).

Perustuslain 8 §:n mukaan ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi. Rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen ydinsisällön mukaan rikoksen tunnusmerkistö on ilmaistava riittävällä täsmällisyydellä siten, että säännöksen sanamuodon perusteella on ennakoitavissa, onko jokin toiminta tai laiminlyönti rangaistavaa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja EU-tuomioistuimen käytännössä laillisuusperiaatteelle on annettu käytännössä vastaava ydinsisältö, jossa on korostettu rikossääntelyn ennustettavuutta eli sitä, että säännöksen sanamuodon perusteella voidaan ennakoida, mikä on rangaistavaa (ks. esim. PeVL 20/2022 vp, 11 kohta, PeVL 12/2021 vp, 57 kohta, PeVL 20/2018 vp, s. 2, PeVL 10/2016 vp, PeVL 56/2014 vp, s. 2/I ja PeVL 6/2014 vp, s. 3/I).

Rikollisverkostoja koskeva rangaistuksen koventamisperuste

Esityksessä ehdotetaan uuden rikollisverkostoja koskevan rangaistuksen koventamisperusteen lisäämistä rikoslakiin. Ehdotetulla koventamisperusteella on läheinen yhteys ennen kaikkea järjestäytyneitä rikollisuutta koskeviin säännöksiin. Kummassakin on kyse eräänlaisesta ryhmärikollisuutta koskevasta sääntelystä, joka on rikosoikeudellisessa järjestelmässä varsin poikkeuksellisesta. Tavallisesti rikoslain rangaistussäännökset koskevat yhtä rikoksentekijää ja se, että rikokseen osallistuu useampi henkilö, otetaan huomioon osallisuutta rikokseen koskevissa säännöksissä. Ehdotetun koventamisperuste tarkoittaisi, että rikoksesta tuomittaisiin normaalia ankarampi rangaistus sen vuoksi, että se on tehty osana rikollisverkoston toimintaa. Tämän oikeutuksena voidaan pitää tällaisen teon erityistä moitittavuutta (ks. osio 2.5.1). Rangaistuksen ankaruus yksittäistapauksessa kytkeytyisi olennaisesti sen rikoksen vakavuuteen, jonka tekijä on tehnyt osana rikollisverkoston toimintaa. Ehdotusta voidaan näin ollen pitää oikeasuhtaisena.

Ehdotettu uusi koventamisperuste rikollisverkoston toimintaan osallistumisesta on valtiosääntöoikeudellisesti merkityksellinen myös 13 §:ssä turvatun yhdistymisvapauden kannalta. Järjestäytyneitä rikollisuutta koskevan sääntelyn yhteydessä perustuslakivaliokunta on pitänyt selvänä, että toiminnassa ei yleensä ole kysymys perustuslain 13 §:ssä turvatun yhdistymisvapauden käyttämisestä. Joiltakin osin yhdistymisvapausnäkökulmalla voi kuitenkin olla merkitystä arvioitaessa rangaistavuuden alan laajentamisen sallittavuutta. Tällöin on olennaista, että säännöksen tarkoituksena on estää vakavaa ja laajamittaista rikollisuutta. Tätä on pidettävä hyväksyttävänä rajoitusperusteena, erityisesti kun kysymys on enintään yhdistymisvapauden eräänlaisista reuna-alueista (PeVL 10/2000 vp, s. 3). Ehdotetulla koventamisperusteella ankaroitettaisiin jo rikoksiksi määritellyistä teoista määrättäviä rangaistuksia. Kyse ei toisin sanoen olisi

rangaistavuuden alan laajentamisesta. Ehdotuksen ei näin ollen katsota rajoittavan perusoikeuksilla ja -vapauksilla, kuten kokoontumis- ja yhdistymisvapaudella, suojattua alaa.

Ehdotetulla koventamisperusteella on tarkoitus tehostaa etenkin perustuslain 7 §:n 1 momentissa turvattua henkilökohtaisen vapauden, koskemattomuuden ja turvallisuuden sekä 15 §:n 1 momentissa turvattua omaisuuden suojaa. Näitä oikeuksia voidaan suojata kriminalisoimalla niitä koskevat loukkaukset rikoslaisissa, jos kriminalisoinnin muut edellytykset täyttyvät. Perustuslain säännökset turvaavat siinä mainittuja oikeushyviä julkisen vallan toimenpiteiltä ja edellyttävät, että valtio lainsäädäntötoimin turvaa näitä oikeuksia muita ulkopuolisia loukkauksia vastaan (PeVL 26/2014 vp, s. 2). Myös perustuslain 22 §:ssä säädetään valtion velvollisuudesta perusoikeuksien turvaamiseksi. Sen mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen määräyksistä on johdettavissa valtiolle positiivisia velvoitteita edellä mainittujen oikeuksien suojelemiseksi [Özgür Gündem v. Turkki (2000), Manole ym. v. Moldova (2009)].

Uuden koventamisperusteen säätäminen toteuttaisi siten valtion velvollisuutta lainsäädäntötoimin turvata muun muassa perustuslain 7 §:n ja 15 §:n toteutumista ja sille on siten hyväksyttävät ja välttämättömät perusteet. Esityksen tavoitteena on rikosten ehkäiseminen perustuslakivaliokunnan lausunnossa 9/2016 vp (s. 5) tarkoitetulla tavalla. Ehdotettu sääntely koskee laajamittaisen rikollisuuden ennaltaehkäisyä. Ehdotuksen voidaan katsoa täyttävän myös tältä kannalta suhteellisuusperiaatteesta johtuvat vaatimukset.

Ehdotuksen on täytettävä perustuslain 8 §:ssä säädetyn rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen asettamat täsmällisyyttä ja tarkkarajaisuutta koskevat vaatimukset. Ehdotettu rikollisverkoston määritelmäsäännös muistuttaa muodoltaan ja rakenteeltaan pitkälti nykyistä järjestäytyneen rikollisryhmää koskevaa määritelmäsäännöstä. Järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmän uudistamisen yhteydessä perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota vaikeuksiin, joita liittyy määritelmään sisältyviin pysyvyys- ja järjestäytyneisyysvaatimuksiin. Rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteeseen sisältyvä täsmällisyysvaatimus edellyttää valiokunnan mukaan sitä, että rangaistussäännös antaa selkeän kuvan säännöksen soveltamisalan ytimeistä. Tämän määrittämisestä ei saa liiaksi siirtää lain soveltajan vastuulle. Rikollisjärjestön käsitteen kannalta keskeinen määre koskee tällaisen yhteenliittymän järjestäytyneisyyttä. Oleellisena perustuslakivaliokunta on pitänyt tuossa yhteydessä sitä, että järjestäytymiseen viittaavat organisaatiota ja toimintatapoja koskevat piirteet ovat tavalla tai toisella havaittavissa. Säännöksen eduskuntakäsittelystä perustuslakivaliokunnan mielestä järjestäytyneisyys -edellytystä oli tarpeen täsmentää säännöksen sanamuodossa, jolloin mallia voidaan ottaa yhdistyslain 3 §:ssä omaksutusta kirjoitustavasta (PeVL 10/2000 vp, s. 3).

Poiketen järjestäytyneitä rikollisryhmää koskevasta rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 momentin määritelmäsäännöksestä ehdotetun rikollisverkoston määritelmän täytyminen ei edellyttäisi yhteenliittymän jäsentyneisyyttä tai yhteistuumin toimimista rikoksen tekemiseksi. Koska rikollisverkostolla ei edellytettäisi olevan myöskään jäsentynyttä rakennetta, määritelmässä tarkoitettulla termillä ”yhteenliittymä” tarkoitettaisiin jossain määrin löyhempää henkilökuntaa kuin mitä termillä ”rakenteeltaan jäsentynyt yhteenliittymä” tarkoitetaan järjestäytyneitä rikollisryhmää koskevassa 2 momentissa. Termiä ”yhteenliittymä” arvioitaisiin muun ohella verkoston yhteisen toiminnan perusteella. Arviointi lähtee tällöin aina rikoksesta, jonka yhteydessä havaitaan kolmen tai useamman henkilön joukko. Arviointi on siten mahdollista sitoa ulkoisesti havaittaviin seikkoihin, kuten yhteenliittymän toimintaan. Säännöskohtaisissa perusteluissa annettaisiin lisäksi kattava kuvaus määritelmän kriteereistä, sen tulkinnessa huomioitavista seikoista ja sen

suhteesta järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmään. Soveltuvin osin määritelmien tulkin-
nassa voitaisiin myös hyödyntää samoja oikeuslähteitä.

Yhteenliittymän toimintaan tulisi lisäksi kuulua olennaisesti sellaisten rikosten tekeminen, jotka
ovat omiaan vaarantamaan yleisten paikkojen järjestystä ja turvallisuutta. Säädöspäätöseluissa
viitattaisiin tältä osin suuntaa-antavana lähtökohdana muun muassa järjestyslain 2 ja 3 §:ssä tar-
koitettuihin käsitteisiin. Ehdotettu määritelmäsäännös on näin ollen johdonmukainen muun
lainsäädännön kanssa. Mainituin perustein ehdotetun koventamisperusteen ja määritelmäsään-
nöksen voidaan katsoa toteuttavan laillisuusperiaatteen täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaati-
mukset.

Erityisen nöyryyttävää tekotapaa koskeva rangaistuksen koventamisperuste

Ehdotettu sääntely on merkityksellistä muun muassa perustuslain 12 §:ssä ja Euroopan ihmis-
oikeussopimuksen 10 artiklassa suojatun sananvapauden kannalta sekä sopimuksen 8 artiklassa
ja perustuslain 10 §:ssä turvatun yksityisyyden, kunnian ja maineen kannalta. Kunniaa ja yksi-
tyiselämää turvataan myös esimerkiksi kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa
kansainvälisessä yleissopimuksessa, jonka 17 artiklan mukaan: 1. Kenenkään yksityiselämäään,
perheeseen, kotiin tai kirjeenvaihtoon ei saa mielivaltaisesti tai laittomasti puuttua eikä suorittaa
hänen kunniaansa ja mainettaan loukkaavia hyökkäyksiä. 2. Jokaisella on oikeus lain suojaan
tällaista puuttumista tai tällaisia hyökkäyksiä vastaan.

Perustuslain 12 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on sananvapaus. Sananvapauden sisältyy
oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoa, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään enna-
kolta estämättä. Tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan lailla.

Sananvapaussäännöksen keskeisenä tarkoituksena on sen esitöiden mukaan taata kansanvaltai-
sen yhteiskunnan edellytyksenä oleva vapaa mielipiteenmuodostus, avoin julkinen keskustelu,
joukkotiedotuksen vapaa kehitys ja moniarvoisuus sekä mahdollisuus vallankäytön julkiseen
kriittikkiin (HE 309/1993 vp, s. 56/II). Ydinajatukseltaan sananvapautta on perinteisesti pidetty
ennen muuta poliittisena perusoikeutena (PeVL 19/1998 vp, s. 5/I). Julkistamisella tarkoitetaan
kaikenlaista viestien julkaisemista, levittämistä ja välittämistä. Säännöksestä ilmeneviä sanan-
vapauden ulottuvuuksia ei tulekaan tulkita liian kapeasti (ks. esim. PeVL 52/2010 vp, s. 2).
Sananvapaus ei estä siihen sisältyvien oikeuksien rajoittamista jälkikäteiseen valvontaan perus-
tuvan sääntelyn keinoin, kunhan sääntely täyttää perusoikeusrajoituksilta edellytettävät yleiset
vaatimukset. Rajoitusten tulee olla muun muassa hyväksyttävissä, täsmällisissä ja tarkkarajaisia
sekä oikeasuhtaisia, eikä niillä saa puuttua perusoikeuden ytimeen (PeVL 19/2008 vp, s. 4,
PeVM 14/2002 vp, s. 4, PeVL 60/2001 vp, s. 2—3). Siten esimerkiksi pitkälle menevät väljät
poliittisen ilmaisuvapauden käytön kriminalisoinnit voivat olla sananvapauden kannalta ongel-
mallisia (ks. esim. PeVL 26/2002 vp, s. 2/II, HE 309/1993 vp, s. 57/II).

Sananvapauden suoja ei ole kuitenkaan rajoittamaton. Ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan 2
kohdan mukaan sananvapautta voidaan rajoittaa, mutta vain silloin, kun tällaisista rajoituksista
on säädetty laissa ja rajoittaminen on välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa toisten oi-
keuksien suojaamiseksi. Sananvapaus ei koske esimerkiksi vihapuheiden tai laittomien uhkaus-
ten esittämistä, ja sitä rajoittavat toisen kunnian ja muun yksityiselämän suoja ja niitä turvaavat
rangaistussäännökset (KKO 2022:8, kohta 17). Esimerkiksi kiihottaminen kansanryhmää vas-
taan ei nauti perustuslain sananvapauden tai esimerkiksi yhdistymis- ja kokoontumisvapauden
suoja (PeVL 40/2017 vp, s. ks. myös PeVL 10/2000 vp, s. 3, PeVL 19/1998 vp, s. 6/II).

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artikla suojaa mainetta ja kunniaa (Polanco Torres ja Movilla Polanco v. Espanja, 34147/06, 21.9.2010). Tämän lisäksi sananvapauden suojaa koskevan EIS 10(2) artiklan mukaiset sananvapauden hyväksyttävät rajoitusperusteet sisältävät muun ohella kunnian ja maineen suojaamisen. EIS 10 artiklan mukaista sananvapautta on punnittava yhdessä tilanteeseen liittyvien muiden oikeuksien ja intressien kanssa. EIT on antanut tulkintatilanteessa suuren merkityksen sille, onko kysymyksessä sananvapauden käytön ydinalue, kuten politiikka. Jos ilmaisu puolestaan käsittelee puhtaasti yksityisiä asioita eli asioita, joilla ei ole yleistä tai yhteiskunnallista merkitystä, ilmaisuvapauden saama suoja on kapeampi (HE 19/2013 vp, s. 14–18). EIS 17 artikla sisältää lisäksi oikeuksien väärinkäytön kiellon, jonka mukaan sopimus ei suo oikeutta ryhtyä sellaiseen toimintaan tai tehdä sellaista tekoa, jonka tarkoituksena on tehdä tyhjäksi jokin tässä yleissopimuksessa tunnustettu oikeus tai vapaus tai rajoittaa niitä enemmän kuin tässä yleissopimuksessa on sallittu. Tällöin esimerkiksi sellaiset teot, jotka loukkaavat muiden oikeuksia ja perustuvat 17 artiklassa tarkoitettuihin kiellettyihin päämääriin, eivät nauti sopimuksen suojaa (Garaudy v. Ranska, 65831/01, 24.6.2003). EIT on kuitenkin korostanut, että 17 artikla voi tulla sovellettavaksi vain hyvin poikkeuksellisesti (Peltonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila, Euroopan ihmisoikeussopimus, 6. uud. painos, Edita, Helsinki 2018, s. 872).

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on korostanut henkilön kuvan, erityisesti valokuvien, merkitystä yhtenä keskeisenä osana henkilön persoonallisuutta, joka paljastaa henkilölle ominaiset piirteet ja myös erottaa hänet muista. Oikeuskäytännössä on katsottu, että tallenteen jakamisen ohella myös sen valmistaminen voi loukata 8 artiklaa (Reklos ja Davourlis v. Kreikka, 1234/05, 15.1.2009, kohdat 37, 40 ja Von Hannover v. Saksa (No. 2), 40660/08 ja 60641/08, 7.2.2012, kohta 96). Tässä ehdotuksessa rangaistaviksi tarkoitettuja nöyryyttämistekoja ei voida pitää luonteeltaan sellaisina, että ne kuuluisivat sananvapauden ydinalueelle taikka perustuisivat sananvapauden käyttämisen hyväksyttäviin tarkoituspereihin. Sananvapauden käyttäminen toisten perusoikeuksien rajoittamiseksi tai loukkaamiseksi ei ole suojan ydinalueella.

Ehdotetulla säännöksellä on siten perustuslain säännöksistä ja kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista johdettavissa olevat hyväksyttävät ja välttämättömät perusteet. Ehdotettu säännös ei myöskään muuttaisi rangaistuksia siinä määrin ankariksi, että ne olisivat selkeästi epäsuhteessa tässä esityksessä tarkoitettujen tekojen moitittavuuteen. Nämä mainitut seikat huomioon ottaen ehdotetun säännöksen voidaan katsoa olevan myös suhteellisuusvaatimuksen mukainen.

Perustuslakivaliokunnan käytännössä rikossäännösten sisältämiä avoimia tekotapoja on lähtökohtaisesti pidetty rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallisina (esim. PeVL 20/2022 vp, 12 kohta, PeVL 12/2021 vp, 58 kohta, PeVL 20/2018 vp, s. 2 ja PeVL 6/2014 vp, s. 3/I). Valiokunnan mukaan rikossäännöksen sisältämä avoin tekotapa voi kuitenkin poikkeuksellisesti olla hyväksyttävissä, jos rangaistavaksi säädetyn teon erityisluonteeseen kuuluu ajateltavissa olevien tekotapojen moninaisuus ja jos säännös sisältää rangaistavan käyttäytymisen alaa muuten riittävästi rajaavia edellytyksiä (PeVL 16/2013 vp, s. 4).

Lakiehdotuksella täsmennettäisiin rangaistuksen mittaamisen perusteita. Nöyryyttämistekojen moninaisuuden vuoksi säännöksessä ei ole mahdollista kuvata kattavasti kaikkia mahdollisia tekemuotoja. Tyhjentävä luetteleminen rajaisi siten perusteettomasti rangaistavuuden alaa. Se, mikä on erityisen nöyryyttävää jää näin ollen väistämättä yleisten käsitysten varaan, vastaavasti kuin esimerkiksi kunnianloukkaussäännöksessä tarkoitettu ”muulla tavalla halventaminen”. Ehdotetussa säännöksessä luonnehdittaisiin kuitenkin ne rikostyytit, joiden yhteydessä ehdotettu koventamisperuste voisi tulla sovellettavaksi. Tältä osin ehdotetussa säännöksessä täsmennet-

täisiin ja rajattaisiin koventamisperusteen soveltamisalaa. Lisäksi säännöskohtaisissa perusteluissa annettaisiin kattavasti esimerkit soveltamisalaan kuuluvista teoista ja rajanvedosta muihin rangaistussäännöksiin. Tällaisten täsmennysten kirjaaminen lakitekstiin ja perusteluihin toteuttaa laillisuusperiaatteen vaatimuksia. Säännöstä voidaan pitää laillisuusperiaatteen kannalta riittävän täsmällisenä ja tarkkarajaisena.

Alaikäisen käyttäminen rikoksen tekemiseen

Suomea velvoittava YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59–60/1991) edellyttää muun ohella sitä, että sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin asianmukaisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin, sosiaalisiin ja koulutuksellisiin toimiin suojellakseen lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä (19 artikla). Yleissopimus edellyttää myös, että sopimusvaltiot suojelevat lasta kaikilta muilta hänen hyvinvointiaan jollain tavoin uhkaavilta hyväksikäytön muodoilta (36 artikla).

YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan: ”Suojelua kaikilta väkivallan muodoilta ei pidä tarkastella ainoastaan lapsella ”elämään” ja ”henkiinjäämiseen” olevan oikeuden kannalta, vaan myös lapsella ”kehitykseen” olevan oikeuden kannalta, joka on tulkittava yleisen lapsen suojelutavoitteen mukaisesti. Näin ollen sopimusvaltion velvollisuuksiin kuuluu myös kattava suojeleminen väkivallalta ja hyväksikäytöltä, joka voi vaarantaa lapsen oikeuden elämään, henkiinjäämiseen ja kehitykseen. Komitea odottaa valtioiden tulkitsevan ”kehityksen” mahdollisimman laajaksi ja kokonaisvaltaiseksi käsitteeksi, johon sisältyy lapsen ruumiillinen, henkinen, hengellinen, moraalinen, psykologinen ja sosiaalinen kehitys. Täytäntöönpanotoimien tavoitteena tulisi olla kaikkien lasten optimaalinen kehitys.” (YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 13 (2011): Lapsen oikeus olla joutumatta minkäänlaisen väkivallan kohteeksi. CRC/C/GC/13, kohta 62).

Ehdotuksessa on kyse alle rikosvastuukäisen käyttämisen erityisen vahingollisuuden ja moitittavuuden huomioon ottamisesta lainsäädännössä paremmin. Ehdotetulle sääntelylle on siten perus- ja ihmisoikeusjärjestelmien kannalta hyväksyttävät perusteet. Lapsiin kohdistuva korostunut suojelutarve huomioiden ehdotetun säännöksen voidaan katsoa olevan myös suhteellisuusvaatimuksen mukainen.

Tunnusmerkistön kannalta on tässä yhteydessä kiinnitettävä huomiota vielä siihen, että perustuslakivaliokunta on käytännössään painottanut rikosoikeudellisen sääntelyn täsmällisyysvaatimuksen korostuvan, jos osallisuutta rikokseen säännellään rikosoikeudessa vakiintuneista osallisuusopillisista käsityksistä poikkeavasti (PeVL 7/2002 vp). Ehdotettu säännös ei kuitenkaan merkitse poikkeamista vakiintuneista osallisuusopeista. Säännöksen rangaistavuuden ala on sidottu vakiintuneeseen rikoslain 5 luvun 4 §:n mukaiseen välillisen tekemisen oppiin. Soveltamisala määrittyy välillisen tekemisen kohteen iän perusteella, mikä on selkeää. Säännöstä voidaan näin ollen pitää laillisuusperiaatteen vaatimukset täyttävänä.

Mainituilla perusteilla lakiehdotus voidaan käsitellä tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä.

Ponsi

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

LUONNOS
26.6.2024

Laki

rikoslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikoslain (39/1889) 6 luvun 5 §:n 1 momentin 4 ja 5 kohta, sellaisena kuin ne ovat, laissa 1129/2022, sekä

lisätään rikoslain 6 luvun 5 §:n, sellaisena kuin se on laissa 1129/2022, 1 momenttiin uusi 6 ja 7 kohta ja uusi 3 momentti sekä 17 lukuun, sellaisena kuin se on laissa 563/1998, uusi 1 b § seuraavasti:

6 luku

Rangaistuksen määräämisestä

5 §

Koventamisperusteet

Rangaistuksen koventamisperusteita ovat:

- 1) rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus;
- 2) rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa;
- 3) rikoksen tekeminen palkkiota vastaan;
- 4) rikoksen tekeminen rotuun, ihonväriin, syntyperään, kansalliseen tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, sukupuoleen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai vammaisuuteen perustuvasta vaikuttimesta taikka niihin rinnastettavasta muusta vaikuttimesta;
- 5) tekijän aikaisempi rikollisuus, jos sen ja uuden rikoksen suhde rikosten samankaltaisuuden johdosta tai muuten osoittaa tekijässä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä;
- 6) rikoksen tekeminen osana rikollisverkoston toimintaa; ja
- 7) henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen tekeminen erityisen nöyryyttävällä tavalla.

Järjestäytyneellä rikollisryhmällä tarkoitetaan vähintään kolmen henkilön muodostamaa tietyn ajan koossa pysyvää rakenteeltaan jäsentynyttä yhteenliittymää, joka toimii yhteistuumin tehdäkseen rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, taikka 11 luvun 10 §:ssä tai 15 luvun 9 §:ssä tarkoitettuja rikoksia.

Rikollisverkostolla tarkoitetaan vähintään kolmen henkilön muodostamaa tietyn ajan koossa pysyvää yhteenliittymää, jonka toimintaan kuuluu olennaisesti sellaisten rikosten tekeminen, jotka ovat omiaan vaarantamaan yleisten paikkojen järjestystä ja turvallisuutta.

17 luku

Rikoksista yleistä järjestystä vastaan

1 b §

LUONNOS
26.6.2024

Alaikäisen käyttäminen rikoksen tekemiseen

Joka 5 luvun 4 §:ssä tarkoitetulla tavalla käyttää viittätoista vuotta nuorempaa henkilöä välikappaleena tahallisen rikoksen tekemisessä, on tuomittava *alaikäisen käyttämisestä rikoksen tekemiseen* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Helsingissä . .2025

Pääministeri

Etunimi Sukunimi

..ministeri Etunimi Sukunimi

Laki

rikoslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikoslain (39/1889) 6 luvun 5 §:n 1 momentin 4 ja 5 kohta, sellaisena kuin ne ovat, laissa 1129/2022, sekä

lisätään rikoslain 6 luvun 5 §:n, sellaisena kuin se on laissa 1129/2022, 1 momenttiin uusi 6 ja 7 kohta ja uusi 3 momentti sekä 17 lukuun, sellaisena kuin se on laissa 563/1998, uusi 1 b § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

6 luku

6 luku

Rangaistuksen määräämisestä

Rangaistuksen määräämisestä

5 §

5 §

Koventamisperusteet

Koventamisperusteet

Rangaistuksen koventamisperusteita ovat:
1) rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus;
2) rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa;
3) rikoksen tekeminen palkkiota vastaan;
4) rikoksen tekeminen rotuun, ihonväriin, syntyperään, kansalliseen tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, sukupuoleen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai vammaisuuteen perustuvasta vaikuttimesta taikka niihin rinnastettavasta muusta vaikuttimesta; ja
5) tekijän aikaisempi rikollisuus, jos sen ja uuden rikoksen suhde rikosten samankaltaisuuden johdosta tai muuten osoittaa tekijässä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä.

Järjestäytyneellä rikollisryhmällä tarkoitetaan vähintään kolmen henkilön muodostamaa tietyn ajan koossa pysyvää rakenteeltaan jäsentynyttä yhteenliittymää, joka toimii yhteistuumin tehdäkseen rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, taikka 11 luvun 10 §:ssä tai 15 luvun 9 §:ssä tarkoitettuja rikoksia.

Rangaistuksen koventamisperusteita ovat:
1) rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus;
2) rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa;
3) rikoksen tekeminen palkkiota vastaan;
4) rikoksen tekeminen rotuun, ihonväriin, syntyperään, kansalliseen tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, sukupuoleen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai vammaisuuteen perustuvasta vaikuttimesta taikka niihin rinnastettavasta muusta vaikuttimesta; ja
5) tekijän aikaisempi rikollisuus, jos sen ja uuden rikoksen suhde rikosten samankaltaisuuden johdosta tai muuten osoittaa tekijässä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä;

6) rikoksen tekeminen osana rikollisverkoston toimintaa; ja

7) henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen tekeminen erityisen nöyryyttävällä tavalla.

Järjestäytyneellä rikollisryhmällä tarkoitetaan vähintään kolmen henkilön muodostamaa tietyn ajan koossa pysyvää rakenteeltaan

LUONNOS
26.6.2024

Voimassa oleva laki

Ehdotus

jäsentynyttä yhteenliittymää, joka toimii yhteistuumin tehdäkseen rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, taikka 11 luvun 10 §:ssä tai 15 luvun 9 §:ssä tarkoitettuja rikoksia.

Rikollisverkostolla tarkoitetaan vähintään kolmen henkilön muodostamaa tietyn ajan koossa pysyvää yhteenliittymää, jonka toimintaan kuuluu olennaisesti sellaisten rikosten tekeminen, jotka ovat omiaan vaarantamaan yleisten paikkojen järjestystä ja turvallisuutta.

(uusi)

17 luku

Rikoksista yleistä järjestystä vastaan

1 b §

Alaikäisen käyttäminen rikoksen tekemiseen

Joka 5 luvun 4 §:ssä tarkoitettulla tavalla käyttää viittätoista vuotta nuorempaa henkilöä välikappaleena tahallisen rikoksen tekemisessä, on tuomittava alaikäisen käyttämisestä rikoksen tekemiseen sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 _____ .